

Reg. Nr.:

Reg. data:

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
KONSTITUCINĖS IR ADMINISTRACINĖS TEISĖS KATEDRA

Neakivaizdinio skyriaus (4 m.)

IV kurso 4 grupės studentė

Audronė Daujotienė

Magistro darbas

Konstitucinio Teismo priimamų aktų teisinė galia

Darbo vadovas: doc. dr. A. Normantas

Darbo recenzentas: prof. dr. E. Šileikis

VILNIUS, 2008

TURINYS

ĮVADAS	3
1. Konstitucinio Teismo kompetencijos ir vietos valstybės valdžios institucijų sistemoje konstitucinė samprata.....	5
1.1. Konstitucinio Teismo vietos valstybės valdžios institucijų sistemoje konstitucinė samprata	6
1.2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencijos konstitucinė samprata.....	11
1.3. Konstitucinis Teismas – oficialus Konstitucijos interpretatorius	13
2. Teisės šaltinių samprata	25
2.1. Konstitucinio Teismo aktai kaip teisės šaltiniai	27
2.2. Konstitucinio Teismo aktai konstitucinės teisės šaltinių sistemoje.....	33
3. Konstitucinio Teismo aktai ir jų klasifikavimas.....	39
3.1. Konstitucinio Teismo nutarimai ir jų teisinė galia	40
3.2. Konstitucinio Teismo išvados ir jų teisinė galia.....	49
3.3. Konstitucinio Teismo sprendimai ir jų teisinė galia.....	55
IŠVADOS.....	61
SANTRAUKA.....	65
SUMMARY.....	66
LITERATŪROS SĄRAŠAS	67

ĮVADAS

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas arba Teismas) yra institucija, vykdanči Lietuvos Respublikos teisės aktų konstitucingumo ir teisėtumo kontrolę. Nustatęs ir konstatavęs, kad tiriamas teisės aktas prieštarauja aukštesnės teisinės galios aktams, visų pirma, Lietuvos Respublikos Konstitucijai¹ (toliau – Konstitucija), Teismas pašalina toki nekonstitucinį (neteisėtą) aktą iš Lietuvos teisės aktų sistemos ir teisinės apyvartos. Konstitucinio Teismo priimamų aktų teisinės galios klausimas yra tiesiogiai susijęs su Teismo aktų sukeliama teisiniu padarinių klausimu, kuris atspindi pačią teisės konstitucingumo kontrolės esmę.

Temos aktualumas ir naujumas. Konstitucinio Teismo aktų poveikio Lietuvos teisei sistemai specifika apsprendžia tai, kad jų statuso reglamentavimą, įtvirtintą Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatyme (toliau – Konstitucinio Teismo įstatymas arba Įstatymas), papildoma paties Konstitucinio Teismo formuluojama ir nuolat plėtojama konstitucinė doktrina. Magistrinio darbo temos aktualumas yra siejamas su Konstitucinio Teismo veiklos pasekoje Lietuvos teisinėje literatūroje atsiradusiu nauju požiūriu į konstitucinę teisę, kaip aukštąją teisę bendroje teisės sistemoje. Atskirų Teismo pateikiamos konstitucinės doktrinos aspektų analizė leidžia formuluoti išvadas, praplečiančias tradicinį Konstitucinio Teismo aktų teisinės galios vertinimą teisės teorijoje (remiantis Konstitucija ir Konstitucinio Teismo įstatymu). Be to, šio darbo aktualumas sietinas ir su praktinėmis teisinio gyvenimo realijomis, kurios liečia Konstitucinio Teismo statusą. Seimo narių grupei suabejojus Konstitucinio Teismo kaip teisminės institucijos, vykdančios valstybės valdžią, statusu, nesunku tikėtis ir abejonių dėl jo priimamų aktų teisinės galios. Todėl šio magistrinio darbo tema laikytina pakankamai aktualia ir verta studijos.

Pristatant magistrinio darbo temą – Konstitucinio Teismo priimamų aktų teisinė galia – galima būtų klausti: kodėl apskritai reikia diskutuoti apie Konstitucinio Teismo aktų galią? Kam reikalingas šis klausimas? Tarkim, Konstitucinio Teismo įstatyme nebūtų normos, nustatančios, kad Konstitucinio Teismo nutarimai turi įstatymo galią. Ar tai ką nors keistų? Ar mums neužtektų Konstitucijos normos, kad Teismo sprendimas (plačiąja prasme) dėl atitinkamo teisės akto prieštaravimo Konstitucijai reiškia, kad toks teisės aktas (jo dalis) nebegali būti taikomas? Nes ši norma leidžia suprasti, kad Seimo priimtą įstatymą, Respublikos Prezidento aktą, Vyriausybės nutarimą teisiškai paneigė Konstitucinio Teismo aktas. Iš čia ir kyla klausimas: kokia gi to Konstitucinio Teismo akto galia, kad įstatymas (plačiąja prasme) nebegali būti taikomas? Konstitucinio Teismo įstatymas Teismo nutarimo galią prilygina įstatymo galiai, vadinasi, ši galia ne žemesnė, nei teisiškai paneigto *įstatymo*. O ar ji ne aukštesnė (ir koku aspektu)? – štai klausimas(!), į kurį bus bandoma atsakyti šiame darbe.

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Konstitucinio Teismo aktų reikšmės ir teisinės galios klausimas – nevienareikšmis ir gali būti analizuojamas bei aptariamas keliais aspektais. Vienu atveju gali būti kalbama apie Teismo aktų vietą teisinės galios požiūriu bendroje Lietuvos teisės šaltinių hierarchijoje; atskirai galima kalbėti apie jų vietą ir reikšmę konstitucinės teisės šaltinių sistemoje. Tai atskleistų apibendrinantį požiūrį į Konstitucinio Teismo aktų vietą ir teisinę galią. Trečias aspektas analizuojant Teismo aktus jų teisinės galios požiūriu sietinas su konkrečia Konstitucinio Teismo priimamų aktų rūšimi. Todėl siekiant šio magistrinio darbo tikslo – kuo visapusiškiau atskleisti Teismo aktų teisinę galią – yra tikslinga jame aptarti Konstitucinio Teismo statuso, kompetencijos, konstitucinės jurisprudencijos vietos nacionalinėje teisės šaltinių sistemoje klausimus. Šalia šių uždavinių darbe bus bandoma aptarti Lietuvos teisės sistemos konstitucionalizacijos reiškinių, kaip Teismo Konstitucijos nuostatų aiškinamosios veiklos rezultatą, kas taip pat leidžia kalbėti apie Konstitucinio Teismo aktų reikšmę Lietuvos teisei sistemai, o taip pat bus bandoma atskleisti kiekvienos Teismo aktų rūšies ypatumus jų teisinės galios požiūriu.

Šiame darbe apie Konstitucinio Teismo nutarimų teisinę galią daugiausia bus kalbama teoriškai. O apie realią, praktiškai apčiuopiamą Teismo aktų galią galima būtų kalbėti tik išanalizavus pokyčius įstatymų leidyboje, turint omeny tai, kaip Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė reaguoja į jų priimtų aktų pripažinimą prieštaraujančiais Konstitucijai, taip pat apibendrinus Konstitucinio Teismo aktų, jo suformuluotos konstitucinės doktrinos poveikį teisminei veiklai. Tačiau tai jau būtų kito darbo tema.

Darbo metodai. Rašant magistrinį darbą bus naudojami šie metodai: loginis – padedantis formuluoti, sisteminti, konkretinti abstrakčias sąvokas pagal konkrečią situaciją, atrasti ir šalinti loginius prieštaravimus; teleologinis – padedantis suvokti įstatymų leidėjo ketinimus (kokią prasmę siekė suteikti teisės normai jos kūrėjas); sisteminis – leidžiantis nustatyti analizuojamų normų tarpusavio ryšius, struktūrizuoti dėstomą medžiagą; istorinis – siekiant adekvačiai suvokti analizuojamų teisės normų prasmę būtina turėti omeny jų sukūrimo aplinkybes (istorinį kontekstą), suvokti kokių tikslų jos buvo priimtos; lyginamasis - padedantis atskleisti analizuojamų normų prasmę, ypatumus.

Svarbiausi šaltiniai. Rašydama šį darbą remsiuosi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Konstitucinio Teismo įstatymu, Konstitucinio Teismo aktais (nutarimais, išvadomis), E. Jarašiūno, E. Kūrio, K. Lapinsko, V. Sinkevičiaus, E. Spruogio, E. Šileikio, J. Žilio, straipsniais, kuriuose atskleidžiami įvairūs teisės konstitucingumo aspektai, tarptautinių teisės konferencijų medžiaga, Lietuvos teisės universiteto vadovėliais (jų pateikiama teisės šaltinių hierarchija (lyginamajai analizei)), VU Teisės fakulteto dėstytojų doc. V. Sinkevičiaus ir prof. dr. E.Šileikio paskaitų medžiaga.

1. Konstitucinio Teismo kompetencijos ir vietos valstybės valdžios institucijų sistemoje konstitucinė samprata

Konstitucinis Teismas veikia Konstitucijos, priimtos 1992 m. spalio 25 d. įvykusiame referendume, pagrindu. Kartu su Konstitucija referendume buvo priimtas įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“, kuriame nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjai, o iš jų – pirmininkas turi būti paskirti ne vėliau kaip per vieną mėnesį po Respublikos Prezidento išrinkimo. 1993m. vasario 3 d. buvo priimtas Konstitucinio Teismo įstatymas, kuriuo vadovaujantis Lietuvos Respublikos Seimas (toliau – Seimas) paskyrė visus Konstitucinio Teismo teisėjus ir pirmininką. O tų pačių metų rugsėjo 15 dieną įvyko pirmas viešas Teismo posėdis. Taip buvo įsteigtas Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, žymintis (naują) konstitucinės tradicijos pradžią Lietuvoje.²

Įvesdama naują Lietuvos Respublikoje instituciją – Konstitucinį Teismą, Konstitucija, išreikšdama Tautos valią, patiki jam konstitucinės kontrolės funkciją. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo paskirtis – užtikrinti Konstitucijos viršenybę Lietuvos teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą³.

Konstitucijos 5 str. 1 d. norma nustato kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Konstitucijoje įtvirtintas valstybės valdžių padalijimo principas, glausčiausia forma išreikštas šioje normoje, yra išvedamas iš viso konstitucinio reguliavimo. Konstitucinis Teismas 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarime⁴ yra išaiškinęs, kad valdžių padalijimo principas yra pagrindinis demokratinės teisinės valstybės organizacijos ir veiklos principas, kuris reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu išlaikančios tarpusavio pusiausvyrą. Kiekvienai valdžios institucijai yra suteikiami tam tikri įgaliojimai, kurių turinys priklauso nuo tos institucijos vietos valdžių sistemoje, ir įgaliojimai, kuriuos atitinkamai institucijai priskyrė Konstitucija, negali būti nei perduoti kitai institucijai, nei suvaržyti ar paneigti įstatymais.

Konstitucija, suteikdama valdžios institucijoms atitinkamus įgaliojimus, kartu nustato, jog „valdžios galias riboja Konstitucija“ (5 str. 2 d.), ir tai yra labai svarbi apsauginė Konstitucijos norma. Nuo ko ji saugo? Nuo piktnaudžiavimo valdžia. Nuo neteisėto, įgaliojimus viršijančio valdžios institucijų, pareigūnų veikimo, taip pat nuo jų neteisėto neveikimo turint įgaliojimus ir

² Žilys, J. *Konstitucinis Teismas ir Lietuvos teisės raida. Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis*. Tarptautinė konferencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Vilnius. 1998. p. 15.

³ Birmontienė, T., Jarašiūnas, E., Kūris, E. ir kt. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. p. 407.

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Telekomunikacijų, Operatyvinės veiklos įstatymų ir Baudžiamojo proceso kodekso“. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 93-4000.

pareigą veikti. Konstitucinis Teismas 1996 m. gruodžio 19 d. nutarime⁵ yra konstatavęs: „Žmogaus teisių ir laisvių doktrinoje valstybė traktuojama tiek kaip šių teisių ir laisvių svarbiausias garantas, tiek kaip subjektas, potencialiai galintis pažeisti šias teises ir laisves“. Kaip žinome, valstybės valdžia, kad būtų teisėta, turi būti sudaryta remiantis teisėtai priimta Konstitucija. Valdžios institucijų veiklos teisėtumą apsprendžia įgaliojimai, kuriuos atitinkamoms institucijoms suteikė Konstitucija ir įstatymai, kuriuos priėmė Tautą atstovaujantis Seimas. Taigi Konstitucijos nuostatos, nustatančios valstybės valdžios institucijų sudėtį bei tos valdžios galių ribas sudaro vieningą visumą, kuri apibūdina vieną svarbiausių teisinės valstybės bruožų – kiekviena valdžia turi tiek galių, kiek jų valdžioms suteikia steigiamoji valdžia – Tauta. Tai reiškia, kad kiekviena valdžia yra kompetentinga veikti tik tose srityse ir tokia apimtimi, kokia joms yra suteikta Konstitucijos ar įstatymų. Kompetencijos ribų peržengimas, valdžios institucijų veikimas ne pagal Konstitucijos ar įstatymų nuostatas traktuojamas kaip nusižengimas konstituciniams teisėtumo, teisinių lūkesčių apsaugos, teisinės valstybės principams, nes demokratinio režimo atveju (skirtingai nei esant totalitariniam režimui), apibrėžiant valstybės institucijų kompetenciją vadovaujamosi principu „draudžiama viskas, kas nėra leista“. Todėl Konstitucinio Teismo, kaip teisminės institucijos, vykdančios konstitucingumo kontrolę šalyje, vaidmuo yra esminis.

Paties Konstitucinio Teismo vietos, jo statuso valstybės valdžios sistemoje klausimas per ganėtinai trumpą Teismo veiklos laikotarpį ne kartą buvo tapęs diskusijų objektu. Teismo kompetencijos klausimas taip pat tam tikrais aspektais yra vertinamas nevienareikšmiškai. Todėl, siekiant atskleisti magistrinio darbo temą, įvertinti Konstitucinio Teismo priimamų aktų teisinę galią, būtina šiuos klausimus aptarti atskirai.

1.1. Konstitucinio Teismo vietos valstybės valdžios institucijų sistemoje konstitucinė samprata

Konstitucinės justicijos institucinė forma įtvirtinta Konstitucijos VIII skirsnyje „Konstitucinis Teismas“. Šiame skirsnyje nustatyta Konstitucinio Teismo kompetencija, jo sudarymo tvarka, teisėjų konstitucinis statusas, kai kurios procedūrinės taisyklės, reglamentuojančios teisę kreiptis į Teismą, Teismo aktų teisinė galia. Visuma Konstitucijos VIII skirsnio nuostatų gali būti įvardijamos kaip oficiali konstitucinės justicijos doktrina. Šią doktriną papildo, jos turinį konkretizuoja Konstitucinio Teismo įstatymas⁶. Konstitucijoje nėra bendrojo Teismo apibūdinimo, jo statusą reglamentuoja Konstitucinio Teismo įstatymo pirmas skyrius. Įstatymo 1 str. pavadinime yra įtvirtinta, kad

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos“. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 126-2962.

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 6-120.

Konstitucinis Teismas yra teisminė institucija. Taip pat Įstatymo 1 str. 3 d. konstatuojama, kad Konstitucinis Teismas yra savarankiškas ir nepriklausomas teismas, kuris *teisminę valdžią* įgyvendina Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir šio įstatymo nustatyta tvarka.⁷

Tai, kad oficialioji doktrina (pačios Konstitucijos tekstas) neatsako į klausimą, ar Konstitucinis Teismas yra *teismas* šio žodžio tikrąja prasme, Lietuvoje ilgą laiką leido gyvuoti teorinei diskusijai dėl Konstitucinio Teismo statuso. Dalis mokslininkų linkę manyti, kad Teismas yra teisminė institucija, įgyvendinanti specifines konstitucinio teisingumo funkcijas. Kiti – kad Teismui būdingi požymiai, artinantys jį prie tokio statuso, kuris būdingas valstybės valdžios atskirai šakai (ketvirtoji valdžia). Labai svarbus aspektas vertinant konstitucinės justicijos prigimtį yra įstatymų konstitucingumo tikrinimas, kuris visuomet reiškia intervenciją į įstatymų leidėjo veiklą. Įvairių šaltinių, vertinančių Konstitucinio Teismo statusą, nuomone Teismui būdinga savotiška negatyviojo įstatymų leidėjo funkcija.⁸ Taigi, kokiais požymiais remiantis galima įvertinti Konstitucinio Teismo vietą valdžios institucijų sistemoje?

Į šį klausimą pakankamai išsamiai jau 2000 metais atsakė J. Žilys, straipsnyje „Konstitucinis Teismas valstybės valdžios organų sistemoje“⁹ aptardamas Teismo statuso bruožus ir darydamas išvadą, kad „Konstitucinis Teismas yra *teisminė institucija*, kuri įgyvendina iš Konstitucijos apsaugos aktualijų kylančią konstitucinę jurisdikciją“. Tačiau, kaip teigia E. Kūris, „kol *Konstitucinis Teismas* nėra suformulavęs savo pozicijos dėl tam tikrų Konstitucijos nuostatų turinio prasmės, dėl šių dalykų galima ginčytis be galo, ir gali būti toleruojamos įvairios nuomonės, bet tai – tik teorinės diskusijos“. Taigi atskiros personalijos (net jeigu tai – Konstitucinio Teismo teisėjai) nelemia konstitucinės teorijos „baigtinumo“, nes „konstitucinio reguliavimo turinys atskleidžiamas tik oficialiai aiškinant Konstituciją, t.y. plėtojant konstitucinę doktriną kiekvienu klausimu, kuris tam tikroje byloje yra Konstitucinio Teismo nagrinėjimo dalykas“.¹⁰

Ir teisinio gyvenimo realijos rodo: po penkiolikos metų Konstitucinio Teismo veiklos buvo suabejota šio Teismo, kaip teisminės institucijos, vykdančios valstybės valdžią, statusu. O šiame darbe, kalbant apie Konstitucinio Teismo priimamų aktų teisinę galią, Teismo statuso klausimas yra esminis, todėl šiuo požiūriu mums labai reikšmingas yra Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas.

2006 m. Seimo narių grupė kreipėsi į Konstitucinį Teismą, ginčydama kai kurių Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatų atitiktį Konstitucijai, teigdama, kad Konstitucinis Teismas nėra teismas ir nevykdo valstybės valdžios. Seimo narių grupė savo prašymą grindė tuo, kad Teismui, vykdančiam valstybės valdžią, Konstitucijoje yra skirtas IX skirsnis, o Konstituciniam

⁷ Žilys, J. Konstitucinis Teismas valstybės valdžios organų sistemoje. *Jurisprudencija*, 2000, T. 17 (9). p. 80.

⁸ Žilys, J., išnaša 7, p. 80.

⁹ Žilys, J., išnaša 7, p. 80.

¹⁰ Kūris, E. *Konstitucijos aiškinimas, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija*. Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas: Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga. Vilnius, 2002. p. 14.

Teismui – atskiras, VIII Konstitucijos skirsnis. Tai, pasak pareiškėjo, liudija, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas nėra teismų sistemos dalis ir nevykdo valstybės valdžios. Be to, pareiškėjas rėmėsi teiginiu, kad Konstitucijos 111 str. 1 dalyje yra nustatytas baigtinis teismų sąrašas, į kurį Konstitucinis Teismas neįrašytas¹¹.

Konstitucinis Teismas 2006 m. birželio 6 d. nutarime¹² konstatavo, kad teismai, pagal Konstituciją vykdančios teisminę valdžią Lietuvoje – priskirtini ne vienai, bet dviem arba daugiau teismų sistemų. Dabartinę Lietuvos teisminės valdžios sistemą pagal Konstituciją ir įstatymus sudaro trys teismų sistemos: 1) Konstitucinis Teismas, vykdančias konstitucinę teisminę kontrolę; 2) bendros kompetencijos teismų sistema, kurią pagal Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalį sudaro Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apylinkių ir apygardų teismai; 3) specializuotų teismų, pagal Konstituciją įsteigtų įstatymais, sistema, kurią šiuo metu sudaro administracinių teismų sistema – Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai.

Konstitucinis Teismas nutarime nurodo, jog tai, kad Konstitucijoje yra du atskiri skirsniai – „Konstitucinis Teismas“ (VIII skirsnis) ir „Teismas“ (IX skirsnis), ne paneigia Konstitucinio Teismo buvimą teismų sistemos dalimi, bet pabrėžia ypatingą jo statusą teisminės valdžios sistemoje, o kartu ir visų valstybės valdžią vykdančių valstybės institucijų sistemoje.

Taip pat nutarime Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad konstitucinės justicijos, kuriai pagal Konstituciją pavesta vykdyti konstitucinę teisminę kontrolę, pavadinimas – Konstitucinis Teismas – yra *expressis verbis* įtvirtintas pačioje Konstitucijoje. Todėl valstybės valdžios institucija, kuri pačioje Konstitucijoje yra įvardyta kaip teismas, savo konstitucine prigimtimi negali būti ne teismas, t.y. ne teisminė institucija. Šios institucijos, kaip teismo, vykdančio valstybės valdžią teisminiai įgaliojimai yra nustatyti Konstitucijoje. Pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus pripažinti kitų valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų – Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės – teisės aktus prieštaraujančiais aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia Konstitucijai, ir taip panaikinti šių aktų teisinę galią bei visam laikui pašalinti juos iš Lietuvos teisės sistemos. Taip pat tik Konstitucinis Teismas turi konstitucinius įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją – pateikti Konstitucijos nuostatų sampratą, kuri saisto visas teisės aktus leidžiančias bei visas teisę taikančias institucijas, tame tarpe ir Seimą – Tautos atstovybę. Šie konstituciniai įgaliojimai akivaizdžiai liudija, kad Konstitucinis Teismas negali būti ne valstybės valdžią įgyvendinanti institucija, ir Seimo narių grupės prielaidą, esą Konstitucinis Teismas nėra teismas ir

¹¹ Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatos neprieštarauja Konstitucijai [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Pranešimas žiniasklaidai, 2006 m. birželio 6 d. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/pranesimai/txt_2006/120060606.htm

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis Teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 65-2400.

nevykdo valstybės valdžios, daro visiškai iracionalia ir nesiderinančia su valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų konstitucine samprata.

Taigi 1992 metų Konstitucija įveda naują Lietuvos Respublikoje instituciją – Konstitucinį Teismą, kuriam patikėta konstitucinės kontrolės funkcija. Šio Teismo paskirtis – užtikrinti Konstitucijos viršenybę Lietuvos teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą¹³.

Sistemiškai aiškinant 1992 metų Lietuvos Konstituciją, nesunku išskirti nuostatas, akivaizdžiai įtvirtinančias **Konstitucijos**, kaip aukščiausio teisiškumo mato, **viršenybę**. Paminėsime kai kurias iš jų: valdžios galias riboja Konstitucija (5 str. 2 d.); Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas (6 str. 1 d.); kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija (6 str. 2 d.); negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai (7 str. 1 d.); asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, gali kreiptis į teismą (30 str. 1 d.); Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai (107 str. 1 d.); Teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai (110 str. 1 d.). Nesant Konstitucinio Teismo, užtikrinančio konstitucinį teisingumą Lietuvos Respublikoje, išvardintos reikšmingos konstitucinės nuostatos galėtų taip ir likti gražia Konstitucijos deklaracija.

Konstitucijos viršenybės principas reiškia, kad Konstitucija yra teisės aktų hierarchijos viršūnėje, todėl visi kiti – tiek įstatymų leidžiamosios, tiek vykdomosios valdžios institucijų, tiek savivaldybių teisės aktai turi atitikti Konstituciją, negali jai prieštarauti. Taip pat Konstitucijos viršenybės principas suponuoja, kad konstitucinė tvarka gali ir turi būti ginama ir kad pati Konstitucija nustato procedūrą, kurios pagalba gali būti patikrinama teisės aktų atitiktis Konstitucijai¹⁴. Pagal Konstituciją teisės aktų konstitucingumo kontrolė priskiriama Konstitucinio Teismo kompetencijai.

20 a. pabaigoje daugelyje pasaulio demokratinių šalių pastebėta bendra tendencija, kad vis didesni Konstitucijos ir jos vertybių poveikį patiria įvairios teisės šakos, teisės normų taikymo praktika, o taip pat ir teisės mokslas. Pasak E. Jarašiūno, Konstitucija vis labiau skverbiasi į visą teisinį gyvenimą. Šitą plačiai aptarinėjamą reiškinį galima įvardinti kaip *teisės konstitucionalizaciją*. Konstitucinės kontrolės institucijų atsiradimas bei aktyvi jų veikla, konstitucinis pagrindinių asmens teisių ir laisvių įtvirtinimas, tiesioginis Konstitucijos taikymas,

¹³ Birmontienė, T., Jarašiūnas, E., Kūris, E. ir kt. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. p. 407.

¹⁴ Birmontienė, T., Jarašiūnas, E., Kūris, E. ir kt., išnaša 13, p. 238.

galimybė ginti savo teises vadovaujantis Konstitucija leidžia kalbėti apie Konstitucijos reikšmės išaugimą, jos stiprėjimo procesą.¹⁵

1992 m Lietuvos Konstitucija, kaip ir jos amžininkės, priklauso *substantyvinės Konstitucijos modeliams*, kuriems būdingas ne tik siekimas nustatyti valstybės valdžios institucijų kompetenciją ir galių ribas, bet ir įtvirtinti teisingos visuomenės principus, asmens teisinės padėties pagrindus. „Senosios“ kartos konstitucijose didžioji reguliavimo dalis buvo skirta valstybės valdžios organizacijai ir valstybės institucijų kompetencijai nustatyti. Asmens statuso klausimai jose reguliuoti labai nežymiai. Pagrindiniu, svarbiausiu teisinio reguliavimo šaltiniu laikyti įstatymai, todėl natūraliai susiformavo požiūris, kad ir konstitucija yra įstatymas – tegul ir svarbiausias, aukščiausios galios, reguliuojantis svarbiausius santykius. Substantyvinės konstitucijos, apibrėžiančios asmens ir valstybės santykius, nustatančios teisės kūrimo kryptis, įsitvirtinimas verčia į konstituciją žvelgti kitaip, nei į vieną iš įstatymų (tegul ir pirmąjį). Tokia konstitucija iškilusi aukščiau įstatymų ir poįstatyminių aktų. Nors ir vadinama Pagrindiniu Įstatymu, savo esme ji yra visai kitokios rūšies teisės aktas.¹⁶ Cituojant E. Šileikį, „terminas „Pagrindinis Įstatymas“ **pernelyg siauras** Konstitucijos esmei išsamiai atskleisti. „Giluminiu požiūriu Konstitucija yra valstybingumo „siela“, t.y. Konstitucija yra Konstitucija (bet ne įstatymas, nesvarbu, ar jis „pamalonintas“ epitetu „pagrindinis“!), t.y. ne tiek „sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“, kiek tokios **sistemos ašis**: tam tikras antstatas, skirtas teisei palaikyti“.¹⁷

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime¹⁸ suformuluotoje doktrinoje atskleidžia Konstitucijos svarbą ir reikšmę, apibūdindamas ją kaip aukščiausios teisinės galios aktą, kaip aukščiausiąją teisę, kuri „nubrėžia gaires visai teisės sistemai – visa teisės sistema kuriama Konstitucijos pagrindu“. Substantyvinė konstitucijos samprata, kurios laikosi Lietuvos Konstitucinis Teismas, leidžia teisinio reguliavimo sistemoje išskirti dvi teisės sritis: aukščiausiąją ir ordinarinę.¹⁹

Daugiau nei dešimties metų konstitucinių teismų veiklos praktika tikrinant įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumą leidžia kalbėti apie įsitvirtinančią *konstituciocentrinės teisės sistemos sampratą*. Šiai teisės sistemai būdinga griežta hierarchija, kurioje išsiskiria konstitucija – vienintelė pirminė ir aukščiausioji pozityvioji teisė, daranti įtaką visoms teisinio reguliavimo sritims.²⁰ Užtikrinant konstituciocentrinę teisės sistemą Lietuvoje svarbiausias vaidmuo tenka Konstituciniam

¹⁵ Sinkevičius, V. Konstitucijos aiškinimas ir jos ribos. *Justicija*, 2004, Nr. 3 (51). p. 190-191.

¹⁶ Jarašiūnas, E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūrio į Konstituciją pokyčiai. *Jurisprudencija*, 2002. T. 30 (25). p. 30-41.

¹⁷ Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. p. 51.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 11 straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2004. Nr. 85-3094.

¹⁹ Jarašiūnas, E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūrio į Konstituciją pokyčiai. *Jurisprudencija*, 2002. T. 30 (25) p. 30-41.

²⁰ Jarašiūnas, E., išnaša 16, p 30-41.

Teismui – oficialiam Konstitucijos aiškintojui ir konstitucinės doktrinos kūrėjui. Teisės konstitucionalizacijos įsigalėjimas Lietuvoje – vienas iš aspektų, kalbant apie Konstitucinio Teismo aktų teisinę galią. Teismas, savo veikla užtikrindamas Konstitucijos apsaugą, padeda konstitucijos vertybes paversti kiekvienos teisės srities vertybėmis. Šiandien teisės konstitucionalizacijos procesas Lietuvoje lemia tai, kad į visą nacionalinę teisę žvelgiama per jos konstitucingumo prizmę.

Teisės konstitucionalizacija visų pirma nukreipta į ordinarinę (statutinę) teisę, kuri turi būti konstituciškai pagrindžiama, turi remtis Konstitucija. Siekiant neprieštaringo ir vienodo teisės taikymo turi būti siekiama ne tik teisės normų tarpusavio suderinimo, bet ir jų suderinimo su Konstitucija. Todėl kiekvienas įstatymas, kitas teisės aktas gali būti tikrinamas jo konstitucingumo atžvilgiu²¹.

1.2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencijos konstitucinė samprata

Konstitucinio Teismo svarbiausi įgaliojimai yra įtvirtinti pačioje Konstitucijoje, VIII-me jos skirsnyje, o kiti Teismo veiklos klausimai sureguliuoti Konstitucinio Teismo įstatyme.²² Toks Konstitucinio Teismo statuso ir atskirai kompetencijos sureguliojimas pagrįstas europietiška konstitucinės kontrolės tradicija.²³

Konstitucinio Teismo kompetencija yra įtvirtinta Konstitucijos 105 straipsnyje ir Konstitucinio Teismo įstatymo 1 str. 1 ir 2 dalyse. Konstitucijoje nurodoma, kad Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą, ar neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai. Konstitucinis Teismas taip pat nagrinėja, ar neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams:

1. Respublikos Prezidento aktai;
2. Respublikos Vyriausybės aktai.

Konstitucinis Teismas teikia išvadas:

1. ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus;
2. ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas;
3. ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai;
4. ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai.

²¹ Kūris, E. Konstitucijos dvasia. *Jurisprudencija*, 2002. T. 30 (22). p 20.

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 6-120.

²³ Birmontienė, T., Jarašiūnas, E., Kūris, E. ir kt. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. p. 448.

Matome, kad Konstitucinis Teismas kontroliuoja tik aukščiausios teisinės galios teisės aktų konstitucingumą. Žemesnių instancijų (ministerijų, kitų valdymo institucijų) teisės aktų teisėtumo tikrinimas į Konstitucinio Teismo kompetenciją neįeina. „Žemesnių“ teisės aktų konstitucingumo kontrolės funkcija įstatymų nustatyta tvarka priskiriama Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo kompetencijai.

Konstitucijos 107 str. nustato, kad Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai. Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami. Dėl klausimų, dėl kurių Konstitucinis Teismas teikia išvadą, galutinį sprendimą, remdamasis Teismo išvadomis, priima Seimas.

Konstitucinio Teismo įstatymo 1 str. nustato, kad Konstitucinis Teismas garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą, nustatyta tvarka sprenddamas, ar įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai neprieštarauja Konstitucijai, taip pat ar Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatymo nustatytais atvejais Teismas teikia Seimui ir Respublikos Prezidentui išvadas.

Konstitucinio Teismo įstatymo 72 str. nurodo teisės akto pripažinimo prieštaraujančiu Konstitucijai pasekmes (aktas nebegali būti taikomas nuo jo pripažinimo prieštaraujančiu Konstitucijai dienos), iš esmės perkeldamas į Įstatymą Konstitucijos 107 str. 1 dalį. Taip pat Įstatymo 72 str. nustato, kad Teismo priimti nutarimai turi įstatymo galią ir yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams. Visos valstybės institucijos bei jų pareigūnai privalo panaikinti savo priimtus poįstatyminius aktus ar jų nuostatas, kurie pagrįsti pripažintu nekonstituciniu teisės aktu. Neturi būti vykdomi sprendimai, pagrįsti teisės aktais, kurie pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ar įstatymams, jeigu tokie sprendimai nebuvo įvykdyti iki atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo.

Konstitucinio Teismo įstatymo 64 straipsnyje įtvirtinti parametrai, pagal kuriuos Konstitucinis Teismas tikrina teisės akto, ar jo dalies atitikimą Konstitucijai. Tai: 1) normų turinys; 2) reguliavimo apimtis; 3) forma; 4) Konstitucijoje nustatyta priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ir įsigaliojimo tvarka. Svarbu yra tai, kad nustatymas, jog bent vienas iš minėtų parametrų teisės akte (ar jo dalyje) buvo pažeistas, gali sąlygoti tokio teisės akto (ar jo dalies) pripažinimą prieštaraujančiu Konstitucijai, kartu ir jo pašalinimą iš Lietuvos teisės aktų sistemos.

Konstitucijoje ir Įstatyme suformuluota Konstitucinio Teismo kompetencija leidžia daryti išvadą, kad pagrindinė šio teismo funkcija yra tikrinti, ar nustatytų subjektų teisės aktai

neprieštarauja Konstitucijai. Įgyvendindamas šią funkciją, Konstitucinis Teismas užtikrina Konstitucijos viršenybės įtvirtinimą Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje, nes konstitucinės normos ir nuostatos bei principai, kurie yra tiesiogiai suformuluoti Konstitucijoje, dažniausiai ir yra pažeidžiami, kuriant teisės normas.²⁴ Paradoksalu, tačiau šiai dienai (2008 m. balandžio 1 d.), skaičiuojant nuo Teismo veiklos pradžios, jau 358 įstatymai ar kiti Seimo priimti aktai yra pripažinti antikonstituciniais.²⁵ Todėl kyla natūralus klausimas – ar neturėtų Seimo nariai, kuriems yra patikėtas Seimo nario mandatas, išlaikyti konstitucinės teisės egzaminą (ar tai būtų kokia kita gilesnės pažinties su konstitucine teise forma) prieš pradėdami darbą Seime, idant būtų pasiruošę geriau atstovauti Tautos interesus. Galbūt toks reikalavimas galėtų būti įtvirtintas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatyme. Manytina, kad tokios privalomos studijos sumažintų skaičių klaidų, kurios kyla dėl Seimo narių nekompetencijos konstitucinės teisės srityje, ypač, kai tai liečia teisės aktų leidybą aukščiausiu valstybės lygiu. Šiuo atveju nesinori galvoti, *errare humanum est...* Juk įstatymais sureguliuojami patys svarbiausi visuomeniniai santykiai, vadinasi, jais gali būti padaryti patys sunkiausi Konstitucijos pažeidimai. Iš kitos pusės, tokio antikonstitucinio įstatymo pagrindu bus leidžiami ministerijų, kitų valdymo institucijų, savivaldybių teisės aktai, jais žmonės vadovausis socialiniuose santykiuose, jais remsis teismai savo veikloje. Svarbus yra ne tik visuomeninių santykių sureguliuavimas, atitinkantis Konstituciją, bet ir kaštų klausimas, susijęs su nekonstitucinių aktų šalinimo (taisymo) procedūra. Taigi klaidos dėl nekompetencijos šiuo atveju mažai pateisinamos. Po šio trumpo diskurso grįžkime prie Konstitucinio Teismo kompetencijos klausimo.

1.3. Konstitucinis Teismas – oficialus Konstitucijos interpretatorius

Aukščiau aptarti Konstitucinio Teismo įgaliojimai gali būti apibūdinami kaip pagrindiniai, nes jie *expressis verbis* nustatyti pačioje Konstitucijoje.

Kita Konstitucinio Teismo veiklos sritis, priskiriama Teismo kompetencijai, siejama su Konstitucijos nuostatų aiškinimu. Tačiau skirtingai nei kai kuriose Europos valstybėse, Lietuvos Konstitucijoje bei Konstitucinio Teismo įstatyme Konstitucinio Teismo prerogatyva aiškinti Konstituciją, įstatymus ir kitus norminius aktus nei pagal subjektų kreipimąsi, nei paties Teismo iniciatyva tiesiogiai nėra numatyta. O ši Teismo veikla labai svarbi, nes yra neatsiejamai susijusi su

²⁴ Birmontienė, T., Jarašiūnas, E., Kūris, E. ir kt. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. p. 449-451.

²⁵ Statistiniai duomenys apie Konstituciniame Teisme gautus ir išnagrinėtus prašymus ir paklausimus 1993–2008 m. balandžio 1 d. [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas [žiūrėta 2008-04-02]. Priega per internetą: http://www.lrkt.lt/Stat_bendra.html

teisės aktų konstitucingumo tikrinimu. Juk neišsiaiškinus Konstitucijos nuostatų ar įstatymų normų turinio, neaišku, kuo būtų grindžiamas teisės akto konstitucingumas ar prieštaravimas Konstitucijai. Tačiau ši Teismo veiklos sritis teisės teoretikų ne visuomet vertinama vienareikšmiškai. Kontraversija kyla ne dėl pačios Konstitucijos aiškinimo veiklos (kuri yra savaime suprantama), o dėl išimtinės teisės – teisės būti vieninteliu oficialiu Konstitucijos interpretatoriumi „pasisavinimo”.

Kaip jau buvo minėta, nei Konstitucija, nei galiojantys įstatymai nenumato, kad Konstitucinis Teismas aiškintų Konstituciją bei kitus teisės aktus. Išimtis čia būtų Konstitucinio Teismo įstatymo norma, nustatanti, kad Teismas gali aiškinti savo paties nutarimus. Nepaisant to, teisinėje literatūroje Konstitucinio Teismo prerogatyva aiškinti Konstituciją ir įstatymus paprastai vertinama kaip akivaizdus ir didesnių abejonių nekeliantis dalykas²⁶.

Vis tik, kritikos tokia padėtis susilaukia. Oponuojantys šitokiai padėčiai teisininkai remiasi tokiais argumentais: „Konstitucinio Teismo teisė pateikti oficialų Konstitucijos aiškinimą nėra numatyta nei Konstitucijoje, nei įstatymuose. Tuo tarpu, nustatant valstybės institucijų kompetenciją, teisinėje valstybėje vadovaujamosi principu “draudžiama viskas, kas nėra leista”. Vadinasi, šiuo požiūriu derėtų daryti išvadą, kad Konstitucinis Teismas nekompetentingas pateikti oficialų norminį aiškinimą. Vienintelis oficialus dokumentas, kuriame kalbama apie teisę pateikti norminį Konstitucijos aiškinimą – paties Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriame ši valstybinės valdžios institucija pareiškė pretenzijas į aptariamąs galias. Tačiau šį Konstitucinio Teismo pareiškimą galima vertinti ir kaip bandymą uzurpuoti jam nepriklausančias galias, *inter alia* pažeidžiantį Konstitucijoje nustatytą valdžių balansą.”²⁷ Kaip matome, Konstitucinio Teismo prerogatyva aiškinti Konstituciją nėra vertinama vienareikšmiškai.

Cituojant vieną iš konstitucinės doktrinos kūrėjų – Konstitucinio Teismo (ex) pirmininką prof. E. Kūrį: „Konstitucijos aiškinimo prerogatyvą Konstitucinis Teismas sau „suteikė“ pats. Maža to, interpretacinės kompetencijos „prisiėmimas“ įgavo formalus absoliutistinio doktrininio postulato išraišką, jurisprudencijoje²⁸ deklaravus, kad įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstitucijos nuostatas turi *tik* Konstitucinis Teismas. Konstitucinė interpretacinė kompetencija tapo ne tik faktiškai, bet ir formaliai *išimtinė* Konstitucinio Teismo kompetencija. Šis kompetencijos prisiėmimas išreiškė tendenciją, vyravusią visose Vidurio ir Rytų Europos valstybėse. <...> Politinis procesas tai akceptavo. Sakoma, kad interpretacinės prerogatyvos „pasisavinimas“ buvo evoliucinis. Tačiau savo teisiniu turiniu šis procesas prilygo revoliucijai: su juo susijusi pirmąjį konstitucinės justicijos

²⁶ Ragauskas, P. Konstitucinio Teismo vaidmuo įstatymų leidyboje [interaktyvus]. Vilnius, [žiūrėta 2008-03-25]. Prieiga per internetą: <http://www.teise.org/admin/docs/upload/2004%201%20Petras.doc>

²⁷ Ragauskas, P., išnaša 26.

²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl savivaldybių tarybų rinkimų”. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 53-2361.

dešimtmetį Lietuvoje įprasminusi *giluminė nacionalinės konstitucinės teisės paradigmos transformacija*.²⁹

Pats Konstitucinis Teismas 2006 m. birželio 6 d. nutarime³⁰ yra konstatavęs, kad jo išimtiniai įgaliojimai oficialiai aiškinti Konstituciją, savo jurisprudencijoje pateikti oficialią Konstitucijos nuostatų sampratą – formuoti oficialią konstitucinę doktriną kyla iš pačios Konstitucijos, kadangi pagal pareiškėjų prašymus sprendamas konstitucinės justicijos bylas Teismas turi konstitucinius įgaliojimus panaikinti atitinkamų teisės aktų teisinę galią, jeigu jie prieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia Konstitucijai. Konstituciniai įgaliojimai oficialiai aiškinti ir tiriamus teisės aktus išplaukia iš Teismo konstitucinės paskirties – nustatyti ir priimti sprendimą, ar tiriami teisės aktai neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktams.

Apskritai Konstitucijos oficialaus aiškinimo kompetencijos priskyrimo Konstituciniam Teismui klausimas yra labai svarbus (netgi pats svarbiausias!), nes nuo jo priklauso, kokią autoritetą (statusą) Teismas įgyja valstybės valdžių sistemoje, kokią galią įgyja Teismo aktai jų privalomumo aspektu (kai kalbama apie Teismo nutarimų *obiter dicta* ir *ratio decidendi* dalių privalomumą)³¹. „Prisiėmimas” šios kompetencijos įgalina ne tik Konstitucinio Teismo priimamus nutarimus, bet ir jo plėtojamą konstitucinę doktriną priskirti konstitucinės (ir apskritai) teisės šaltiniams bei daryti toliau sekančias išvadas, susijusias su Teismo aktų teisine galia.

Konstitucijų paskirtis – įtvirtinti esminius valstybės ir visuomenės bendro būvio principus, tam tikrų visuomeninių santykių pagrindus. Todėl paprastai konstitucijos nėra labai detalios. Nepaisant imperatyvaus turinio, daugelis Konstitucijos nuostatų yra gana bendros, didžioji dalis nuostatų konstitucijose formuluojamos ne kaip griežtos struktūros normos, o kaip konstituciniai principai, kurie dėl savo bendrumo (lyginant su konstitucinėmis normomis) turi būti aiškinami. Šios – aiškinamosios Teismo veiklos neišvengiamas rezultatas – konstitucinė jurisprudencija ir joje suformuluota konstitucinė doktrina. Joje detalai atskleidžiamas konstitucinių principų (ir normų) turinys, jų koordinacinis ir determinacinis vaidmuo organizuojant į darnią visumą visą konstitucinį reguliavimą, pažymima, kad konstituciniai principai užtikrina Konstitucijos stabilumą ir kartu jos dinamiškumą, sugebėjimą prisitaikyti prie kintančių socialinių sąlygų. Todėl „konstitucinių principų turinio atskleidimas – sudėtinė (ir, matyt, svarbiausia) Konstitucijos aiškinimo veiklos dalis, pagrindžianti konstitucinės jurisprudencijos ir konstitucinės doktrinos svarbą“³².

²⁹ Kūris, E. Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma. *Teisės problemos*, 2003, Nr. 3 (41). P. 13.

³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis Teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 65-2400.

³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl savivaldybių tarybų rinkimų“. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 53-2361.

³² Kūris, E., išnaša 29, p. 19-20.

Kodėl atsiranda konstitucijos aiškinimo būtinybė? Kodėl yra teigiama, kad Konstituciją reikia nuolat aiškinti? Labai vaizdžiai į šį klausimą yra atsakęs prof. E. Kūris: „Spręsti apie Konstitucinio reguliavimo turinį tik iš pačios Konstitucijos (vieno dokumento) teksto tolygu spręsti apie spektaklio turinį tik iš programos“³³. Konstituciją būtina aiškinti, nes skirtingi aiškintojai dažnai nesutaria, kaip suprasti pačią Konstituciją. Iškyla prieštaringo Konstitucijos vertinimo problema, nes, nesant oficialios doktrinos, skirtingi „aiškintojai“ tai daro vadovaudamiesi pirmiausia savo interesais. Šiuos prieštaravimus kaip tik ir šalina oficialioji konstitucinė doktrina, kuriai būdingas nuolatinis plėtojimas.³⁴

Imkime kaip pavyzdį Konstitucijos 53 str. 1 dalies nuostatą, teigiančią, kad „įstatymas nustato piliečiams nemokamos medicinos pagalbos valstybinėse gydymo įstaigose teikimo tvarką“. Šiandien šią nuostatą kiekvienas gali aiškinti kaip tinkamas - potencialus suinteresuotas pacientas iš savo taško, o gydymo įstaigos atstovas – iš savo. Oficialaus šios (kaip ir eilės kitų) Konstitucijos nuostatos išaiškinimo nebus, kol nustatyta tvarka nebus sprendžiamas konkretus ginčas Konstituciniame Teisme, kuris vienintelis turi kompetenciją pateikti galutinį ir oficialų Konstitucijos nuostatų išaiškinimą.³⁵

Konkrečią konstitucinę doktriną Teismas suformuluoja laikydamasis visų teisės aiškinimo kanonų. Tokiu būdu Konstitucinio Teismo Konstitucijos nuostatų interpretavimas nėra subjektyvus, nes būtent tų panaudotų mokslinio tyrimo būdų visuma atveda Teismą prie konkrečių išvadų, konkrečios doktrinos sukūrimo. Eilėje savo nutarimų (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai) Teismas yra konstatavęs, kad aiškinant Konstituciją privalu taikyti įvairius teisės aiškinimo metodus: sisteminių, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimą, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt. Tik šitaip – visapusiškai – aiškinant Konstituciją galima realizuoti jos, kaip visuomeninės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį bei užtikrinti, kad gyvenime bus įtvirtintos tos vertybės, kuriomis Tauta grindžia savo pačios priimtą Konstituciją.³⁶

Pasak E. Šileikio, Konstitucijos aiškinimas turi apimti daug aspektų, t.y. būti pagrįstas tam tikrais metodais, kuriuos objektyviai lemia: a) Konstitucijos **genezė**, jos rengimo, derinimo ir priėmimo istorinės ir politinės aplinkybės, ryšys su Lietuvos valstybės 1918-1938 m. ir 1990 m. konstitucijomis; b) Konstitucijos **rašytinė forma**, objektyviai lemianti būtinumą aiškinti Konstituciją kalbiniu (žodiniu ir gramatiniu) požiūriu; c) Konstitucijos **vientisumo principas**, objektyviai lemiantis, kad Konstitucijos nuostatos turi būti aiškinamos ir pagal jų loginį ir sisteminių ryšių;

³³ Kūris, E. Konstitucija ir jos aiškinimas. *Politologija*, 1999, Nr.2. p. 6.

³⁴ Kūris, E. *Konstitucijos aiškinimas, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija*. Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas: Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga. Vilnius, 2002. p. 13.

³⁵ Kūris, E., išnaša 34, p.14.

³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis Teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 65-2400.

d)išsamus Konstitucijos aiškinimas taip pat priklauso nuo to, ar taikomas lyginamasis bei teleologinis aiškinimo metodai.³⁷

Konstitucinio Teismo darbo kasdienybė – įstatymų ir poįstatyminių aktų atitikties Konstitucijai tikrinimas. Kiekvienoje byloje Teismui reikia interpretuoti tiek Konstituciją, tiek tikrinamą įstatymą ar kitą teisės aktą. Palyginęs interpretacijų rezultatus Teismas konstatuoja, kad aktas atitinka Konstituciją arba jai prieštarauja³⁸.

J. Žilio nuomone, Konstitucinio Teismo sprendimų motyvuose, t.y. konstatuojamosiose jų dalyse, ryškiausi yra trys Konstitucijos interpretavimo būdai: istorinis, sisteminis ir gramatinis. Istorinį interpretavimo pobūdį lemia specifinės Lietuvos teisės raidos sąlygos, valstybės ir teisės tradicijos, t.y. visuma istorinių, politinių veiksnių, kurie sąlygojo konkretaus įstatymo ar konkrečios teisės normos turinį. Savo nutarimuose Konstitucinis Teismas ne kartą akcentavo, kad jo rezoliucijos grindžiamos ne tik istoriniu konstitucinės normos ar įstatymo normos aiškinimo būdu, bet ir sistetine analize. Įstatymo leidėjo siekis sukurti darnią ir efektyvią teisės sistemą lemia tai, kad teisės norma, būdama sudedamoji vieningos sistemos dalis, paprastai visada yra susijusi su kitomis teisės normomis, sudarančiomis teisės institutų ir teisės šakų visumą. Todėl interpretuojant konstitucinių ar įstatymų normų turinį, jas galima suvokti tik santykyje su kitomis teisės normomis. O kalbant apie konstitucinių normų sisteminį aiškinimą reikia pastebėti, kad tokiam aiškinimo būdui pagrindą savaime sudaro konstitucinė nuostata, kad Konstitucija yra vientisas aktas. Praktiškai tai reiškia, kad Konstitucinis Teismas, aiškindamas konstitucinę nuostatą, negalės jos vertinti atsietai nuo kitų ir visada turės vertinti visų Konstitucijos normų visumą. Sisteminis konstitucinių ir įstatymų normų aiškinimo metodas suponuoja, kad interpretuojant turi būti atsižvelgiama ir į principų, įtvirtintų Konstitucijoje ir įstatymuose, turinį ir prasmę.³⁹

Gramatinis teisės normos aiškinimo būdas siejamas su normos teksto morfologine ir sintaksine struktūra. Konstitucinis Teismas, naudodamas šį būdą remiasi tiek gramatikos taisyklėmis, tiek logikos dėsniais, kurie paprastai yra glaudžiai susiję ir vienas kitą sąlygoja. Naudodamas gramatinį aiškinimą Teismas vadovaujasi prielaida, kad teisės normos kūrėjas įstatymų tekstuose vadovaujasi bendromis kalbos mokslo taisyklėmis, tiksliai vartoja žodžius ir juos logiškai konstruoja siekdamas suformuluoti atitinkamą teisinį reguliavimą. Šis metodas ypač svarbus kuriant nacionalinę teisės sistemą.⁴⁰

Apibendrinant galima sakyti, kad Konstitucinis Teismas aiškindamas teisės normas derina visus anksčiau nurodytus metodus, jų visuma sudaro prielaidas išsiaiškinti Konstitucijos ir įstatymų tekstų

³⁷ Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. p. 79-83.

³⁸ Jarašiūnas, E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūrio į Konstituciją pokyčiai. *Jurisprudencija*, 2002. Nr. 33(25). p. 30-41.

³⁹ Žilys, J. *Konstitucinio Teismo sprendimai – jų teisinė prigimtis ir galia*. Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų teisinės prigimties, galių ir realizavimo problemos (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo konferencijos medžiaga). Vilnius, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1997. p. 8-25.

⁴⁰ Žilys, J., išnaša 39, p. 8-25.

prasmę bei nustatyti teisės akto prieštaravimą arba atitikimą Konstitucijai ar įstatymui. „Nė vienas iš minėtų aiškinimo metodų nelaikytinas pagrindiniu ar svarbiausiu. Principiniu požiūriu optimalus aiškinimas galimas taikant visus metodus. Tiesa, iš dalies galima samprotauti, kad sisteminis metodas yra prioritetas. Tačiau ydinga pernelyg sureikšminti sisteminį aiškinimą, nesiejant jo su loginiu interpretavimu“.⁴¹

Konstitucinis Teismas, interpretuodamas Konstituciją, „suderina“ tarpusavyje Konstitucijos normas ir konstitucinius principus. Konstitucinio reguliavimo turinys yra atskleidžiamas analizuojant konstitucines normas, remiantis konstituciniais principais. Šie principai persmelkia Konstitucijos normas, yra jų pamatas. Šitoks požiūris leidžia Konstituciniam Teismui realiai įgyvendinti „gyvosios“ Konstitucijos idėją, atskleisti vis naujus konstitucinio reguliavimo aspektus. Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime⁴² pabrėžiama, kad Konstitucija – ne vien jos tekstas, ne vien joje įtvirtintos teisės normos. „Konstitucija – tai ir joje įtvirtintos tokios giluminės, pamatinės vertybės, kurios gali neturėti konkrečios tekstinės išraiškos, kurios išplaukia iš konstitucinių normų ir konstitucinių principų, iš viso konstitucinio reguliavimo visumos. Konstitucija turi ne tik raidę, bet ir „dvasią“. Ją išreiškia Konstitucijos tekstas ir konstituciniai principai, o Konstitucinio Teismo doktrinoje Konstitucijos dvasia yra juridizuojama⁴³. Kaip nurodo prof. E. Kūris, oficialiai aiškinant Konstitucijos nuostatas vyksta konstitucinių principų turinio atskleidimas bei „*laisvniškas konstitucinės doktrinos plėtojimas ją koreguojant*. Šį procesą galima vertinti įvairiai, bet be paties Teismo nėra kitos institucijos, galinčios tikslinti (koreguoti) oficialią Konstitucijos nuostatų sampratą.“ Čia iškyla paties Konstitucinio Teismo, kaip Konstituciją aiškinančios institucijos bei jos aktų legitimumo problema, kurią galima formuluoti taip: kiek laisvas yra Konstitucinis Teismas, generuodamas konstitucinę doktriną? Į šį klausimą skirtingai atsako vadinamieji originalistai (tekstualistai) ir interpretyvistai.⁴⁴

Keliais sakiniais apibūdinant šias dvi kryptis galima pasakyti, kad originalistai skelbiasi esą ištikimi „pradiniam“ (t.y. „originaliam“) Konstitucijos tekstui. Jų oponentai kaltina originalistus formalizmu, tačiau originalistai teigia, kad būtent formalizmas ir daro valdžią įstatymų, o ne žmonių valdžia. „Originalistų požiūriu konstitucijas galima keisti, bet tegu tai daro kiti, ne teisėjai. Priešingu atveju konstitucija ne kontroliuoja, ne verifikuoja, o teisinga politiką. Maža to, parenkant konstitucijos aiškintojus lems ne jų profesinės savybės, nešališkumas ir teisinė nuovoka, bet tai, ar jie sutinka su

⁴¹ Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. p. 83.

⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

⁴³ Sinkevičius, V. Konstitucijos aiškinimas ir jos ribos. *Justicija*, 2004, Nr. 3 (51). p. 2-4.

⁴⁴ Kūris, E. *Konstitucijos aiškinimas, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija*. Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas: Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga. Vilnius, 2002. p. 17.

juos parenkančių politikų požiūriu į tai, kaip, atsižvelgiant į laiko iššūkius, aiškintina konstitucija (jos „pradinis“ tekstas).“⁴⁵

Mūsų konstitucinės doktrinos kūrėjai pasirinko *interpretyvistinę* konstitucijos aiškinimo kryptį, kuri akcentuoja konstitucijos evoliuciją per jos aiškinimą ir remiasi konstitucijos, kaip principų sistemos, samprata. Ši samprata leidžia konstituciją interpretuoti ir reinterpretuoti, atsižvelgiant į visuomeninio ir politinio gyvenimo pokyčius, nekeičiant pradinio Konstitucijos teksto. Ir čia, pasak E. Kūrio, interpretyvizmo stiprybė tampa tai, kas šiaip jau pateikiama kaip jo trūkumas, t.y. vadinamasis *kūrybiškasis aiškinimas*. Interpretyvizmas leidžia konstitucijoje nekeisti to, ką galima išaiškinti, ir tai suteikia konstitucijai stabilumo ⁴⁶.

Taigi, apibendrinant šį diskursą į konstitucijos aiškinimo kryptis, galima sakyti, kad Konstitucinio Teismo Konstitucijos oficialaus interpretatoriaus kompetencijos „pasisavinimas“ bei interpretyvistinės pozicijos aiškinant konstituciją pasirinkimas lėmė giluminę nacionalinės konstitucinės teisės sampratos transformaciją bei su tuo susijusias reikšmingas permainas teisiniame valstybės gyvenime, o taip pat ir teisės moksle. Kartu dabar mes galime atsakyti į anksčiau iškeltą klausimą – kiek laisvas yra Konstitucinis Teismas, kurdamas konstitucinę doktriną? Interpretyvistinė konstitucijos aiškinimo kryptis įgalina *kūrybiškai* aiškinti Konstitucijos nuostatas bei principus. Ir interpretavimo „laisvės“ stiprybė yra tame, kad *kūrybiškas* aiškinimas – tai konstitucijos nuostatų *plečiamasis* aiškinimas.

Interpretuodamas Konstituciją Konstitucinis Teismas kartu sprendžia nelengvą uždavinį – interpretuoti Konstituciją taip, kad ji būtų pritaikyta prie besikeičiančių visuomenės poreikių, kad galėtų adekvačiai reaguoti į naują tikrovę. Tai Konstitucinis Teismas daro aiškindamas Konstituciją ir ypač konstitucinius principus plečiamai ⁴⁷. Minėta, kad Konstitucijoje yra nemažai nuostatų, kurios yra suformuluotos gana abstrakčiai, ir čia, siekiant, kad Konstitucijos raidė nedominuotų prieš Konstitucijos „dvasią“, kad abstrakčios nuostatos nevirstų vien skambiais lozungais, reikalingas plečiamasis Konstitucijos aiškinimas. „Platus Konstitucijos nuostatų aiškinimas leidžia matyti visą Konstitucijos tekstą ir kontekstą ir neleidžia Konstitucijos raidei nustelbti jos dvasios“⁴⁸. Toks aiškinimas leidžia (turint omeny Konstitucinio Teismo nutarimų privalomą pobūdį) Konstitucijos nuostatas paversti efektyviais teisiniais imperatyvais, į kuriuos turėtų būti orientuota teisėkūra ir teisinė praktika.

Pateiksiu keletą labiausiai įsimintinų plečiamojo Konstitucijos nuostatų aiškinimo pavyzdžių. Pirmasis – Konstitucijos preambulėje suformuluotas *teisinės valstybės siekis*, davęs stimulą

⁴⁵ Kūris, E. *Konstitucijos aiškinimas, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija*. Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas: Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga. Vilnius, 2002. p. 19.

⁴⁶ Kūris, E., išnaša 45, p. 20.

⁴⁷ Kūris, E., išnaša 45, p. 5.

⁴⁸ Kūris, E. Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma. *Teisės problemos*, 2003, Nr. 3 (41). p. 28.

Konstituciniam Teismui išplėtoti teisinės valstybės principą. Konstitucinis teisinės valstybės principas tapo universaliu principu. Juo yra grindžiama visa Lietuvos teisinė sistema ir pati Konstitucija. Šio principo elementai, tokie, kaip teisinis tikrumas ir aiškumas, kelia tam tikrus privalomus reikalavimus teisiniam reguliavimui. Tai tokie imperatyvai, kaip „negali būti nepaskelbtų įstatymų“, „paskelbti įstatymai galioja į ateitį ir neturi grįžamosios galios“. Teisinės valstybės principas lemia ir tai, kad „turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios ir kitos valstybės institucijos turi veikti remdamosi teise ir paklusdamos teisei, kad Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią, ir įstatymai, Vyriausybės nutarimai ir kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją (KT 2002 m. rugsėjo 19d., 2003 m. kovo 4 d., 2003 m. kovo 17 d. nutarimai)⁴⁹. Toks (plečiamasis) teisinės valstybės (kaip ir kitų Konstitucijos nuostatų) principo plėtojimas išties primena koralo augimą (šis palyginimas apskritai tinka doktrinos plėtojimui), turint omeny pradinę formuluotę - „teisinės valstybės siekis“. Kartu tai ryškiai pademonstruoja Konstitucinio Teismo teisėjų teisinės minties „pilotažą“, atskleidžiant principus, kurių *expressis verbis* Konstitucijos tekste nėra.

Kalbant apie Konstitucinio Teismo nutarimus, kuriuose Konstitucijos normos ir principai buvo aiškinami plečiamai, galima paminėti labai svarbius visai šalies visuomenei tokio pobūdžio nutarimus, kurie buvo suformuluoti apkaltos Lietuvos Respublikos Prezidentui Rolandui Paksui proceso metu. Juose buvo suformuluota konstitucinė apkaltos doktrina.

Konstitucijos interpretavimo požiūriu reikšminga yra byla, kurioje Konstitucinis Teismas 2003 m. gruodžio 30 d. priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“, kuriame nustatyta, kad pilietybės suteikimas J. Borisovui išimties tvarka prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 str. 1 daliai, 82 str. 1 dalies nuostatai „išrinktas Respublikos Prezidentas <...> prisiekia <...> būti visiems lygiai teisingas“, 84 str. 21 punktui, konstituciniam teisinės valstybės principui, Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 str. 1 daliai⁵⁰.

Konstitucinis Teismas minėtame nutarime nurodo, kad „nei iš Konstitucijos, nei iš Pilietybės įstatymo neišplaukia, kad Lietuvos Respublikos pilietybė gali būti įgyjama už kam nors suteiktą finansinę, materialią ar kitokią paramą, taigi, nusiperkama“, o Prezidento R. Pakso sprendimą suteikti J. Borisovui Lietuvos Respublikos pilietybę išimties tvarka lėmė būtent itin svari finansinė ir kitokia parama, jo suteikta R.Paksui 2002 metais Respublikos Prezidento rinkimuose. Tuo būdu Respublikos Prezidentas R. Paksas, suteikdamas pilietybę J. Borisovui išimties tvarka, „vadovavosi ne Lietuvos Respublikos Konstitucija, ne įstatymais, ne tautos ir valstybės

⁴⁹ Spruogis, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų įtaka teisei. *Teisės problemos*, 2003, Nr.3 (41). p. 45.

⁵⁰ *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai*. Vilnius, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. T. 22. p. 271-272.

interesais, bet asmeniniais interesais“ ir „suteikdamas išimties tvarka Lietuvos Respublikos pilietybę J. Borisovui šį asmenį, kaip asmenį, siekiantį įgyti Lietuvos Respublikos pilietybę, traktavo išskirtinai ir sąmoningai nepaisė Konstitucijos 29 str. 1 dalyje įtvirtinto reikalavimo, kad valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs, taip pat Konstitucijos 82 str. 1 dalyje įtvirtinto reikalavimo, kad Respublikos Prezidentas turi būti visiems lygiai teisingas“⁵¹. Šie argumentai tapo pagrindu minimoje byloje, pripažįstant R. Pakšą neteisėtai suteikus J. Borisovui Lietuvos Respublikos pilietybę ir tokiais savo veiksmais šiurkščiai pažeidus Konstituciją⁵².

Kaip matome, Konstitucinis Teismas, tirdamas Prezidento R. Pakso dekreto atitiktį Konstitucijai, vertino ne tik Respublikos Prezidento dekreto turinį, bet ir jo išleidimo faktines aplinkybes, kurios ir tapo svarbiausiu veiksnium, nulėmusiu Konstitucinio Teismo nutartį⁵³. Apie fakto tyrimą vertinant teisės akto konstitucingumą pačioje Konstitucijoje nieko nėra pasakyta, o ir apskritai Konstitucinis Teismas laikytinas „normų teismu“ (kiek jo bylos nėra susijusios su atitinkamų *išvadų* teikimu). Tačiau Konstitucinis Teismas, aptariamoje byloje „siekdamas išsiaiškinti bylai reikšmingas aplinkybes (kitaip Teismas nebūtų atlikęs jam patikėtos Konstitucijos viršenybės užtikrinimo teisės sistemoje misijos), formulavo tokią faktų tyrimo konstitucinės justicijos bylose reikalingumo doktriną: Jeigu Konstitucijoje ar įstatymuose yra numatyti atitinkami reikalavimai, kurių turi būti laikomasi (kurie turi būti įvykdyti) leidžiant atitinkamą Respublikos Prezidento aktą, Konstitucinis Teismas, spręsdamas, ar Respublikos Prezidento aktas neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams, turi tirti ir tai, ar tokių reikalavimų buvo laikomasi (ar jie buvo įvykdyti, nes, nenustačius šių faktinių aplinkybių, būtų neįmanoma iširti ir Respublikos Prezidento akto atitikties Konstitucijai ir įstatymams“⁵⁴. Taigi, Teismas konstitucinėje doktrinoje nustato, kad esant atitinkamoms aplinkybėms, jis ne tik gali, bet ir *turi* atlikti fakto tyrimą, norint įvertinti teisės akto konstitucingumą. Fakto tyrimas čia tampa „tarsi “pagalbinis” tyrimas, sudėtinis “teisės tyrimo” elementas.“⁵⁵ Šitaip, traktuodamas Konstitucijos nuostatą plečiamai ir tokiu būdu plėtodamas konstitucinę (apkaltos) doktriną Konstitucinis Teismas praplečia Konstitucijos reguliavimo turinį ir yra pajėgus adekvačiai reaguoti į gyvenimišką tikrovę.

Jau išsiaiškinome, kad Konstitucijos negalima aiškinti tik verbališkai. Tikroji Konstitucijos esmė dažnai slypi už jos teksto, kurio negalima sutapatinti su Konstitucija. Konstitucijos tekstas – tai medžiaga, iš kurios reikia suformuoti tikrąją *Konstitucijos teisę*, glūdinčią už jos teksto. Konstitucijos teisės teorija paskutiniu laikotarpiu nurodo, kad Konstitucija turi eksplicitinį (atskleistą) ir implicitinį reguliavimą. Interpretuotojų užduotis – kuo geriau atskleisti implicitinį

⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai. Vilnius, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. T. 22. p. 272-273.

⁵² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai, išnaša 51, p. 325.

⁵³ Sinkevičius, V. Konstitucijos aiškinimas ir jos ribos. *Justicija*, 2004, Nr. 3 (51). p. 6-7.

⁵⁴ Jarašiūnas, E. Lietuvos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos. *Jurisprudencija*, Nr. 2, 2006 (80). p. 36.

⁵⁵ Jarašiūnas, E., išnaša 54, p. 36.

reguliuojamą – tai, kas slypi už Konstitucijos teksto. Siekiant, kad Konstitucija būtų stabili, joje negali būti verbališkai užfiksuoti visi įmanomi su jos įgyvendinimu susijusių santykių variantai. Todėl, pasak Konstitucinio Teismo atstovų, visos Konstitucijos nuostatos yra aiškinamos ir (kas labai svarbu!) jų turinys gali keistis. Šitaip atsiskleidžia *gyvosios Konstitucijos* esmė – nekeičiant Konstitucijos tekstinės išraiškos jai suteikiamas turinys, kuris atitinka konkrečios visuomenės raidos konkretų poreikį. *Gyvoji Konstitucija* atsiranda jos interpretavimo būdu. Aiškinant Konstitucijos normas ir principus išryškėja tikrasis Konstitucijos turinys. Ir tik jei yra akivaizdu, kad Konstitucijos norma „nepasiduoda“ interpretavimui, yra daromos Konstitucijos pataisos.

Kalbant apie Konstitucinio Teismo Konstitucijos „interpretacijas“ negalima nepaminėti (žinoma, galima ir neminėti) aplinkybės, erzinančios ne vieną teisės mokslininką. Būtent: savo nutarimų konstatuojamojoje (argumentuojamojoje) dalyje Teismas sau leidžia „nuklysti“ į sritis, kurios konkrečioj byloj apskritai nebuvo bylos nagrinėjimo dalykas, ar ima formuluoti doktrininio pobūdžio taisykles, o suformuluota doktrina štai jau ir tampa privaloma! Vadinasi, Seimas, Prezidentas, Vyriausybė apskritai neturėtų samprotauti dėl Konstitucinio Teismo argumentų teisingumo, nes ginčytis šioje vietoje nelabai ir prasmės yra – Konstitucinio Teismo sprendimai galutiniai ir neskundžiami. O akademinė visuomenė, mokslininkai, kuriantys teisės doktriną? Štai pastarieji ir kelia klausimą: kiek giliai Konstitucinis Teismas gali savo doktrinoje skverbtis į teisės mokslo sritį? Ar turi Teismas nustatyti, formuluoti bendro pobūdžio taisykles, apibrėžimus? Tuomet vėl kyla klausimas: Kokiems subjektams tos taisyklės tampa privalomos? Ar netampa? Ar teisės studentas turi jas suvokti, kaip taisykles, kuriomis privalu vadovautis tolesnėje teisininko karjeroje (nes informacija pateikiama kaip konstitucinis klausimo sureguliuojimas), ar kaip variantą, jog „yra ir tokia nuomonė tam tikru klausimu“ (Konstitucinio Teismo nuomonė), kuri visiškai nesutampa su teisės mokslininkų nuomone?! Pritariantys mokslininkų nuomonei, matyt, gali tik tikėtis, kad Teismas kada nors reinterpretuos savo doktriną.

Kaip pavyzdį galiu pateikti doc. dr. V. Vaičiūčio „protestus“ dėl Konstitucinio Teismo sprendimo „išiveržti į teisės mokslo sritį ir suformuluoti kai kuriuos teisės institutų mokslinius apibrėžimus“⁵⁶. Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime⁵⁷ formuluoja tokią konstitucinę valstybės tarnybos sampratą: „Valstybės tarnyba yra profesinė valstybės tarnautojų veikla, susijusi su viešojo intereso garantavimu, valstybės ir savivaldybių institucijoms vykdant viešąjį administravimą ir teikiant viešąsias paslaugas.“ Doc. dr. V. Vaičiūtis tokią valstybės tarnybos sampratą kritikuoja keliais aspektais. Čia paminėsiu tik vieną. Pateikdamas konstitucinę valstybės tarnybos sampratą Teismas atitola nuo Konstitucijos 33 straipsnyje vartojamo „*valstybinės*“ tarnybos

⁵⁶ Vaičiūtis, V. Biurokratinė valstybės tarnybos ir centralizuoto viešojo valdymo samprata bei Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimo argumentavimo stilius. *Justitia*, 2005. Nr.1(55). p. 56-64.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl valstybės tarnybos“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 181-6708; 2004, Nr. 186

termino ir terminą „*valstybės tarnyba*“ pasirinko kaip „konstitucinį“. Iš tiesų šie terminai nėra tapatūs. Valstybės tarnybos terminas apima siauresnę subjektų grupę, o terminas „valstybinė tarnyba“ pagal Viešų ir privačių interesų derinimo *valstybinėje* tarnyboje įstatymą apima ne tik valstybės tarnautojus, bet ir politikus, teisėjus, kitus pareigūnus. Kritikuojama tai, kad Teismas, pateikdamas konstitucinę valstybės tarnybos sampratą, rėmėsi ne Konstitucija, o dabar Lietuvoje galiojančiomis Valstybės tarnybos įstatymo nuostatomis, apibrėžiančiomis valstybės tarnybos institutą, nors turėjo remtis Konstitucija, o ne įstatymu. Pasak V. Vaičiailio, šis nekritiškas įstatymo nuostatų perėmimas lėmė, kad „konstitucinė valstybės tarnybos samprata“ turi atspindėti biurokratinę (weberiškąją) valstybės valdymo ir viešo administravimo koncepciją. O Konstitucinio Teismo formuluotė, kad konstitucinės (valstybės tarnybos) sampratos turi paisyti ir teisėkūros subjektai, reiškia, kad Lietuvos įstatymų leidėjas ateity negalės keisti biurokratinio valstybės tarnybos modelio į lankstesnį, demokratiškesnį, prieš tai nepakeitęs Konstitucijos 33 straipsnio.

Taigi pakankamai pagrįstas klausimas, matyt, būtų: ar turi Konstitucinis Teismas formuluoti baigtinio pobūdžio mokslinius apibrėžimus? Ar egzistuoja kokie nors stabdžiai, argumentuojant Teismo sprendimus?

Pats terminas „doktrinos plėtojimas“ orientuoja į tokio pobūdžio procesą, kai norint argumentuotai pagrįsti sprendimą vieni argumentai natūraliai „gimdo“ kitus. Ar egzistuoja čia kokie nors įrodymų (argumentų) pakankamumo kriterijai? Tarkim, baudžiamojoje byloje laikoma, kad įrodymų pakanka, kai nelieka jokių abejonių dėl kaltės. Žinoma, baudžiamojoje justicijoje viskas paprasčiau (arba sudėtingiau), nes įrodymai grindžiami ne teoriniais samprotavimais. Taigi, kas galėtų pasakyti, kad konkrečioj konstitucinės justicijos byloj doktrinos jau pakaks (argumentų Teismo sprendimui pagrįsti užtenka, ačiū, jau įrodėte)? Juk doktrinos plėtojimas – neabejotinai – intelektualus kūrybinis procesas. O bet kokia kūryba, jei kūrinio formos ar turinio atžvilgiu nėra „spraudžiama“ į griežtus rėmus, leidžia kalbėti apie kūrėjo neribotą kūrybos laisvę (tai labai atsispindi Teismo nutarimų apimties didinimo tendencijoje).

Kokias laisves šia prasme turi Konstitucinio Teismo teisėjas kaip (konstitucinės doktrinos) kūrėjas? Turinio prasme jo laisvė apribota, ir „rėmai“ visiškai aiškūs, nes pagrindinis leitmotyvas visuose Teismo aktuose vienas (vienodas) – Konstitucija, ir niekas nesuprastų, jei Konstitucinis Teismas pradėtų kalbėti apie bites (tačiau ar nelaikytina „kalba apie bites“, kai Teismas „nuklysta“ už paklausimo ribų?). Formos atžvilgiu, kalbant apie Teismo „kūrinių“ apimtį, „kūrėjas“ linkęs „atsigriebt“ (bent jau tokios tendencijos aiškiai matomos „vėlesniame kūrybos etape“). „Kūrinių“ apimties išaugimą sąlygoja konstitucinės doktrinos plėtojimas, plečiamasis Konstitucijos nuostatų aiškinimo pobūdis (tai liečia ir dėstymo stilių su „nesibaigiančiais“ pasikartojimais to, kas buvo pasakyta ankstesniuose nutarimuose (išties išvystyta leitmotyvų sistema, kalbant muzikiniiais terminais).

Pratešiant mintį apie „stabdžius“ plėtojant konstitucinę doktriną, reikia pastebėti, kad jau kuris laikas Konstitucinis Teismas tiria ir įstatymus, kurių konstitucingumo pareiškėjai nekvestionavo. „Savo prerogatyvą tirti (ir rezoliucinėje dalyje vertinti) kreipimesi tiesiogiai nenurodytų įstatymų atitikimą Konstitucijai, jis apribojo ginčijamą aktą pagrindžiančiais įstatymais⁵⁸. Iš esmės šiai praktikai nėra pagrindo prieštarauti. Juk būtų nelogiška, jei priimant sprendimą Konstitucinis Teismas remtųsi įstatymu, kurio neatitikimu Konstitucijai yra įsitikinęs.⁵⁹“ Taigi, neturime atmesti galimybės, kad jei Konstitucinis Teismas negali plėtoti savo doktrinos be išankstinio paklausimo, tai tą jis gali daryti dėstydamas savo poziciją klausimais, apie kuriuos tiesiogiai ir nebuvo paklaustas (*obiter dicta*). Ir šia prasme iš Konstitucinio Teismo visados galima tikėtis staigmenos! O Teismo pasisakymai tokiais (vadinasi, bet kokiais) klausimais taip pat traktuojami kaip konstitucinė doktrina, nes pagal Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimą, visi teisėkūros subjektai yra suvaržyti Konstitucinio Teismo nutarimo motyvuojamojoje dalyje išdėstytos Konstitucijos nuostatų sampratos, kitų teisinių argumentų⁶⁰.

Apibendrinant šioje dalyje išdėstytus teiginius, liečiančius Konstitucinio Teismo statuso ir jo kompetencijos konstitucinę sampratą, galima pasakyti, kad Lietuvos Konstitucinis Teismas užima ypatingą vietą valstybės valdžios sistemoje. Teismo, kaip teisminės valstybės valdžios statuso išskirtinumą sąlygoja konstituciniai įgaliojimai, įtvirtinti Konstitucijoje ir siejami su šio Teismo paskirtimi – Konstitucijos viršenybės ir konstitucinio teisėtumo užtikrinimu Lietuvoje.

Konstitucinio Teismo kompetencijos konstitucinė samprata apima ne tik jo įgaliojimus įtvirtintus Konstitucijoje – tikrinti įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai bei teikti atitinkamas išvadas, bet ir Teismo, kaip oficialaus Konstitucijos ir kitų teisės aktų interpretatoriaus funkciją. Šiandien turime pripažinti, kad Konstitucija tampa jurisprudencine – Konstitucijos esmė atskleidžiama interpretuojant jos normas oficialiojoje konstitucinės jurisprudencijos doktrinoje, kuriamoje Konstitucinio Teismo. Ir nors išimtinė Konstitucijos aiškinimo kompetencija *expressis verbis* nėra įtvirtinta Konstitucijoje, ji yra išvedama iš Konstitucijos, kadangi spręsdamas konstitucinės justicijos bylas Teismas turi konstitucinius įgaliojimus panaikinti atitinkamų teisės aktų teisinę galią, jeigu jie prieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia Konstitucijai. Konstituciniai įgaliojimai oficialiai aiškinti ir tiriamus teisės aktus išplaukia iš Teismo konstitucinės paskirties – nustatyti ir priimti sprendimą, ar tiriami teisės aktai neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktams.

⁵⁸ Pirmą kartą šią praktiką Konstitucinis teismas panaudojo 2001 m. lapkričio 29d. nutarime. Vėliau naudojant šią praktiką Konstitucijai prieštaraujančiais buvo pripažinti netgi konstituciniai įstatymai (žr. Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimą „Dėl savivaldos atstovaujamojų ir vykdomųjų institucijų kompetencijos“. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-828.).

⁵⁹ Ragauskas, P. Konstitucinio Teismo vaidmuo įstatymų leidyboje [interaktyvus]. Vilnius, [žiūrėta 2008-03-25]. Prieiga per internetą: <http://www.teise.org/admin/docs/upload/2004%201%20Petras.doc>

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl savivaldybių tarybų rinkimų“. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 53-2361.

2. Teisės šaltinių samprata

Siekiant atskleisti šio darbo temą – Konstitucinio Teismo aktų teisinę galią, svarbu teisingai suvokti Teismo aktų vietą bendroje Lietuvos teisės šaltinių sistemoje, o taip pat konstitucinės teisės šaltinių sistemoje. Atsižvelgiant į tai, kad bėgant laikui kito ne tik požiūris į Konstitucinio Teismo priimamus aktus, bet ir į teisės šaltinio sampratą apskritai, trumpai šią sampratą aptarsim.

Sąvoka „teisės šaltinis“ teisinėje literatūroje yra suvokiama nevienareikšmiškai. Istoriskai „teisės šaltiniu“ pirmiausia buvo įvardytos ne teisės normos, o informacijos apie jas šaltinis (teisinės minties šaltinio prasme). Vėliau teisės šaltiniams buvo priskirti ir patys teisėkūros rezultatai – papročiai, teismų sprendimai, įstatymai. Vieningos nuomonės – ar įstatymą laikyti teisės normų šaltiniu ar jų išraiškos forma, tarp teisės mokslininkų nėra ir šiandien. Pasak prof. A. Vaišvilos, pagal teisinio pozytyvizmo etatistinę teisės sampratą teisė yra tapatinama su įstatymu, ir įstatymas laikytinas ne teisės forma, o teisės šaltiniu. „Etatistinei teisės sampratai nėra teisės aukščiau už įstatymą ir be įstatymo. Teisė – tai tik įstatymų ir jų lydymųjų aktų visuma. Todėl įstatymų leidėjas, kurdamas įstatymą, kuria teisę. O jeigu įstatymas sukuria teisę, tai jis ir yra teisės šaltinis. Šitaip teisės formos klausimas pakeičiamas teisės šaltinio klausimu. Įstatymo laikymas teise buvo parankus 19 a. antros pusės totalitariniams režimams, nes leido bet kurią valdžios savivalę, iš kurios atsiranda įstatymas, laikyti teise ir šitaip legalizuoti savivalę“.⁶¹

Šitokia teisės šaltinio samprata gyvavo, kol atsirado demokratinės konstitucijos, grindžiamos žmogaus teisių pirmumu, teisinės valstybės bei teisės viršenybės idėja. Konstitucinio Teismo atsiradimas, teisės principų priskyrimas teisės sąvokai, pripažįstant jų norminamąjį, įpareigojamąjį pobūdį parodė, kad „ne kiekvienas įstatymas „sukuria“ teisę: jei įstatymas neatitinka tam tikro turinio reikalavimų – prieštarauja kuriai nors konstitucijos normai ar kuriam jos principui, tai jis nėra įstatymas, nors ir būtų šitaip pavadintas bei priimtas pagal visas formalias įstatymui priimti teises procedūras.“⁶² Matomai, teisė yra kažkas daugiau, fundamentaliau, kažkas pirmesnio už įstatymą, ir įstatymas ne kuria teisę, o tik išreiškia, formuluoja ją ir todėl yra ne teisės šaltinis, o tik jos išraiškos forma.

Tokiu būdu „demokratinė teisės samprata keičia vyravusią formalaus legalumo tendenciją fundamentalesne *legitimumo* sąvoka ir jos persvara: dabar legalu tik tai, kas legitimiška, o legitimumą dabar jau kuria ne įstatymas, o prigimtinių žmogaus vertybės. Legitimiškumas pripažįsta teisę egzistuojant aukščiau už įstatymą ir be įstatymo. Šitaip, skelbiant ne įstatymo, o teisės

⁶¹ Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia. 2004. p. 297.

⁶² Vaišvila, A., išnaša 61, p. 298.

viršenybę, įstatymas nustoja buvęs teisės šaltiniu ir virsta tik viena iš pagrindinių teisės išraiškos formų.

Lietuvos teisėje ši doktrina atsispindi ir naujuosiuose Civiliniame kodekse, Baudžiamajame kodekse, kurie nurodo, kad teismas, aiškindamas bei taikydamas įstatymus, privalo vadovautis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo kriterijais. Vadinasi įpareigoja ne tik įstatymai, bet ir nepriklausomai nuo jų teisės doktrinos lygmeniu egzistuojanti teisė – „bendrieji teisės principai“.

A.Vaišvila siūlo atsisakyti vartoti pernelyg abstraktų teisės šaltinio terminą ir vietoj jo vartoti du „teisės šaltinį“ konkretinančius terminus – *teisės normų šaltinį* ir *teisinės minties šaltinį*. Teisinės minties šaltiniams priskiriami kodeksai, įstatymai, papročių tekstai, teisinė doktrina, literatūros kūriniai, iš kurių gaunama tam tikros informacijos apie juose esančios t.t. epochos ar šalies teisės normas. O teisės normų šaltinis – tai žmonių interesai ir teisėkūros procedūros, minėtus interesus paverčiančios teisės normomis. Tokiu būdu teisės normų šaltinis skirstomas į materialųjį ir formalųjį. Materialusis – tai istoriškai besikeičiantys žmonių interesai, kurie kuriant teisę tampa visuotinai privaloma elgesio taisykle (teisės norma). Formalusis teisės normų šaltinis siejamas su teisėkūros subjekto kompetencija ir teisėkūros procedūra, pagal kurią teisės norma yra sukuriama. Apie kiekvienos normos juridinę galią mes galime spręsti iš *išorinės teisės normos formos – pavadinimo* (įstatymas, nutarimas ir t.t.)⁶³.

Atskyrimas teisės normos šaltinio nuo teisinės minties šaltinio leidžia išvengti terminų painiavos, o tuo pačiu įgalina „tą patį įstatymą vienu atveju laikyti teisės normų ir jų juridinės galios išraiškos forma, o kitu atveju – teisinės minties šaltiniu“. Taip šiandienos įstatymai, kurių teisės normos realiai vykdomos, yra laikomi tų normų išraiškos forma (teisės normų šaltiniais), o įstatymai, kurių normos nevykdomos, - tik teisinės minties šaltiniais.⁶⁴

Toliau šiame darbe teisės šaltinių terminas bus vartojamas teisės normų šaltinio prasme (pagal A. Vaišvilą). Pradedant kapitalizmo epocha pagrindine pozityviosios teisės forma daugelyje Europos šalių tampa teisės normų aktai. Tradicinėmis, plačiausiai pripažintomis teisės šaltinių rūšimis laikoma: valstybės institucijų norminiai aktai, norminio turinio sutartys (tarptautinės ir valstybės vidaus), teisiniai papročiai, teisminiai precedentai. Kontinentinės teisės sistemoje šie šaltiniai turi gana griežtą hierarchinę struktūrą, kurioje aukščiausia vieta paprastai pripažįstama valstybės norminiams aktams, o tarp jų – konstitucijai. Siekiant atskleisti Konstitucinio Teismo aktų galią, reikia įvertinti, kokią vietą Teismo aktai užima Lietuvos teisės šaltinių sistemoje.

⁶³ Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia. 2004. p. 299.

⁶⁴ Vaišvila, A., išnaša 63, p. 299.

2.1. Konstitucinio Teismo aktai kaip teisės šaltiniai

Konstitucinio Teismo aktų, kaip teisės šaltinių⁶⁵, klausimas yra vienas sudėtingiausių, dėl jo vyksta aktyvi mokslinė diskusija. Kontinentinės teisės sistemos šalyse, kuriai priklauso ir Lietuva, konstitucinės justicijos institucijų aktai vertinami nevienodai. Pasak dr. J. Žilio, M. A. Glendonas, M. W. Gordonas, C. Osakwe‘as konstitucinių teismų aktus mini precedentinės teisės kontekste ir pabrėžia, kad šie aktai turi įstatymo galią. Be to, jie teigia, kad „teismo sprendimai *de facto* yra *teisės normos*, kurių autoritetingumas kinta priklausomai nuo panašių sprendimų skaičiaus, nuo jas priimančio teismo reikšmingumo ir nuo to, koku būdu teismo išvados autorius dėsto savo mintis“⁶⁶. Tuo tarpu knygos „Lyginamoji konstitucinė teisė“ autoriai teigia, kad konstitucinės kontrolės institucijų aktai gali būti teisės šaltiniai tik tai tuo atveju, kai juose yra teisės norma, t.y., jei konstitucinės kontrolės aktas iš esmės yra norminis teisės aktas. J. Žilys kritikuoja tokį konstitucinės teisės šaltinio apibūdinimą, kuris remiasi tradicine teisės aktų formos doktrina ir neatsižvelgia į konstitucinio teismo statuso ir prigimties bruožus. Tik formalioju kriterijumi apibūdinant konstitucinės teisės šaltinį (t.y., konstitucinės teisės šaltiniais pripažįstant tik tuos teisės aktus, kuriuose yra išreikšta teisės norma), ignoruojama Konstitucinio Teismo specifika valstybės valdžios sistemoje. Atsižvelgiant į tai, kad konstituciniai teismai yra netradiciniai valstybinių teisinių santykių subjektai, būtina pripažinti ir jų aktų išskirtinumą teisės šaltinių sistemoje. Negalima neatsižvelgti ir į tai, kad konstitucinės normos, dažnai formuluojamos kaip principai, savo struktūra skiriasi nuo kitų teisės šakų normų, kurioms būdinga tradicinė hipotezės, dispozicijos ir sankcijos struktūra.

Apskritai šiuolaikinėje konstitucinės teisės doktrinoje vis labiau įsigali nuomonė, kad be konstitucinės kontrolės institucijų aktų sunku suprasti ir pagrįsti teisės šaltinių sistemą. Rusijos teisės mokslininkai teigia, kad konstitucinių teismų sprendimai savo teisine galia gali būti prilyginami Konstitucijos galiiai.⁶⁷ Visuma tų bruožų, kuriuos suteikia Konstitucija ir Įstatymas Konstitucinio Teismo baigiamiesiems aktams, leidžia juos vertinti kaip teisės šaltinius, kurie yra viršesni už kitus teisės aktus, įstatymus ir teismų sprendimus.⁶⁸

Kokią vietą teisinės galios požiūriu užima Konstitucinio Teismo aktai, vertinant juos kaip apskritai naują teisės šaltinių rūšį bendroje Lietuvos teisės šaltinių sistemoje (kalbant apie Teismo aktus, kaip visumą), ir vertinant juos kaip konstitucinės teisės šaltinius?

Kaip pažymi dr. J. Žilys straipsnyje „Konstitucinio Teismo aktai teisės šaltinių sistemoje“⁶⁹. Lietuvos teisės mokslininkai Teismo aktus vertina skirtingai. „Šiuolaikinėje Lietuvos

⁶⁵ Terminas „teisės šaltiniai“ vartojamas teisės normų šaltinio (pagal A Vaišvilą) prasme.

⁶⁶ Žilys, J. Konstitucinio Teismo aktai teisės šaltinių sistemoje. *Jurisprudencija*, 2000. T. 17 (9). p. 72-78.

⁶⁷ Витрук, Н. В. *Конституционное правосудие*. Москва, „Юнити“. 1998. стр. 30.

⁶⁸ Лазарев, Л. В., Кряжков, В. А. *Конституционная юстиция в Российской Федерации*. Москва, Бек. 1998. стр. 245, 246.

⁶⁹ Žilys, J. Konstitucinio Teismo aktai teisės šaltinių sistemoje. *Jurisprudencija*, 2000. T. 17 (9). p. 74.

teisėje teisės šaltinių teoriniai pagrindai iš esmės remiasi normatyvistine teisės doktrina, todėl teismų precedentų vieta teisės šaltinių sistemoje yra miglota.”

Žvelgiant į Lietuvos teisės aktų, kaip teisės šaltinių visumą, teisės studentams paprastai pateikiama tokia *tradicinė* jų hierarchijos seka: 1) Konstitucija; 2) Seimo ratifikuotos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys; 3) įstatymai, Seimo statutas; 4) poįstatyminiai aktai. Konstitucinio Teismo jurisprudencija kaip teisės šaltinis paprastai dar nėra minima, ir tai suprantama, turint omeny tą aplinkybę, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencija apskritai labai neseniai buvo pakylėta į teisės šaltinių lygmenį. Tačiau reikia pastebėti, kad jau prieš dešimt metų teisės mokslo publikacijose buvo bandoma įteisinti Teismo aktų (nutarimų), kaip teisės šaltinių statusą.

Štai doc. dr. K. Lapinskas straipsnyje „Teisės šaltiniai ir konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai“⁷⁰ pažymi, kad yra tapę tradicija teisės šaltinius vertinti palyginant, ar jie atitinka norminių aktų požymius, ir apskritai įvertinant jų ryšį su norminiais aktais. Pasak K. Lapinsko, konstitucinės priežiūros institucijų priimtus aktus vertinant kaip teisės šaltinius, tokį lyginimą taip pat reikėtų atlikti. Sprendžiant klausimą dėl Konstitucinio Teismo aktų priskyrimo teisės šaltiniams svarbūs yra du teisės doktrinos postulatai apie norminius teisės aktus. Pirmasis teigia, kad norminis teisės aktas – tai įgalios ir kompetentingos valstybės institucijos nustatyta tvarka priimtas dokumentas, kurio turinyje esama teisės normų arba nuostatų dėl teisės normų pakeitimo ar *panaikinimo*. Antrasis teigia, kad *teisėkūra reiškia* ne tik norminių teisės aktų priėmimo tam tikrą procedūrą, bet ir norminių aktų pataisų priėmimą bei *norminių aktų panaikinimą*. Paprastai konstituciniai teismai nepriskiriami prie teisėkūros subjektų – įstatymai tiesiogiai jiems nesuteikia teisės leisti norminius teisės aktus. Šios institucijos turi specialią paskirtį – vykdyti konstitucinį teisingumą. Tačiau tirdami įstatymų konstitucingumą ir kitų teisės aktų teisėtumą Teismai tampa teisėkūros rezultatų vertintojais ir tai nėra tik pasyvus tikrinimas ir vertinimas, nes, nustačius prieštaravimą Konstitucijai arba įstatymams atvejus, Teismai taiko radikalias priemones, kuriomis neteisėtas aktas (ar jo dalis) pašalinamas iš teisės sistemos. Būtent ši konstitucinės priežiūros institucijų veikla yra apibūdinama kaip negatyvi įstatymų leidyba. Taigi, Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo teisės aktas pripažįstamas nekonstituciniu (ar neteisėtu) prilygsta įprastiniam parlamento ar vykdomosios valdžios institucijos sprendimui dėl galiojusio teisės akto panaikinimo (pripažinimo netekusiu galios). Tai leidžia daryti išvadą, kad Teismo nutarimas, kuriuo pripažįstama, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai ar įstatymams, laikytinas teisės šaltiniu, ir tokią nutarimo reikšmę (priskyrimą teisės šaltiniams), pasak doc. dr. K. Lapinsko, šiuo atveju lemia nutarimo rezoliucinė dalis⁷¹.

⁷⁰ Lapinskas, K. *Teisės šaltiniai ir konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai*. Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Tarptautinė konferencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Vilnius, 1998. p. 84-100.

⁷¹ Lapinskas, K., išnaša 70, p. 89.

Pagrindžiant Konstitucinio Teismo doktrinos įtaką Lietuvos teisėkūrai puikiai tinka A. Vaišvilos pateikiamas pavyzdys. Profesorius rašo: „jei mirties bausmės leistinumą po Konstitucinio Teismo išaiškinimo virsta mirties bausmės draudimu, tai faktiškai (Konstitucijos nuostatų) aiškinimu sukuriama nauja to santykio reguliavimo taisyklė, kuri atima iš valstybės teisę nustatyti ir taikyti mirties bausmę, nors ne interpretatorius savo aiškinimu panaikina šią bausmės rūšį nustatančią normą, bet aiškinimas panaikina tos normos juridinę galią. Todėl įstatymų leidėjui telieka formaliai panaikinti jau teisės aiškinimu panaikintą teisės normą, kitaip sakant, sankcionuoti Konstitucinio Teismo teisėkūrą.“⁷² Tokiu būdu teisės aiškinimas tampa tam tikra teisėkūros rūšimi, o Teismas – įstatymų leidėjo bendradarbiu.

K. Lapinsko nuomone, svarbiausia nutarimo dalis yra rezoliucija, nes būtent joje yra pateikiamas atsakymas į byloje iškeltą problemą – pripažįstama, kad teisės aktas prieštarauja arba neprieštarauja Konstitucijai ar įstatymams. Čia iškyla klausimas – ar visi Konstitucinio Teismo nutarimai laikytini teisės šaltiniais? Ar tokiu šaltiniu laikytinas Teismo nutarimas, kuriuo nebuvo paneigtas teisės normos konstitucingumas, bet atvirkščiai – patvirtintas?

Lietuviškoje teisinėje literatūroje vyrauja požiūris, kad teisės šaltiniu laikytinas Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo pripažįstama, kad teisės aktas *prieštarauja* Konstitucijai ar įstatymams. Tokios nuomonės bent iki 2000 m. laikėsi J. Žilys, K. Lapinskas. Kalbėdami apie Teismo nutarimus su teigiama rezoliucija, šie autoriai teigė, kad tokie nutarimai, kaip nedarantys jokių esminių permainų teisinio reguliavimo srityje, turi kitokią teisinę galią ir reikšmę nei nutarimai su negatyvia rezoliucija. Minėti autoriai tokius nutarimus vertino kaip Lietuvos *teisės pažinimo šaltinius*, kurie didina pasitikėjimą teise, prisideda prie teisinės valstybės stiprinimo, tačiau nėra vertintini kaip teisės šaltiniai *teisės normų šaltinio* (pagal A. Vaišvilą) prasme.⁷³

Taigi, 1998 metais įvykusioje tarptautinėje Lietuvos ir Lenkijos konstitucionalistų konferencijoje teisės šaltiniais buvo įvardinti Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriais pripažįstama, kad teisės norma neatitinka Konstitucijos ar įstatymo, kaip aktai, turintys tiesioginę įtaką teisės sistemai (šalinantys iš jos atitinkamus aktus). Tuo tarpu Teismo nutarimų su pozityvia rezoliucija, kaip nedarančių tiesioginės įtakos teisės sistemai, teisės šaltiniu laikyti nebuvo nesiūloma.

Situacija iš esmės pasikeičia, kai 2000 m. sausio 12 d. sprendime⁷⁴ ir 2003 m. gegužės 30 d. nutarime⁷⁵ Teismas suformuluoja doktriną dėl Konstitucinio Teismo akto, kaip vientiso dokumento

⁷² Vaišvila A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia. 2004. p. 375.

⁷³ Lapinskas, K. *Teisės šaltiniai ir konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai*. Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Tarptautinė konferencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Vilnius, 1998. p. 91.; Žilys, J. Konstitucinio Teismo aktai teisės šaltinių sistemoje. *Jurisprudencija*, 2000. T. 17 (9). p. 76.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo išaiškinimo“. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 4-100.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl savivaldybių tarybų rinkimų“. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 53-2361.

motyvuojamosios ir rezoliucinės dalies privalomojo pobūdžio. Ši doktrina leidžia vėl naujai pažvelgti į Teismo aktus, vertinant jų, kaip teisės šaltinių statusą. Dabar teisės šaltiniu tampa ne tik rezoliucinė, bet ir konstatuojamoji Teismo akto dalis ta apimtimi, kuria yra aiškinamos Konstitucijos ar kitų teisės aktų normos. Kitaip tariant, *konstitucinė doktrina tampa nauju nacionalinės teisės šaltiniu*.

Teismo akto kaip vientiso dokumento vertinimas bei konstitucinės doktrinos iškėlimas į teisės šaltinių lygmenį atitinkamai koreliuoja Teismo nutarimų su pozityvia rezoliucija vertinimą.

Remiantis Konstitucinio Teismo doktrina, jo nutarimas turi būti vertinamas kaip vientisas aktas, sudarantis vieningą visumą, kurios konstatuojamoji dalis ir joje išdėstyta Konstitucijos principų ir normų interpretacija teisės požiūriu yra ne mažiau svarbi, negu rezoliucinė. Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarime konstatuojama, kad Teismo nutarimų motyvuojamoji dalis, kaip ir rezoliucinė, yra privaloma teisės aktus leidžiančioms (o taip pat ir taikančioms) institucijoms, kas leidžia daryti logišką išvadą, kad Teismo nutarimai su pozityvia rezoliucija taip pat turėtų būti priskirti teisės šaltinių kategorijai (teisės normų šaltinio (pagal A Vaišvilą) prasme). Tokį šių nutarimų vertinimą pagrindžia ir Konstitucinio Teismo konstatavimas 2003 m. gegužės 30 d. nutarime⁷⁶, kad Konstitucinio Teismo aktai yra teisės šaltiniai. Tai konstatuodamas Teismas nediferencijuoja savo nutarimų į nutarimus su pozityvia ir nutarimus su negatyvia rezoliucija, kas leidžia daryti išvadą, jog Konstitucinis Teismas teisės šaltiniais laiko visus savo nutarimus.

Taigi, pripažįstant Konstitucinio Teismo nutarimą teisės šaltiniu, dėl jo vietos teisės šaltinių sistemoje Lietuvos teisės teoretikai kol kas nesutaria. Štai prof. A. Vaišvila savo „Teisės teorijos“⁷⁷ vadovėlyje teigia, kad pagrindinis norminių teisės aktų klasifikavimo pagrindas – teisės akto juridinė galia, kuri priklauso nuo tą normą išleidusio teisėkūros subjekto kompetencijos. Pagal bendrųjų teisės normų *juridinę galią* visi tokių normų aktai yra skirstomi į įstatymus ir poįstatyminius aktus. Įstatymus A. Vaišvila apibūdina kaip Konstitucijos ir Seimo statuto nustatyta tvarka išleistus *pirminius* teisės aktus, turinčius *aukščiausią juridinę galią*. „Įstatymai yra priimami aukščiausios atstovaujamosios valdžios (Seimo) arba tautos referendumu, pasižymi aukščiausią juridine galia. Dėl šios savybės jiems priklauso viršenybė, palyginti su kitais norminiais teisės aktais.“⁷⁸ Akivaizdu, kad

⁷⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl savivaldybių tarybų rinkimų“. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 53-2361.

⁷⁷ Vaišvila A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000. p. 247-248.

⁷⁸ Čia reikia pastebėti, kad tokie ypatumai daugelio autorių pripažįstami Konstitucijai, kaip aukščiausiai teisei, o ne įstatymams: a) Konstitucija yra *steigiamosios valdžios aktas*. Jos kūrėja – ne įstatymų leidžiamoji valdžia, suvaržyta konstitucinių įgaliojimų, bet steigiamoji valdžia – Tauta. Visi kiti teisės aktai (įstatymai, poįstatyminiai teisės aktai) – tai Konstitucija įsteigtos valdžios aktai. b) Tik steigiamosios valdžios priimtą aktą galima laikyti *pirminiu*. Negali būti pirminio akto – konstitucijos ir pirminio akto – įstatymo. Konstitucinio Teismo, kaip Konstitucijos saugotojo, veikla iš esmės paneigia samprotavimus apie įstatymą kaip pirminį teisės aktą. c) Konstitucija nustato ne tik valstybės valdžios institucijų struktūrą, kompetenciją, tarpusavio santykius, asmens teisinės padėties pagrindus, bet *ir teisėkūros kryptis bei turinį*. d) Konstitucijos normos ir principai yra *aukščiausiosios teisinės galios*. Konstituciją turi atitikti visa kita teisė: įstatymai, poįstatyminiai aktai ir kt. (žr. Jarašiūnas, E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūris į Konstituciją pokyčiai. *Jurisprudencija*, 2002. Nr.33(25). P. 30-41.).

prof. A. Vaišvila laikosi tradicinės teisės šaltinių sampratos, pagal kurią konstitucija priklauso įstatymų kategorijai.

Konstitucinio Teismo nutarimus profesorius priskiria poįstatyminiams teisės aktams. Pagal teisinę galią poįstatyminių teisės aktų hierarchijoje Teismo nutarimams, kuriais pripažįstama, kad Seimo, Prezidento, Vyriausybės aktai prieštarauja Konstitucijai, skiriama vieta *po* Seimo nutarimų, Prezidento dekretų bei Vyriausybės nutarimų ir potvarkių. Vadinasi, pastarieji – teisiškai “nurungti” aktai pagal A. Vaišvilą yra aukštesnės teisinės galios už juos “nurungusį” Teismo aktą. Poįstatyminių aktų sąrašas, grupuojant juos pagal teisinę galią, baigiamas apskričių viršininkų įsakymais. Vadovėlyje pateiktai poįstatyminių aktų hierarchijai priskiriant Konstitucinio Teismo nutarimus pasigendame mokslinio pagrindimo. Patys poįstatyminiai aktai profesoriaus yra apibūdinami kaip „teisės aktai, priimami remiantis įstatymais, jiems neprieštaraujantys, juos konkretinantys ir užtikrinantys jų įgyvendinimą”. Šiame kontekste reikia pastebėti, kad Konstitucinio Teismo aktams toks apibūdinimas visiškai netinka, netgi prieštarauja Teismo paskirties logikai. Teismo nutarimas ne konkretina įstatymą ar užtikrina jo įgyvendinimą, o yra priimamas nustačius įstatymo prieštaravimą ar atitikimą Konstitucijai.

Toliau apibūdinamas poįstatyminius aktus vadovėlio autorius nurodo, kad „poįstatyminiai aktai paprastai yra *valdymo aktai*. *Jais įgyvendinamos įstatymų normos*, tačiau tokie teisės aktai negali pakeisti įstatymų ir sukurti naujų bendrojo pobūdžio normų, kurių galia konkuruotų su įstatymo normomis.” Čia reikia pastebėti, kad Teismas nėra valdymo institucija, jo nutarimas nėra valdymo aktas, todėl ir šia prasme negali būti laikomas poįstatyminiu aktu.

Antrajame, 2004 m. pataisytame ir papildytame „Teisės teorijos“ vadovėlyje, grupuodamas teisės aktus pagal jų teisinę galią, A. Vaišvila Konstitucinio Teismo nutarimų nebeįvardina poįstatyminiais aktais (tokios teisės aktų kategorijos apskritai nebelieka), o pavadina juos „įstatymo galią turinčiais teisės normų aktais“⁷⁹. Šiai kategorijai taip pat priskiriami bendrosios kompetencijos teismų sprendimai ir nuosprendžiai bei administracinių teismų sprendimai, o taip pat (!) piliečių teisėkūros aktai: testamentai, civilinės sutartys, darbo sutartys. ... (gal nekomentuosiu) Teisės aktai, ankstesnės laidos vadovėlyje įvardinti kaip poįstatyminiai aktai dabar tampa (jau be Teismo nutarimų) „įstatymų lydymaisiais aktais“. Taigi, Konstitucinio Teismo nutarimai nebevadunami poįstatyminiais aktais, tačiau pagal A. Vaišvilos bendrą teisės aktų hierarchiją jų teisinė galia yra žemesnė už „įstatymų lydymiesiems aktams“ priskirtiems: Konstitucijai, konstituciniams įstatymams, Seimo ratifikuotoms tarptautinėms sutartims, kodifikuotiems įstatymams bei paprastiesiems Lietuvos įstatymams.

⁷⁹ Vaišvila, A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. p. 317-319.

Gi žvelgiant iš naujosios konstitucinės teisės sampratos pozicijos, pagal kurią Konstitucinio Teismo jurisprudencija laikoma teisės šaltiniu, lygiavėčiu konstitucijai⁸⁰, bei pripažįstant, kad konstitucinė teisė yra aukščiausiaji teisė, „kuri persmelkia visas teisės šakas ir kuriai paklūsta visas teisinis reguliavimas“, darytina išvada, kad *bendroje teisės šaltinių sistemoje, klasifikuojant juos pagal teisinę galią, Konstitucinio Teismo jurisprudencija ne tik atsiranda, kaip apskritai naujas teisės šaltinis, bet ir užima vietą šalia Konstitucijos, taigi aukščiausią vietą*. Konstitucinės jurisprudencijos, kaip svarbiausio teisės šaltinio šalia Konstitucijos, vietą *bendroje teisės šaltinių sistemoje* pagrindžia Konstitucinio Teismo 2003 m, gegužės 30 d. nutarimas⁸¹. Be to, kad Konstitucinis Teismas savo aktus įvardija teisės šaltiniais, šiame nutarime taip pat nustatyta, kad priimant naujus, keičiant, papildant jau priimtus įstatymus ir kitus teisės aktus juos leidžiančios valstybės institucijos – Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, yra saistomos Konstitucinio Teismo nutarimo *motyvuojamojoje dalyje* išdėstytos Konstitucijos nuostatų sampratos, kitų teisinių argumentų (vadinasi, - konstitucinės doktrinos).

Konstatavimas aptariamame Konstitucinio Teismo nutarime, kad Teismo pateikta Konstitucijos nuostatų samprata suvaržo Seimą, Vyriausybę, Respublikos Prezidentą, reiškia, kad Konstitucinio Teismo nutarimai iš esmės įgyja pačios Konstitucijos galią ir neįgyvendinimas bei nepaisymas tokios Konstitucijos nuostatų sampratos, kurią pateikė Konstitucinis Teismas, iš esmės reiškia Konstitucijos pažeidimą. Taip pat ir priėmimas teisės akto, kurio turinys prieštarauja doktriniam Konstitucijos ar kito teisės akto išaiškinimui, laikytinas priėmimu akto, prieštaraujančio pačiai Konstitucijai. O, kaip žinome, joks įstatymas ar kitas aktas, prieštaraujantis Konstitucijai, negalioja. Vadinasi, visi teisėkūros subjektai, priimdami teisės aktus pagal savo kompetenciją, privalo nepažeisti Konstitucijos ir atsižvelgti į Konstitucinio Teismo atliktą Konstitucijos nuostatų išaiškinimą.

Minėtame nutarime taip pat teigiama, kad Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriuose interpretuojamos Konstitucijos nuostatos, turi ne tik Konstitucijos aiškinamąjį, bet ir teisinį reguliavimą pertvarkantį bei teisę kuriantį krūvį. Įstatymo, ar kito kokio teisės akto pripažinimas prieštaraujančiu Konstitucijai traktuojamas kaip faktinis jo panaikinimas. Konstitucinės normos nustato ir tokį panaikinimo momentą: tai įvyksta tą dieną, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo nutarimas.

⁸⁰ Valstybėse, kuriose konstituciją aiškina konstituciniai teismai (arba aukščiausieji teismai, turintys kompetenciją tirti teisės aktų konstitucingumą), konstitucinė jurisprudencija ir joje formuluojama oficiali konstitucinė doktrina yra (nesvarbu, tai oficialiai deklaruojama ar ne) sudedamoji pačios konstitucijos dalis. Konstitucinis dokumentas, t.y. konstitucija vadinamas aukščiausios galios teisės aktas (arba keli aktai), ir doktrina kartu sudaro dinamišką, nuolat atsinaujinančią *gyvają konstituciją*. (žr. Kūris, E. Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičiantis konstitucinės teisės paradigma. *Teisės problemos*, 2003, Nr. 3 (41). P. 9.).

⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl savivaldybių tarybų rinkimų“. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 53-2361.

Išdėstyti argumentai leidžia daryti išvadą, kad bendroje Lietuvos teisės sistemos šaltinių hierarchijoje atitinkamiems Konstitucinio Teismo aktams turėtų būti skirta vieta šalia Konstitucijos, kaip teisės šaltiniams, turintiems aukštesnę teisinę galią, nei įstatymai, poįstatyminiai teisės aktai.

2.2. Konstitucinio Teismo aktai konstitucinės teisės šaltinių sistemoje

Dabar aptarsime, kokią vietą Konstitucinio Teismo aktai užima konstitucinės teisės šaltinių sistemoje. Ankstesnėje konstitucinės teisės sampratoje Konstitucija buvo traktuojama kaip aukščiausios teisinės galios konstitucinis dokumentas, tačiau konstitucinės teisės šaltinio prasme tai tebuvo vienas iš konstitucinės teisės šaltinių! Šalia Konstitucijos, kaip konstitucinės teisės šaltiniai, buvo įvardijami įstatymai, poįstatyminiai teisės aktai, tarptautinės sutartys ir t.t. Taigi pati konstitucinė teisė iš esmės nesiskyrė nuo bet kurios kitos teisės šakos, nes ir jų šaltiniai yra ne tik įstatymai ir poįstatyminiai aktai, bet ir Konstitucija. Šiuo atveju ribos tarp konstitucinės ir ordinarinės teisės praktiškai nebuvo.

Konstitucinės jurisprudencijos, kaip naujo konstitucinės teisės šaltinio iškilimas, sąlygojo Konstitucijos, kaip „pagrindinio įstatymo“, sampratos kitimą, papildant ją „gyvosios“, nuolat evoliucionuojančios Konstitucijos idėja.⁸² Konstitucijos sampratos metamorfozė kartu keičia ir visos konstitucinės teisės sampratą. Konstitucinė teisė nebegali būti traktuojama kaip viena iš teisės šakų, o tik kaip teisė, esanti virš visų teisės šakų.

Apie konstitucinę teisę, kaip apie išskirtinę, turinčią aukščiausią teisinę galią, galime kalbėti keliais aspektais. Jau 1928 m. Lietuvos Konstitucijoje buvo norma, nustatanti, kad joks įstatymas negali prieštarauti Konstitucijai, kas taip pat reiškė, kad konstitucinė teisė turi aukštesnę teisinę galią už kitas teisės šakas. Tačiau kol nebuvo Konstitucinio Teismo, ši norma tebuvo principas. Atsiradus Konstitucinio Teismo institucijai, normos, sudarančios konstitucinę teisę, per Konstitucinį Teismą įgyja aukštesnę teisinę galią už teisiškai nurungtą civilinės, baudžiamosios, administracinės teisės normą. Taigi, konstitucinės teisės norma įgyja aukštesnę teisinę galią, Konstituciniam Teismui konstatavus, kad kitos teisės šakos norma prieštarauja Konstitucijos normai.⁸³

Kitas momentas, leidžiantis kalbėti apie konstitucinę teisę kaip aukščiausią teisę, liečia praktinę valstybės institucijų veiklą. Bet kuri valdymo institucija, išleisdama valdymo aktą, pirmiausia turi atsižvelgti į konstitucinės teisės normas, o tuomet spręsti, ar taikyti administracinės ar kitos teisės šakos normas. Aukščiausia teisinė galia suponuoja, kad pirmiausia turi būti

⁸² Nuo pat pirmųjų nutarimų Konstitucinis Teismas pabrėžia Konstitucijos viršenybę, tačiau kartu reikia pastebėti, kad beveik iki 2000 m. pabaigos Teismas savo nutarimuose įstatymą formaliai traktavo kaip pirminės teisės aktą. Tačiau ir konstitucinėje jurisprudencijoje pamažu išnyksta įstatymo, kaip pirminio akto apibūdinimas.

⁸³ Remiantis prof. dr. E. Šileikio 2008 m. magistrinių seminarų komentarais.

vadovaujamosi konstitucinės teisės norma (jeigu tokia yra) arba atitinkamai Konstitucinio Teismo nutarimu, o po to – įstatymu⁸⁴.

Taigi, remiantis naująja konstitucinės teisės samprata Lietuvos Teisės universiteto vadovėlio „Lietuvos konstitucinės teisė“⁸⁵ autoriai Konstitucinio Teismo aktus kaip konstitucinės teisės šaltinius pagal teisinę galią siūlo klasifikuoti, išskiriant *konstitucinės teisės siaurąją prasme ir konstitucinės teisės plačiąją prasme šaltinius*. Konstitucinė teisė siaurąja prasme įvardijama kaip *konstitucijos teisė*. Konstitucinės teisės siaurąja prasme (konstitucijos teisės) šaltiniams vadovėlio autoriai⁸⁶ priskiria: a) *LR Konstituciją, konstitucinius įstatymus ir konstitucinius aktus – sudedamąją Konstitucijos dalį, taip pat Konstitucijos pataisas*. Dėl konstitucinių įstatymų čia būtų prasmės padiskutuoti ir nesutikti, nes šiuos aktus priima ne steigiamoji valdžia, o Seimas, todėl manytina, kad jie yra žemesnės teisinės galios nei Konstitucija net ir būdami Konstitucijos dalimi⁸⁷; atitinkamai galima komentuoti ir Konstitucijos pataisų priskyrimą Konstitucijos siaurąja prasme šaltiniams, nes, remiantis Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. ir 2006 m. birželio 6 d. nutarimais Teismas turi išimtinę teisę tikrinti ir Konstitucijos pataisų konstitucingumą; taigi, šis skirstymas (priskyrimas konstitucijos teisės šaltiniams konstitucinių įstatymų ir Konstitucijos pataisų) nebeatitinka paskutinio laikotarpio konstitucinės doktrinos; b) *LR Konstitucinio Teismo nutarimai*. Kaip matome, čia įvardinama konkrečiai Konstitucinio Teismo aktų rūšis, turint omeny rezoliucinę dalį nutarimų, kuriais konkretus Seimo, Prezidento, Vyriausybės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai. Apie Konstitucinio Teismo doktriną, kaip „privalomą“ nutarimo dalį čia dar apskritai nekalbama, nes atitinkamas Teismo nutarimas (2003 m. gegužės 30 d.) vadovėlio išleidimo metu dar nebuvo priimtas.

Be šaltinių siaurąja prasme vadovėlio autoriai nurodo ir *kitus konstitucinės teisės šaltinius*, kurie papildo jau minėtus šaltinius ir kartu su jais sudaro *konstitucinės teisės plačiąją prasme šaltinius*. Šiems šaltiniams priskiriami: a) konstituciniai įstatymai, priimti pagal konstitucinių įstatymų sąrašą (kurio realiai dar nėra); b) LR ratifikuotos tarptautinės sutartys; c) įstatymai, Seimo statutai; d) poįstatyminiai teisės aktai (Seimo nutarimai, Respublikos Prezidento dekretai, Vyriausybės nutarimai, ministerijų ir kitų valstybės institucijų teisės norminiai aktai).

Konstitucinės teisės šaltinių skirstymas remiantis naująja konstitucinės teisės samprata į šaltinius siaurąja ir plačiąja prasme ne tik išskiria Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, kaip svarbiausią šaltinį šalia Konstitucijos, bet kartu parodo, kad *tai yra vieninteliai šaltiniai, kurių konstitucingumas nekvestionuotinas. Todėl jie ir laikytini vieninteliais - konstitucijos teisės šaltiniais*. Tuo tarpu konstitucinės teisės plačiąja prasme šaltiniai yra potencialiai pavaldūs Konstitucinio

⁸⁴ Remiantis prof. dr. E. Šileikio 2008 m. magistrinių seminarų komentarais.

⁸⁵ Birmontienė, T., Jarašiūnas, E., Kūris, E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.

⁸⁶ Vadovėlio skyriaus „Lietuvos konstitucinės teisės šaltiniai“ autorė – T. Birmontienė.

⁸⁷ Doc. dr. V. Sinkevičiaus 2007 metų paskaitų kurso „Konstituciniai institutai“ medžiagos pagrindu.

Teismo kontrolei. Tokia konstitucinės teisės samprata negriauna per dešimtmetį nusistovėjusios Lietuvoje konstitucinės teisės koncepcijos, tik ją patikslina, pakoreguoja iš „tradicinės“ konstitucinės teisės šaltinių sistemos pašalindama įstatymus bei poįstatyminius aktus, kuriais anksčiau buvo remiamasi aiškinant Konstitucijos nuostatas (įstatymai neva „sukonkretina“ Konstituciją). Deja, šios tendencijos dar nėra visai išnykusios teisinėje literatūroje ir praktikoje. Tačiau konstitucinės teisės, kaip virš visų teisės šakų esančios teisės „srities“, požiūriu, ne Konstituciją reikia komentuoti remiantis įstatymais, o įstatymus – remiantis Konstitucija. Tik tokiu būdu į Konstituciją galėsime žiūrėti kaip į teisės sistemos viršūnę⁸⁸.

Šis konstitucinės teisės šaltinių skirstymas (konstitucinės teisės šaltiniams siaurąja prasme priskiriant Teismo nutarimus) atspindi atitinkamo laikotarpio (2002 m.) konstitucinės doktrinos „pasiekimus“ ir jau leidžia prognozuoti Teismo aktų reikšmės (teisinės galios) augimą. Vadovėlio autoriai apdairiai nurodo, kad tai tik sąlygiškas konstitucinės teisės svarbiausių šaltinių skirstymas.

Konstitucinė teisė (plačiąja prasme) ir konstitucijos teisė nėra priešpastatomos. *Konstitucijos teisė*, kurios šaltiniai yra pati Konstitucija ir konstitucinį reguliavimą atskleidžiantys Konstitucinio Teismo nutarimai, yra ir *visos teisės sistemos centrinė sritis*. Jau minėta, kad Konstitucinis Teismas laikosi konstituciocentrinės teisės sampratos, kuri teisinio reguliavimo sistemoje leidžia išskirti aukščiausiąją ir ordinarinę teisę, subordinuotą aukščiausiai ir privalančią atitikti Konstituciją. Pagal šią sampratą Konstitucinio Teismo *nutarimai*, kuriais buvo *išnagrinėta* Civilinio kodekso, Civilinio proceso kodekso, baudžiamojo kodekso, baudžiamojo proceso kodekso, administracinių teisės pažeidimų kodekso ar kurios kitos teisės šakos norma, nepriklausomai nuo to, - buvo ji teisiškai nugincyta ar ne, - tampa konstituciniu reguliavimu (konstitucijos teisės šaltiniu) ir tuo pačiu, - civilinės, civilinio proceso, baudžiamosios ir t.t. teisės šaltiniu. Ir šia prasme *tik* konstitucinės teisės šaltiniais bus tik tie Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriais yra išnagrinėjamos normos, reglamentuojančios visuomeninius santykius, priskiriamus išimtinai konstitucinės teisės sričiai (Referendumo, Rinkimų, Pilietybės įstatymų normos). Kiti Teismo nutarimai, kuriais išnagrinėjamos atitinkamos normos, priklausomai nuo jų turinio taps ir kitų teisės šakų šaltiniais.

Vertinant Konstitucinio Teismo aktus kaip teisės šaltinius, reikia atsižvelgti į tai, kad jie yra nevienodos teisinės galios ir reikšmės. Bandant priskirti Teismo aktus teisės šaltinių kategorijai, būtina atsižvelgti į šių aktų skirtumus. Todėl, siekiant atskleisti jų reikšmę ir teisinę galią, aptarsime juos atskirai.

Tačiau prieš tai, remiantis prof. Dr. E. Šileikio nuomone, norėusi aptarti konstitucinės teisės ribų klausimą, nes, remiantis išdėstytais teiginiais, liečiančiais naująją konstitucinės teisės paradigmą, gali susidaryti įspūdis, kad konstitucinei teisei ribos neegzistuoja.

⁸⁸ Kūris, E. *Konstitucijos aiškinimas, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija*. Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas: Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga. Vilnius, 2002. p. 16-17.

Kalbant apie konstitucinę teisę, kaip normų teisę, turinčią aukščiausią teisinę galią, vis tik, neturėtume absoliutizuoti šių normų teisinės galios, nes konstitucinės teisės ribos realiai egzistuoja. Pirmiausia šios ribos išvedamos iš konstitucinės teisės normų struktūros. Šioms normoms būdinga savybė – sankcijos nebuvimas. Tai daugiausia principai, imperatyvios gairės, kurių nesilaikymas, deja, neužtraukia sankcijos. Ir nors yra deklaruojama, kad Konstitucija – tiesioginio taikymo aktas, ginti savo teises teisme remiantis normomis, neturinčiomis sankcijos, yra pakankamai sudėtinga. Tuo tarpu konstitucinės teisės normos, atkartotos Civilinio kodekso ar Baudžiamojo kodekso, būdamos civilinės ar baudžiamosios teisės „veikimo lauke“, dėka sankcijos, įgyja realesnį įgyvendinimo pagrindą. Taigi, šia prasme galime kalbėti apie tam tikras konstitucinės teisės ribas⁸⁹.

Kitas aspektas, leidžiantis kalbėti apie konstitucinės teisės, kaip aukščiausios teisės ribas, gali būti siejamas su privatizavimo bylomis, dėl kurių Konstitucinis Teismas yra pateikęs atitinkamus išaiškinimus. Teismas yra pripažinęs, kad tiek „Mažeikių nafta“, tiek „Alitos“ gamykla buvo privatizuotos neteisėtai, tačiau niekas nuo to nepasikeitė, nors pačios bylos – valstybinės svarbos. Pati situacija, kalbant apie šiuos sandorius, rodo, kad čia susiduriame ir su konstitucine (Vyriausybės vaidmuo), ir su komercine (verslo subjektai) teise, tačiau konstitucinės teisės ribos paties sandorio nesiekia. Konstitucinei teisei, kaip aukščiausiai teisei ribų nėra įstatymo, Vyriausybės nutarimo, Prezidento dekreto atžvilgiu – kiekvienas šių aktų gali būti skundžiamas Konstituciniam Teismui. Bet ministrų įsakymų, atskirų sandorių konstitucinė teisė „nesiekia“. Jeigu Vyriausybė sudarys kontraktą dėl nacionalinio investuotojo (dėl naujos atominės jėgainės statybos), šio kontrakto (esant abejonių dėl jo teisėtumo) skūsti Konstituciniam Teismui atitinkami subjektai negalėtų; skundžiamas galėtų būti tik Vyriausybės nutarimas dėl kontrakto sudarymo. Tik nutarimas per Konstitucinį Teismą patenka į konstitucinės teisės reguliavimo sritį⁹⁰.

Tai, kad Konstitucinio Teismo nutarimas turi įstatymo galią, įpareigoja verslo subjektą (o Vyriausybę – privaloma tvarka) domėtis ir atsižvelgti į Konstitucinio Teismo reguliavimą. Verslo subjektas, norintis su Vyriausybe sudaryti sutartį ir perkelti į ją tam tikrą normą, kurią Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančia Konstitucijai, privalėtų tokio ketinimo atsisakyti. Problema iškyla tuomet, kai sandoris jau sudarytas, o Konstitucinis Teismas tik po tam tikro laiko išaiškina, kad sandoryje panaudota norma prieštarauja Konstitucijai. Tuomet, jei sandoryje yra nustatyta atitinkama ginčų sprendimo tvarka, toks sandoris lieka galioti. „Mažeikių naftos“ privatizavimo sandoryje buvo nustatyta, kad ginčai dėl sandorio bus sprendžiami pagal Anglijos teisę, o ne pagal Lietuvos Respublikos konstitucinę teisę. Konstitucinis Teismas nustatė, kad įstatymas, kuris sukūrė pagrindus privatizuoti „Mažeikių naftą“, iš dalies prieštarauja Konstitucijai. Tačiau šis pripažinimas buvo pavėluotas. Štai ir vėl konstitucinės teisės ribos. Konstitucinis Teismas, remdamasis konstitucine

⁸⁹ Remiantis prof. Dr. E. Šileikio 2008 m. magistrinių seminarų komentarais.

⁹⁰ Išnaša 89.

teise, negali keisti sandorio, kuriame pagal susitarimą nustatyta kitokia ginčų sprendimo tvarka. Vyriausybei pasiūlius kitai sandorio šaliai keisti kontraktą ir šiai nesutikus, ji turėtų kreiptis į Anglijos teismą. O šis, matyt, atsakytų Vyriausybės nenaudai, nes ši turi išsiaiškinti savo šalies konstitucinę teisę prieš ministrui pasirašant kontraktą. Kodėl investuotojas turėtų atsakyti už tai, kad Vyriausybė nežinojo savo konstitucinės teisės? Keičiant sutartį faktiškai būtų pažeistos investuotojo teisės ir jam turėtų būti priteistos didžiulės sumos⁹¹.

Tokiu būdu, kalbant apie privatizavimo bylas, dėl kurių yra pasisakęs Konstitucinis Teismas, visada galima išvelgti konstitucinės teisės ribas, ir šia prasme kalbant apie konstitucinę teisę, kaip aukščiausią teisę, būtina akcentuoti, kad konstitucinei teisei ribų nėra tam tikru požiūriu, būtent – įstatymų, Prezidento dekretų, Vyriausybės nutarimų lygyje, nes šių aktų konstitucingumą gali tikrinti ir paneigti Konstitucinis Teismas. O pradėdant ministrų įsakymais šių aktų konstitucingumą tiria jau administracinis teismas. Taip pat ir civiliniai komerciniai sandoriai nėra konstitucinės teisės dalykas. Taigi čia pasireiškia konstitucinės teisės veikimo ribos, ir Konstitucinis Teismas šiuose santykiuose nieko negali nei įtakoti, nei pripažinti prieštaraujančiu Konstitucijai.⁹²

Apibendrinant išdėstytą antrosios magistrinio darbo dalies medžiagą, pabandysiu pateikti svarbiausias šios dalies išvadas.

Vadovaujantis konstituciocentrine teisės sistemos samprata klasifikuojant teisės šaltinius pagal teisinę galią Konstitucinio Teismo jurisprudencija ne tik atsiranda kaip apskritai naujas teisės šaltinis bendroje teisės šaltinių sistemoje, bet ir užima joje vietą šalia Konstitucijos, taigi aukščiausią vietą, Teismo aktams praktiškai suteikiant pačios Konstitucijos galią, t.y. aukštesnę teisinę galią nei įstatymai, poįstatyminiai aktai. Konstitucinės jurisprudencijos, kaip svarbiausio teisės šaltinio šalia Konstitucijos, vietą bendroje teisės šaltinių sistemoje pagrindžia Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas, kuriame konstatuojama, kad Konstitucinio Teismo aktai yra teisės šaltiniai. Šiame nutarime taip pat nustatyta, kad priimant naujus, keičiant, papildant jau priimtus įstatymus ir kitus teisės aktus juos leidžiančios valstybės institucijos – Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, yra saistomos Konstitucinio Teismo nutarimo *motyvuojamąjoje dalyje* išdėstytos Konstitucijos nuostatų sampratos, kitų teisinių argumentų (vadinasi, - konstitucinės doktrinos). Tokiu būdu konstitucinė doktrina tampa nauju nacionalinės teisės šaltiniu. Teismo akto kaip vientiso dokumento vertinimas bei konstitucinės doktrinos iškėlimas į teisės šaltinių lygmenį leidžia Teismo nutarimus su pozityvia rezoliucija vertinti taip pat, kaip ir jau anksčiau teisės šaltiniais pripažintus nutarimus su neigiama rezoliucija. Po aptariamo Teismo nutarimo priėmimo visi teisėkūros subjektai, priimdami teisės aktus pagal savo kompetenciją, privalo nepažeisti Konstitucijos ir atsižvelgti į Konstitucinio Teismo atliktą Konstitucijos nuostatų išaiškinimą. Pagal šį Konstitucinio

⁹¹ Remiantis prof. Dr. E. Šileikio 2008 m. magistrinių seminarų komentarais.

⁹² Išnaša 92.

Teismo nutarimą darytina išvada, kad priėmimas teisės akto, kurio turinys prieštarauja doktrininiam Konstitucijos ar kito teisės akto išaiškinimui, laikytinas priėmimu akto, prieštaraujančio pačiai Konstitucijai. O, kaip žinome, joks įstatymas ar kitas aktas, prieštaraujantis Konstitucijai, negalioja.

Konstitucinės jurisprudencijos, kaip naujo konstitucinės teisės šaltinio iškilimas bei Konstitucijos sampratos metamorfozė keičia ir visos konstitucinės teisės sampratą. Konstitucinė teisė traktuojama kaip teisė, esanti virš kitų teisės šakų. Toks pripažinimas suponuoja, kad bet kuri valdymo institucija, išleisdama valdymo aktą, pirmiausia turi vadovautis konstitucinės teisės norma (jeigu tokia yra) arba atitinkamai Konstitucinio Teismo nutarimu, o po to – įstatymu. Konstitucinės teisės viršenybė kitų teisės šakų atžvilgiu suvokiama per Konstitucinio Teismo galimybę tikrinti bei paneigti bet kurio Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės akto konstitucingumą.

Remiantis naująja konstitucinės teisės samprata konstitucinės teisės šaltinius siūloma skirstyti į šaltinius siaurąja ir plačiąja prasme, pirmiesiems priskiriant pačią Konstituciją ir Konstitucinio Teismo aktus, o antriesiems – konstitucinius įstatymus, LR ratifikuotas tarptautines sutartis, įstatymus, Seimo statutą, poįstatyminius teisės aktus.

Šitoks skirstymas ne tik išskiria Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, kaip svarbiausią šaltinį šalia Konstitucijos, bet kartu parodo, kad tai yra *vieninteliai šaltiniai, kurių konstitucingumas nekvestionuotinas. Todėl jie ir laikytini vieninteliais – konstitucijos teisės* (arba konstitucinės teisės siaurąja prasme) *šaltiniais, ir šia prasme Konstitucinio Teismo aktų teisinė galia prilyginama pačios Konstitucijos teisei galiai*. Tuo tarpu konstitucinės teisės plačiąja prasme šaltiniai, kaip potencialiai pavaldūs Konstitucinio Teismo kontrolei, laikytini žemesnės teisinės galios aktais. Šitoks konstitucinės teisės šaltinių skirstymas (pagal teisinę galią) atspindi Teismo aktų reikšmės Lietuvos teisės sistemoje suvokimą ir įvertinimą.

Atitinkamai teisinio reguliavimo sistemoje išskyrus aukščiausiąją ir ordinarinę teisę, Konstitucinio Teismo *nutarimai*, kuriais buvo *išnagrinėta* kurios nors kitos teisės šakos norma, tampa konstituciniu reguliavimu (*konstitucijos teisės šaltiniu*) ir tuo pačiu, - teisės šakos, kurios norma buvo *išnagrinėta* (nepriklausomai nuo to, - teisiškai nugincyta ar ne), šaltiniu. *Tik* konstitucinės teisės šaltiniais bus tik tie Konstitucinio Teismo nutarimai (tiek su pozityvia, tiek su neigiamą rezoliucija), kuriais yra išnagrinėjamos normos, reglamentuojančios visuomeninius santykius, priskiriamus išimtinai konstitucinės teisės sričiai (Referendumo, Rinkimų, Pilietybės įstatymų normos).

3. Konstitucinio Teismo aktai ir jų klasifikavimas

Kaip jau buvo minėta, priskiriant Konstitucinio Teismo aktus teisės šaltinių kategorijai, būtina atsižvelgti į šių aktų skirtumus, kurie lemia nevienodą jų reikšmę bei teisinę galią.

Lietuvos Respublikos Konstitucija neįvardija konkrečių Konstitucinio Teismo aktų formų. Konstitucijos VIII skirsnyje, įtvirtinančiame pagrindinius Konstitucinio Teismo statuso bruožus, yra minimi Konstitucinio Teismo sprendimai ir išvados. Konstitucijos 105 str. 1 dalis nustato, kad Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima *sprendimą*, ar neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai. Sąvoka „sprendimai“ Konstitucijos tekste vartojama ne siekiant išskirti specifinius Teismo priimamus aktus kaip rūšį, o kaip Konstitucinio Teismo aktus apibendrinanti sąvoka. 105 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kokiais atvejais Teismas teikia *išvadas* (šis reglamentavimas aptartas kalbant apie Teismo kompetenciją).

Konkrečios Konstitucinio Teismo aktų formos yra nustatytos Konstitucinio Teismo įstatyme. Čia minimi nutarimai, išvados ir sprendimai. Įstatymo 22 str. 1, 2 ir 3 dalyse nustatyta, kad Konstitucinis Teismas išsprendžia bylą iš esmės, priimdamas *nutarimą*. Nutarimus Teismas skelbia Lietuvos Respublikos vardu. Šio įstatymo numatytais atvejais Konstitucinio Teismo aktas vadinamas *išvada*. Atskirais klausimais, dėl kurių byla neišsprendžiama iš esmės, Teismas priima *sprendimus*.

Nutarimai ir išvados apibūdinami kaip baigiamieji Teismo aktai, nes jie yra priimami išnagrinėjus konkrečią bylą. Sprendimai yra procesiniai dokumentai, kuriais pažymimi svarbesni procesiniai veiksmai ir dauguma jų savarankiškos teisinės reikšmės neturi. Visiems Teismo aktams yra būdingi bendri požymiai – jie išreiškia Konstitucinio Teismo, kaip vyriausio konstitucingumo arbitro, poziciją vienų ar kitų teisinių reiškinių atžvilgiu. Visiems Teismo aktams (išskyrus sprendimus procesiniais klausimais) būdinga panaši vidinė struktūra, kurioje galima išskirti akto pavadinimą, įvadinę, konstatuojamąją (motyvuojamąją) ir rezoliucinę dalis.⁹³

Konkretūs Konstitucinio Teismo aktų pavadinimai – nutarimas, išvada, sprendimas – atspindi specifinę kiekvienos rūšies akto paskirtį, nevienodą jų teisinę reikšmę bei skirtingus jų sukuriamus teisinius padarinius. Šie klausimai bus nagrinėjami analizuojant kiekvieną Konstitucinio Teismo akto formą atskirai.

⁹³ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. p. 462.

3.1. Konstitucinio Teismo nutarimai ir jų teisinė galia

Atsižvelgiant į tai, kad absoliučią bylą, nagrinėjamą Konstituciniame Teisme, daugumą sudaro bylos dėl teisės aktų konstitucingumo, nutarimai yra vertinami kaip pagrindiniai Teismo aktai. Jau minėta, kad nutarimas, kaip baigiamasis Teismo aktas, priimamas išnagrinėjus bylą dėl ginčijamo teisės akto konstitucingumo ar teisėtumo.

Antroje šio darbo dalyje jau aptarėme, kad teisės šaltiniais turėtume laikyti visus Konstitucinio Teismo nutarimus, o ne vien tuos, kurie pripažįsta, kad ginčytinas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai. Juo labiau, kad savo prigimtimi – priėmimo tvarka, teisine galia, Konstitucinio Teismo nutarimai (tiek su neigiama, tiek su pozityvia rezoliucija) nesiskiria. Tačiau, žinoma, skirtinga rezoliucija suponuoja skirtingas teises pasekmes tiriamoms teisės normoms. Vienu atveju Konstitucinio Teismo valia traktuotina kaip „negatyvi įstatymų leidyba“, kuomet pripažįstamas teisės akto (ar jo dalies) nekonstitucingumas ar neteisėtumas, ir šis aktas (ar jo dalis) šalinamas iš teisės sistemos. Antruoju atveju (priėmus Konstitucinio Teismo nutarimą su pozityvia rezoliucija), tiriamų teisės normų taikymas nestabdomas, nes yra patvirtinamas jų konstitucingumas. Specifinę teisinę galią ir reikšmę turi Konstitucinio Teismo nutarimai su pozityvia rezoliucija tais atvejais, kai dėl bylos nagrinėjimo būna sustabdytas ginčijamo teisės akto galiojimas: nuo tokio nutarimo paskelbimo dienos pasibaigia akto galios laikinas sustabdymas ir sustabdytasis aktas vėl galioja.

Be jau aptartos Konstitucinio Teismo nutarimuose formuluojamos konstitucinės doktrinos, pagrindžiančios jo nutarimų, kaip teisės šaltinių statusą bei reikšmę, Teismo nutarimų teisinė galia apibūdinama remiantis šiomis Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatomis⁹⁴: 1) įstatymas arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Konstitucijos 107 str. 1. d.); 2) Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami (Konstitucijos 107 str. 2 d.); 3) Konstitucinio Teismo priimti nutarimai turi įstatymo galią ir yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams (Konstitucinio Teismo įstatymo 72 str. 2 d.); 4) visos valstybės institucijos bei jų pareigūnai privalo panaikinti savo priimtus poįstatyminius aktus ar jų nuostatas, kurie pagrįsti pripažintu nekonstituciniu teisės aktu; 5) neturi būti vykdomi sprendimai, pagrįsti teisės aktais, kurie pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ar įstatymams, jeigu tokie sprendimai nebuvo įvykdyti

⁹⁴ Atkreiptinas dėmesys, kad tiek Konstitucijoje, tiek Įstatyme (atsižvelgiant į tai, kad oficialios konstitucinės doktrinos tuo metu dar nebuvo) kalbant apie Teismo aktus, turima minty Teismo išvados ir nutarimai su neigiama rezoliucija.

iki atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo; 6) Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme numatytais atvejais Konstitucinis Teismas gali sustabdyti Respublikos Prezidento, Seimo ir Vyriausybės aktų galiojimą (Konstitucijos 106 str. 4.d. ir Konstitucinio Teismo įstatymo 26 str.).

Šitoks Konstitucijoje ir Įstatyme nustatytas Teismo sprendimo išskirtinumas bei nuostatų imperatyvumas Konstitucinio Teismo aktų galią priartina prie pačios Konstitucijos galios ir pateisina Teismo jurisprudencijos patalpinimą šalia Konstitucijos kaip pagrindinį konstitucinės (ir apskritai) teisės šaltinį. Ši Teismo aktų galia sustiprinama Įstatymo norma, nustatančia, kad Konstitucinio Teismo nutarimo pripažinti teisės aktą ar jo dalį nekonstituciniu galia negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį pat teisės aktą ar jo dalį (Konstitucinio Teismo įstatymo 72 str. 5 d.).

Konstitucinio Teismo nutarimo pasekmės, nurodytos Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme iš esmės yra kvazi norminio pobūdžio. Nutarimai, kuriais paneigiama teisės norma, daro poveikį ne tik tos normos leidėjui, bet ir kitoms institucijoms ir visų pirma – teismų praktikai.⁹⁵

Tai, kad Konstitucija nustato nekvestionuotiną Konstitucinio Teismo sprendimų pobūdį (ko nėra Konstitucijoje nustatyta jokios kitos institucijos aktų atžvilgiu!) leidžia daryti pagrįstą išvadą dėl *Konstitucinio Teismo aktų (nutarimų) viršenybės ordinarinės teisės aktų atžvilgiu, kuomet konkrečioj konstitucinės justicijos byloj yra nurungiamas konkretus teisės aktas.*

Tačiau tradiciškai, remiantis Konstitucinio Teismo įstatymu, yra teigiama, kad Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriais teisės aktas yra pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, turi įstatymo galią. Tačiau Konstitucijos normų, nustatančių Konstitucinio Teismo sprendimų galutinį pobūdį bei neatšaukiamas teises pasekmes, kontekste galima pagalvoti ir apie kitokį Konstitucinio Teismo aktų galios vertinimą, nelaikant tradicinio vertinimo vieninteliu (remiantis įstatymo 72 straipsnio antra dalimi).

Įstatymo 72 straipsnio 2 dalis nurodo, kad Konstitucinio Teismo priimti nutarimai turi įstatymo galią ir yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms, organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams. Visoms valdžios institucijoms <...> piliečiams – ši normos dalis nustato, kad Konstitucinio Teismo nutarimas yra privalomas ne tik subjektui, kurio norma buvo paneigta, bet ir visoms valdymo institucijoms, kurios norės taikyti šią normą. Taigi Teismo nutarimai kitų subjektų įpareigojimo prasme turi įstatymo galią – subjektai turi domėtis konstituciniu reguliavimu. Tradiciškai teisės teorijoje remiantis šia norma yra formuluojama taisyklė, kad Konstitucinio Teismo nutarimai turi įstatymo galią, ir čia „dedamas taškas“. Tarsi visiems turi būti aišku, kad Konstitucinio Teismo nutarimas „lygus įstatymui“. Tačiau galima paklausti: kokia prasme išvedama ši lygybė? kokių aspektu įstatymų leidėjas 72 str. 2 dalies normoje kalba apie

⁹⁵ Žilys, J. Konstitucinio Teismo aktai teisės šaltinių sistemoje. *Jurisprudencija*, 2000. T. 17 (9). p. 75.

Konstitucinio Teismo nutarimų galią, prilygindamas ją įstatymo galiai? Koks tikrasis šios normos tikslas? Ką įstatymų leidėjas norėjo (ir galėjo) šia norma pasakyti 1993 metais, kai buvo kuriamas šis įstatymas?

Kai kurios Konstitucijos (pvz., Vokietijos) tiesiogiai pasako, kad Konstitucinio Teismo nutarimai turi įstatymo galią. Mūsų Konstitucijoje to nėra pasakyta. Taigi kodėl apskritai įstatymų leidėjui buvo reikalingas tas principas, kad Konstitucinio Teismo aktas turi įstatymo galią?

Pirmiausia tai reikalinga tam, kad visi tretieji asmenys, kurie norėtų taikyti teisės aktą, Konstituciniame Teisme pripažintą prieštaraujančiu Konstitucijai, negalėtų to daryti, nes būtų pažeidžiamas įstatymas. Tarkim, savivaldybės institucija, apskrities viršininkas ar ministras nori taikyt įstatymą, kurį „vakar“ Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai. Jei nebūtų nustatyta, kad šis nutarimas turi įstatymo galią, minėti subjektai galėtų sakyti: „Mes nebuvo bylos šalimi, ir čia ne mūsų veiksmus Teismas tyrė, taigi, mūsų šis nutarimas neliečia“. Nes, kalbant apie LR Aukščiausiojo Teismo aktus (kaip ir kitų teismų), tai šio teismo aktai asmenims, nesusijusiems su byla (nesantiems bylos šalimi ar trečiuoju suinteresuotu asmeniu), jokios įtakos neturi. Todėl ir būtina nustatyti įstatymu, kad Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo teisiškai nurungiamas t.t. įstatymas, privalomas ne tik Seimui, į jį turi atsižvelgti ir visi kiti, „nurungta“ įstatymą norintys taikyti subjektai – Vyriausybė, Prezidentas, - jei jie nori teikti įstatymo projektą. Šis projektas negali būti analogiškas jau pripažintam prieštaraujančiu Konstitucijai įstatymui. Konstitucinio Teismo nutarimas subjektų atžvilgiu yra neriboto galiojimo – reikšmingas visiems. Jei Teismas atitinkamą teisės aktą nugrinčia, niekas nebegali jo taikyti, juo remtis, netgi nebelieka pareigos jį vykdyti, jeigu veikla susijusi su norma, pripažinta antikonstitucine. Todėl Konstitucinio Teismo aktai turi turėti įstatymo galią – dėl poveikio ginčijamų teisės aktų normoms, kadangi savo nutarimu Teismas jas naikina.⁹⁶

Ir šiame kontekste įstatymų leidėjas nei iškėlė, nei „nuleido“ Konstitucinio Teismo nutarimus, prilygindamas jų teisinę galią įstatymų galiai. Šitas įstatymų galios suteikimas Konstitucinio Teismo nutarimams yra absoliučiai formalus – kaip būtina sąlyga, siekiant įgyvendinti Konstitucijos 107 str. 1 ir 2 dalių nuostatas valstybės teritorijoje jos institucijų bei asmenų atžvilgiu. Ir, suprantama, 1993 metais, kai LR Konstitucinio Teismo įstatymas buvo rengiamas, įstatymų leidėjas net negalėjo aptariamoms Konstitucinio Teismo įstatymo normos turiniui (kalbant apie teisės aktų galią) suteikti kokią kitą, nei tradicinę prasmę (Teismo nutarimų teisinės galios prilyginimas įstatymo galiai laiko, erdvės bei asmenų atžvilgiu), nes ir pati mintis apie Konstitucinio Teismo aktų teisinę galią kokia nors kita, pvz., teisės šaltinio prasme galėjo susiformuoti tik po tam tikro laiko, kaip Teismo veiklos išdava.

⁹⁶ Remiantis prof. Dr. E. Šileikio 2008 m. magistrinių seminarų komentarais.

Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 5 dalis nurodo, kad *Konstitucinio Teismo nutarimo* pripažinti teisės aktą ar jo dalį nekonstituciniu *galia* negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį pat teisės aktą ar jo dalį. Ši norma apskritai neturėtų būti traktuojama, kaip nustatanti Konstitucinio Teismo nutarimo teisinės galios lygybę ar viršenybę įstatymo galiiai nei „tradicine“, nei šių aktų, kaip teisės šaltinių hierarchijos prasme. 72 str. 5 dalies normos tikslas – užkirsti kelią pakartotinam nekonstitucinio teisės akto atsiradimui teisės aktų sistemoje pasinaudojant procedūrinėmis atitinkamų subjektų teisėmis. Nes, veikiant formaliai pagal teisės aktų priėmimo reglamentą, nesant 72 str. 5 d. normos, praktiškai tokia, jau kartą teisiškai nurungta norma galėtų po tam tikro laiko vėl atsirasti ir dalyvauti teisinėje apyvartoje, jeigu dėl jos konstitucingumo įgalioti subjektai nebesikreiptų į Konstitucinį Teismą. Taigi Konstitucinio Teismo įstatymo 72 str. 5 dalies norma nesuteikia Konstitucinio Teismo nutarimams nei išskirtinės, nei „tradicinės“ teisinės galios, nes šios normos tikslas – ne sureikšminti Teismo nutarimų galią (prilyginant ją Bastilijos tvirtovei), o „apdrausti“ mus nuo neteisėtų aktų atsiradimo (toks, manyčiau, yra pagrindinis 72 str. 5 d. tikslas). Tačiau pažymėtina, kad Seimas, vistiek, bandė pažeisti šią įstatymo normą, ir tai vėliau aptarsime.

Apibendrinant galima pasakyti, kad Konstitucinio Teismo aktai (nutarimai, išvados,) turi *įstatymo galią*, kai kalbama apie jų galiojimą erdvėje, laike bei institucijų, asmenų atžvilgiu. Tačiau kai kalbame apie Konstitucinio Teismo aktų teisinę galią, vertindami šiuos aktus, kaip teisės šaltinius teisės aktų hierarchijos kontekste arba kai Teismas konkrečioje byloje nurungia konkretų teisės aktą, tai jų teisinė galia yra skirtinga, nei Konstitucinio Teismo įstatymo 72 str. prasme. Nes pati Konstitucija iškelia Konstitucinio Teismo aktus virš ordinarinės teisės aktų tais atvejais, kai Teismas konkrečioje byloje nurungia konkretų teisės aktą.

Taigi pabandykime įvardinti, kokių teisės aktų atžvilgiu Konstitucinio Teismo nutarimas (kaip Teismo aktas, kuriuo konkrečios bylos požiūriu potencialiai gali būti teisiškai nuginkčijamas konkretus teisės aktas (jo dalis)) gali turėti aukštesnę teisinę galią.

Kaip žinome, pripažinus, kad LR *įstatymas* prieštarauja Konstitucijai, jis nebegali būti taikomas nuo oficialaus tokio Konstitucinio Teismo sprendimo paskelbimo dienos (Konstitucijos 107 str.1 d.). Taigi, šia prasme konkretus Konstitucinio Teismo nutarimas turi aukštesnę teisinę galią už paprastą įstatymą, kai kalbama apie konkretaus įstatymo (jo dalies) teisinį nuginkčijimą konkrečioje konstitucinės justicijos byloje.

Toliau reikėtų kalbėti ne tik apie paprastus įstatymus, nes Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. ir 2006 m. birželio 6 d. nutarimuose⁹⁷, aiškindamas Konstitucijos 102 str.1 dalį⁹⁸ „kitu

⁹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą ir nutraukti pradėtą teiseną, taip pat dėl teismų finansavimo peržiūrėjimo“. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292; ir 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Konstitucinio Teismo statuso“. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 65-2400.

Konstitucijos nuostatų, viso konstitucinio teisinio reguliavimo, *inter alia* iš Konstitucijos kylančios visų *teisės aktų hierarchijos, kontekste*, <...> yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas turi išimtinę kompetenciją tirti ir spręsti, ar <...> *bet kuris referendumu priimtas aktas (jo dalis), konstitucinis įstatymas (jo dalis), paprastas įstatymas ir Seimo statutas (jų dalys), Seimo poįstatyminis teisės aktas, Respublikos Prezidento aktas (jo dalis), Vyriausybės aktas (jo dalis)* neprieštarauja bet kuriam aukštesnės galios aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai“.

Taigi, pastaruosiuose 2006 metų Konstitucinio Teismo nutarimuose formuluojamos konstitucinės doktrinos pagrindu darytina išvada, kad *konkrečios bylos požiūriu, kalbant apie ginčijamo teisės akto taikymą, Konstitucinio Teismo nutarimas gali turėti aukštesnę teisinę galią ne tik už konkretų paprastąjį įstatymą, bet ir už konkretų konstitucinį įstatymą ir net už Konstitucijos pataisą, kurią Konstitucinis Teismas pripažintų prieštaraujančia kitiems Konstitucijos straipsniams, ar netgi už referendumu priimtą aktą (čia tai bent!), jei konkrečioje byloje Konstitucinis Teismas savo nutarimu tokį aktą pripažintų prieštaraujančiu Konstitucijai*. Teisinė tokio pripažinimo pasekmė būtų tokia, kad formaliai toks aktas liktų galioti, tačiau jo galiojimas būtų fiktyvus, nes realiai teisės aktas, pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, nebegali būti taikomas.

O kas toliau (ar – kas aukščiau)? Ir čia jau kyla mintis apie teisinio padomumo ribas, nes aukščiau jau tik teisinio egzistavimo Biblija – Konstitucija. Čia reikėtų sugrįžti prie konstitucinės doktrinos formuojamos naujos konstitucinės teisės šaltinių sampratos. Kaip minėta, *konstitucijos teisės* šaltiniais eilė teisės mokslininkų siūlė laikyti Konstituciją su visomis jos pataisomis ir Konstitucinio Teismo jurisprudenciją. Čia natūraliai kyla klausimas: jei konkrečioje konstitucinės justicijos byloje konkretus Konstitucinio Teismo nutarimas (kuriuo ginčijamas teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai) įgyja aukštesnę teisinę galią už paprastą įstatymą, konstitucinį įstatymą bei Konstitucijos pataisą (dėl galimybės eliminuoti teisiškai nurungtą aktą iš LR taikomų teisės aktų sistemos), ar neiškyla čia grėsmė pačiai Konstitucijai (jei jau Konstitucinio Teismo nutarimas iškeliamas aukščiau ir už Konstitucijos pataisą!)? Nes „iš pirmo žvilgsnio“ atrodytų, kad tarp dviejų *konstitucijos teisės* šaltinių aukštesnę poziciją užima Konstitucija su visomis jos pataisomis (jeigu Konstitucijos pataisas laikytume *konstitucijos teisės* šaltiniu), ir neabejotinai taip ir buvo (ir kas galėjo tuo suabejoti!), kol Konstitucinis Teismas nesiėmė savo jurisprudencijoje spręsti šio klausimo. Taigi dabar galima tik pasidžiaugti, kad stabdžiu, plėtojant konstitucinės teisės šaltinių doktriną jų aptariamose teisinės galios aspektu, pasitarnauja paties Konstitucinio Teismo pasisakymas, jog tai, kas nustatyta 1992 metų Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (prieš Konstitucinio Teismo įkūrimą) yra nekvestionuotina, vadinasi, Konstitucinis Teismas negali pasakyti, kad vienas Konstitucijos straipsnis prieštarauja kitam, ar ieškoti

⁹⁸ Konstitucijos 102 str.1 dalyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams.

Konstitucijoje spragų, nes preziumuojama, kad joje spragų nėra. Žodinės išraiškos prasme Konstitucijoje gali būti tam tikrų prieštaravimų, tačiau gilumine prasme joje nėra jokių spragų ir bet kokie netikslumai turi būti užpildomi oficialiai interpretuojant Konstituciją.

Konstitucinio Teismo nutarimai skiriasi nuo nutarimų, priimamų individualiose bylose. Jo nutarimai įtakoja visą teisėkūros procesą. Šiame darbe jau ne kartą buvo minėta, kad 2003 m. gegužės 30 d. nutarime⁹⁹ Konstitucinis Teismas yra konstatavęs (ir šiame darbe tai jau ne kartą buvo minėta), jog visos jo nutarimų sudedamosios dalys yra susijusios ir sudaro vieningą visumą. Šiuo nutarimu Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad jo nutarimų motyvuojamoji dalis yra vienodai svarbi, kaip ir rezoliucinė ir privaloma ne tik teisės aktus leidžiančioms institucijoms, bet joje suformuluota *doktrina saisto ir patį Teismą*.

Kalbat apie Konstitucinio Teismo nutarimų motyvuojamąją dalį reikia pabrėžti, kad būtent dėl to, kad ji yra grindžiama konstituciniais argumentais, pats Konstitucinio Teismo sprendimas (vienoks ar kitoks jis būtų) tampa teisėtas, legitiminis ir konstitucinis, ir būtent motyvuojamosios dalies argumentacijos „svoris“ lemia ginčijamo teisės akto pripažinimą prieštaraujančiu ar neprieštaraujančiu Konstitucijai. Pasak prof. E. Kūrio, „konstitucinės jurisprudencijos paskirtis nėra tik antikonstitucinių aktų (ar jų dalių) šalinimas iš teisės sistemos; konstitucinėje jurisprudencijoje formuluojama oficiali konstitucinė doktrina ne tik pagrindžia Konstitucinio Teismo nutarimo rezoliucinėje dalyje formuluojamą sprendimą, bet ir (tai ne mažiau svarbu!) nubrėžia būsimo teisinio reguliavimo gaires <...> Nutarimo rezoliucinės dalies galia nukreipta į praeitį, o motyvuojamosios dalies argumentų - į ateitį. <...> Tad ne Konstitucinio Teismo nutarimo rezoliucinė dalis legitimuoja ir legalizuoja motyvuojamąją, o atvirkščiai – rezoliucinėje dalyje formuluojamas sprendimas yra logiška ir teisiškai neišvengiama konstitucinio argumentavimo tąsa ir baigtis“¹⁰⁰.

Minėto 2003 m. gegužės 30 d. Konstitucinio Teismo nutarimo reikšmė, kalbant apie Konstitucinio Teismo aktų (nutarimų) teisinę galią, yra labai didelė, turint omeny privalomą Konstitucinio Teismo nutarimų motyvuojamosios (doktrininės) dalies pobūdį. Iki šio nutarimo priėmimo gana dažnai buvo teigiama, esą privaloma yra tik Konstitucinio Teismo nutarimo rezoliucinė dalis, o motyvuojamoji dalis tėra rekomendacinio pobūdžio. Vadovaudamasis tokia nuostata Seimas priėmė vietos Savivaldos rinkimų įstatymo pakeitimą, kuriuo pabandė įveikti ankstesniame Konstitucinio Teismo nutarime (jo motyvuojamoje dalyje) pateiktą sampratą Konstitucijos nuostatų, kurios draudė Seimo nario dvigubą mandatą.

⁹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl savivaldybių tarybų rinkimų“. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 53-2361.

¹⁰⁰ Kūris, E. Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma. *Teisės problemos*, 2003, Nr.3 (41). p. 26-27.

Seimas, papildydamas Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymą¹⁰¹, nustatė, kad savivaldybės tarybos nario pareigos nesuderinamos su Respublikos Prezidento, Seimo nario, Vyriausybės nario pareigomis arba su valstybės pareigūno, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus turi įgaliojimus kontroliuoti ar prižiūrėti savivaldybių veiklą, pareigomis, taip pat su apskrities viršininko ar apskrities viršininko pavaduotojo <...> pareigomis. Įstatymas įpareigoja asmenį, išrinktą savivaldybės tarybos nariu ir einantį pareigas, nesuderinamas su tarybos nario pareigomis, iki savivaldybės tarybos pirmojo posėdžio dienos atsisakyti šių pareigų arba savivaldybės tarybos nario mandato.

Ginčijamoje įstatymo 4 straipsnio 2 dalyje įstatymų leidėjas įtvirtino nuostatą, kad minėtas reikalavimas atsisakyti savivaldybės tarybos nario mandato iki naujai išrinktos savivaldybės tarybos pirmojo posėdžio taikomas *nuo kitos kadencijos* savivaldybių tarybų rinkimų.

Konstitucinis Teismas konstatavo, kad tai reiškia, jog įstatymų leidėjas iš tikrųjų įtvirtino, kad per 2003-2007 m. savivaldybių tarybų rinkimus į savivaldybės tarybą išrinktas asmuo, kurio pareigos nesuderinamos su tarybos nario pareigomis, *neprivalo* iki savivaldybės tarybos pirmojo posėdžio dienos atsisakyti šių pareigų arba savivaldybės tarybos nario mandato.

Konstitucijoje yra įtvirtintas dvigubo mandato draudimo principas: Seimo narys, kaip Tautos atstovas, negali tuo pat metu būti ir teritorinės bendruomenės atstovu – savivaldybės tarybos nariu. Pagal Konstituciją tie patys asmenys negali tuo pat metu vykdyti funkcijų įgyvendinant valstybės valdžią ir būti savivaldybių tarybų, per kurias įgyvendinama savivaldos teisė, nariais. Savivaldybių tarybų nariais taip pat negali būti valstybės pareigūnai, kurie pagal Konstituciją ir įstatymus turi įgaliojimus kontroliuoti ar prižiūrėti savivaldybių veiklą. Tai buvo konstatuota Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime.

Konstitucinis Teismas 2003 m. gegužės 30 d. nutarime pažymėjo, kad, nustatydamas ginčijamą teisinį reguliavimą, įstatymų leidėjas nepaisė iš Konstitucijos 107 straipsnio kylančio draudimo vėliau priimtais įstatymais ir kitais teisės aktais vėl nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris nesiderina su Konstitucijos nuostatų samprata, išdėstyta ankstesniame Konstitucinio Teismo nutarime. Pagal Konstituciją, Teismui pripažinus ginčijamą aktą prieštaraujančiu Konstitucijai, yra draudžiama vėliau priimtais įstatymais bei kitais teisės aktais vėl nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Priimdamas naują Įstatymą Seimas nepaisė Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime suformuluotos konstitucinių nuostatų dėl savivaldybės tarybos nario pareigų nesuderinamumo su kitomis Konstitucijoje ir įstatymuose nurodytomis pareigomis sampratos, kas Konstitucinio Teismo buvo įvertinta, kaip *mėginimas įveikti Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimo galią*. Tokiu būdu, priimdamas ginčijamą įstatymą, Seimas nepaisė Konstitucijoje bei Konstitucinio Teismo įstatyme įtvirtinto konstitucinio reguliavimo, tuo

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 53-996; 2006, Nr. 143-5445.

viršydamas Konstitucijoje jam nustatytus įgaliojimus ir pažeidė konstitucinį valdžių padalijimo principą.¹⁰² Ir, kaip jau buvo minėta aptariant Konstitucinio Teismo aktų kaip teisės šaltinių reikšmę, priėmimas teisės akto, kurio turinys prieštarauja doktrininiam Konstitucijos ar kito teisės akto išaiškinimui, laikytinas priėmimu akto, prieštaraujančio pačiai Konstitucijai.

Kita svarbi sritis, leidžianti kalbėti apie Konstitucinio Teismo nutarimų teisinę galią sietina su jų įtaka šalies teismų veiklai. Kaip žinome, Lietuvos teisinė sistema tradiciškai buvo ir šiandien dar yra priskiriama romanų – germanų teisės tradicijai, kurioje teismui nėra pripažįstamas teisėkūros subjekto statusas. Tačiau, kaip jau anksčiau buvo aptarta, Konstitucinio Teismo paskirties specifika (turima omeny Teismo, kaip „negatyvaus įstatymų leidėjo“ veikla) koreliuoja šį požiūrį, arba, tarkim, įneša į jį „naujų spalvų“. Atkreiptinas dėmesys ir į faktą, kad Lietuvoje jau yra pripažįstamas teismo precedentas, ir tai taip pat sietina su Konstitucinio Teismo veikla.

2006 m. kovo 28 d. nutarime¹⁰³ Konstitucinis Teismas išaiškino, kad teismų praktika turi formuotis ne iš „viršaus“, o iš „apačios“, t.y. ne pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato atliktą bylų apibendrinimą ir ne pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimus teisėjams (nes išaiškinimai yra tik rekomendacinio pobūdžio), bet pagal pačių teismų kuriamus precedentes.¹⁰⁴ Tokio precedento, kaip bylų nagrinėjimo šaltinio turi laikytis jį sukūręs teismas ir visi kiti teismai. Nuo precedento teismas gali nukrypti, tačiau privalo paaiškinti tokio nukrypimo priežastis (pvz., pasikeitė faktinės aplinkybės, teisės norma, ar teismas gali pasakyti, kad precedentas neteisingas iš esmės, ir paaiškinti, kodėl).

Konstitucinis Teismas šiame nutarime dar nepasisakė, kaip teismo precedentai „atrodo“ romanų – germanų teisės tradicijoje, nieko nekalbėjo nei apie anglosaksų sistemą bei jos precedentes, nei apie kontinentinę. Teismas tik nurodė, kad teismų veikla turi būti prognozuojama, ir teismai savo sprendimuose turi nurodyti kitų teismų panašius sprendimus. Nes konstitucinis principas, kad visi asmenys yra lygūs prieš teismą reikalauja, kad panašios bylos būtų nagrinėjamos panašiai. O pats teismo precedento fakto pripažinimas Lietuvos teisėje, potencialiai griauantis nusistovėjusią teisės teoriją, leidžia kalbėti apie Konstitucinio Teismo aktų galią dar kitu aspektu¹⁰⁵.

2007 m. spalio 24 d. nutarime¹⁰⁶ Konstitucinis Teismas konstatuoja: „Teismų precedentai yra teisės šaltiniai – *auctoritate rationis*; rėmimasis precedentais yra vienodos (nuoseklios,

¹⁰² Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas [interaktyvus]. Pranešimas žiniasklaidai apie Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimą [žiūrėta 2008-02-15]. Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/dokumentai/2003/sp_030530.htm

¹⁰³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą ir nutraukti pradėtą teiseną, taip pat dėl teismų finansavimo peržiūrėjimo“. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

¹⁰⁴ Precedentu laikomas kūrybiškai, argumentuotai pirmą kartą atliktas tam tikro įstatymo išaiškinimas ir pritaikymas tam tikrų faktinių aplinkybių kontekste.

¹⁰⁵ Remiantis prof. E. Šileikio 2007 m. paskaitų kurso „Savivaldos teisė“ medžiaga.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo“. *Valstybės žinios*, 2007-10-27, Nr. 111-4549.

neprieštaringos) teismų praktikos, kartu ir Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo, įgyvendinimo sąlyga. Todėl teismų precedentai negali būti nemotyvuotai ignoruojami. <...>Teismams sprendžiant bylas precedento galią turi tik tokie ankstesni teismų sprendimai, kurie buvo sukurti analogiškose bylose, t. y. precedentas taikomas tik tose bylose, kurių faktinės aplinkybės yra tapačios arba labai panašios į tas aplinkybes, kurioje buvo sukurtas precedentas, faktines aplinkybes ir kurioms turi būti taikoma ta pati teisė kaip ir toje byloje, kurioje buvo sukurtas precedentas.<...> Teismų precedentai taip pat turi neprieštarauti oficialiai konstitucinei doktrinai.“

Ar teismo precedentas įsitvirtins Lietuvos teismų praktikoje, parodys laikas. Nutarimai, kuriuose formuluojama konstitucinė precedento doktrina, priimti neseniai, ir teismai dar nepradėjo visuotinai šia doktrina vadovautis. Tačiau jau turime keletą baudžiamųjų Aukščiausiojo Teismo bylų¹⁰⁷, kuriose teismas kalba apie vadovavimosi precedentu būtinumą, cituodamas Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimo teiginius (nors nurodytose kasacinėse bylose, kaip išaiškino Aukščiausiasis Teismas, precedentu nebuvo galima pasinaudoti dėl nebuvimo analogiškų faktinių aplinkybių). Vienaip ar kitaip, tai leidžia spręsti, kad į precedento doktriną bendros kompetencijos teismuose jau atkreiptas dėmesys, o kartu tai leidžia kalbėti apie Konstitucinio Teismo įtaką teismams.

Šiame kontekste reikšminga gali tapti visai nauja Klaipėdos apygardos teismo byla, kurioje „tas pats teismas, nagrinėdamas tą pačią istoriją, priėmė skirtingus sprendimus.“¹⁰⁸ Šioje byloje trijų ieškovo, kurie su tokiu pačiu skundu kreipėsi į teismą, ieškinys buvo atmestas, kai tuo tarpu prieš tris savaites tą pačią istoriją nagrinėjusi kita *to paties teismo* teisėja priėmė priešingą sprendimą ir 34 klaipečių šeimų ieškinį tenkino (byla susijusi su preliminarium Klaipėdoje statomų butų pirkimo – pardavimo sutarčių, sudarytų tarp potencialių naujakurių ir Laivyno inžinerijos centro, nevykdymu). Tai, kad trys klaipečiai iš teismo išėjo priblokšti ir negalėdami suvokti, kaip tokį pat ieškinį du teisėjai gali išnagrinėti skirtingai, akivaizdžiai parodo, kad teismų veikla šiandien Lietuvoje tikrai dar negali būti prognozuojama, nors panašios (juolab, tokios pačios) bylos ir turėtų būti nagrinėjamos panašiai.¹⁰⁹ Klaipėdos apygardos teismo pirmininko nuomone, abi šios bylos dar turėtų būti nagrinėjamos Apeliaciniame teisme. Taigi labai įdomu, ar konstitucinė precedento doktrina bus remiamasi nagrinėjant šias bylas. Jei taip – tai būtų dar vienas reikšmingas žingsnis, įtvirtinant konstitucinį asmenų lygybės prieš teismą principą bei atitinkamai leistų kalbėti apie Konstitucinio Teismo nutarimų įtaką (teisinę galią) teismams.

¹⁰⁷ Žr.: Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. liepos 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-553/2007; Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-100.

¹⁰⁸ Pilaitienė, A. Tame pačiame teisme – dvejopi standartai. *Lietuvos rytas*, 2008 m. kovo 19 d., p. 5.

¹⁰⁹ Nors, kaip teigia Klaipėdos apygardos teismo pirmininkas, gali pasirodyti, kad teisėja aptariamoje byloje išvelgė skirtingų motyvų ar aplinkybių. Tuomet apie precedentą nebektų kalbėti.

3.2. Konstitucinio Teismo išvados ir jų teisinė galia

Jau minėjome, kad Konstitucinis Teismas, atsižvelgiant į jo teisinės veiklos rezultata, priima konkrečios formos Teismo aktą. Nutarimai (kuriuos jau aptarėme) ir išvados apibūdinami kaip baigiamieji Konstitucinio Teismo aktai, kuriais byla yra išsprendžiama iš esmės. Taigi išvados priimamos užbaigus teisminį tyrimą. Išvadas, kaip ir Konstitucinio Teismo nutarimus, galima apibūdinti kaip svarbiausius Teismo aktus, jose išreikšta Konstitucinio Teismo valia yra galutinė ir neskundžiama, ir tai apibūdina jų teisinę galią. Tačiau įprastai aiškinama, kad nutarimai skiriami ir yra privalomi visiems teisės subjektams, o išvados teikiamos tik paklausimą padavusiai institucijai ir, kaip paprastai teigiama, neturi privalomojo pobūdžio, vadinasi, skiriasi nuo nutarimo savo teisine galia ir teisiniais padariniais. Ar tikrai yra taip? Juk būtent šiais abiem aktais Konstitucinis Teismas vykdo savo pagrindinę funkciją – įgyvendina konstitucinį teisingumą?

Minėta, kad Konstitucijos 105 str. ir Konstitucinio Teismo įstatymo 73 str. nurodo kokiais klausimais Konstitucinis Teismas teikia išvadas:

1. ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus;
2. ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas;
3. ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai;
4. ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai.

Konstitucinio Teismo įstatymo 74 straipsnyje nurodoma, kad dėl išvados visais aukščiau išvardintais klausimais į Konstitucinį Teismą gali kreiptis Seimas. Respublikos Prezidentas su paklausimu dėl išvados į Konstitucinį Teismą gali kreiptis dviem atvejais: 1) dėl Seimo narių rinkimų ir 2) dėl tarptautinių sutarčių atitikimo Konstitucijai.

Kaip matome, subjektų ratas kreipiantis į Teismą dėl išvados yra siauresnis, nei tais atvejais, kai Teismas nagrinėja teisės akto atitikimą Konstitucijai ar įstatymams ir priima nutarimą (šiuo atveju kreiptis gali ir Vyriausybė bei teismai). Konstitucinio Teismo išvados nuo nutarimų skiriasi ir paprastesne procedūrine nagrinėjimo tvarka. Paprastesnę procedūrą sąlygoja tai, kad bylose, kuriose rengiama išvada, nėra dviejų šalių, nes suinteresuota yra tik viena institucija, t.y. Seimas arba Respublikos Prezidentas¹¹⁰.

Pažymėtina, kad šios rūšies bylos (išskyrus bylas dėl tarptautinių sutarčių) turi požymius individualių teisminių bylų, kuriose tiriami konkretūs juridiniai faktai ir reiškiniai. Tačiau skirtingai nuo bendrosios jurisdikcijos teismų, sprendžiančių individualias bylas iš esmės, Konstitucinis

¹¹⁰ Birmontienė, T., Jarašiūnas, E., Kūris, E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. p. 465.

Teismas šiuo atveju neturi galutinio sprendimo teisės. Jis šiose bylose tik formuluoja savo nuomonę jam pateiktu klausimu, ką ir atspindi priimamo akto forma – išvada.

Kalbant apie išvadas, reikia pastebėti, kad požiūris į jų reikšmę ir teisinę galią kito, priklausomai nuo Konstitucinio Teismo plėtojamos konstitucinės doktrinos. „Lietuvos konstitucinės teisės“ vadovėlio autoriai (2002 m.) teigė, kad šie aktai neturi Konstitucinio Teismo nutarimams būdingos savybės – visuotinio privalomumo. Konstitucinio Teismo išvados ir skelbiamos yra ne Lietuvos Respublikos vardu, bet išreiškia tik Teismo nuomonę, poziciją svarstomu klausimu¹¹¹. K. Lapinskas 1998 m. tarptautinėje teisininkų konferencijoje teigė, kad Teismo išvados neturi nutarimams būdingos savybės – imperatyvumo, visuotinio privalomumo, todėl nėra pagrindo kalbėti ir apie jų tiesioginį poveikį teisės sistemai ar vertinti jas kaip teisės šaltinį.¹¹² Pasak K. Lapinsko, išvados savo juridine galia nusileidžia netgi bendrosios jurisdikcijos teismų sprendimams, kuriais teisiniai konfliktai išsprendžiami iš esmės. J. Žilys 2000 m. savo straipsnyje „Konstitucinio Teismo aktai teisės šaltinių sistemoje“¹¹³ palaiko K. Lapinsko nuomonę, teigdamas, kad išvadų teisinę galią apibūdina jų neimperatyvumas ir rekomendacinis pobūdis, nes galutinį sprendimą visais atvejais priima Seimas.

Šiandien, įvertinant konstitucinės doktrinos pasiekimus, toks Teismo *išvadų* teisinis vertinimas nebeatrodo teisingas. Išvados, kaip ir Konstitucinio Teismo nutarimai, *gali būti* apibūdinamos kaip *svarbiausi* Teismo aktai. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Konstitucinis Teismas Konstituciją aiškina kūrybiškai, plečiamai. Paprasčiausias iš visų galimų interpretavimo pasirinkimų, pasak E. Jarašiūno, būtų vien pažodinis Konstitucijos teksto perskaitymas. Taip skaitant Konstitucijos tekstą būtų galima teigti, kad Konstitucinio Teismo išvada – tik konsultacija, kad joje teisiškai nustatytų ir įvertintų faktų politinė institucija gali nepaisyti ar nustatyti, kad buvo kitokie faktai, kad jie vertintini kitaip.¹¹⁴ Tačiau išvadose išreikšta Teismo valia yra galutinė ir neskundžiama, ir tai apibūdina jų teisinę galią.

Konstitucijos 107 str. 3 d. nustato, kad Konstitucijos 105 str. 3 dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas. Tačiau po Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimo¹¹⁵ ir 2003 m. gegužės 30 d. nutarimo¹¹⁶, kuriuose buvo įteisintas *nutarimų* motyvuojamosios –

¹¹¹ Birmontienė, T., Jarašiūnas, E., Kūris, E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. p. 464-465.

¹¹² Lapinskas, K. *Teisės šaltiniai ir konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai*. Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Tarptautinė konferencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Vilnius, 1998. p. 92.

¹¹³ Žilys, J. Konstitucinio Teismo aktai teisės šaltinių sistemoje. *Jurisprudencija*, 2000. T. 17 (9). p. 76.

¹¹⁴ Jarašiūnas, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos. *Jurisprudencija*, 2006 Nr. 2 (80). p. 42-43.

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo išaiškinimo“. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 4-100.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl savivaldybių tarybų rinkimų“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 53-2361.

doktrininės – dalies privalomas pobūdis, tvirtinti, kad Konstitucinio Teismo išvados neturi poveikio teisės sistemai, būtų ne visai atsakinga.

Siekiant atskleisti Konstitucinio Teismo išvadų teisinę galią, tikslinga palyginti Teismo nutarimų ir išvadų **struktūrą**. Išvados, kaip ir nutarimo (išskyrus išvadą dėl Respublikos Prezidento sveikatos būklės) esminius teiginius reziūuoja jos rezoliucinė dalis, kurioje konstatuojamas, arba ne Konstitucijos pažeidimo faktas. Būtina atkreipti dėmesį ir į tai, kad Konstitucinio Teismo išvada, kaip ir jo nutarimas, yra vientisas aktas, kurio rezoliucinė dalis yra grindžiama motyvuojamosios argumentais ir čia tinka visi argumentai, kurie buvo išdėstyti kalbant apie nutarimo, kaip Teismo akto, vientisumą. Mažstant tokia linkme ir remiantis Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. bei 2003 m. kovo 31 d. nutarimų argumentais, būtų teisinga (ir logiška) įteisinti ir Konstitucinio Teismo išvadų (ne tik nutarimų) motyvuojamosios dalies privalomą „statusą“. Tokią nuomonę jau 1998 m. yra išreiškęs ir K. Lapinskas: „Konstitucinio Teismo aktų konstatuojamoji dalis ta apimtimi, kuria yra aiškinamos Konstitucijos ar kitų teisės aktų normos, galėtų būti prilyginama teisės šaltiniams¹¹⁷“. Konstatuotina tai, kad išvadų, kaip ir Teismo nutarimų, motyvuojamojoje dalyje yra formuluojama konstitucinė doktrina. Ar logiška nutarimo motyvuojamajai daliai suteikti aukščiausią teisinę galią, vertinant ją kaip konstitucinę doktriną, neatsiejamą nuo pačios Konstitucijos, o *išvados* motyvuojamajai daliai - nesuteikti?! Logikos prasme išvada galėtų būti tik tokia: Konstitucinio Teismo *išvadų* motyvuojamosios dalies, kurioje formuluojama konstitucinė doktrina, reikšmė ir teisinė galia yra tokia pati, kaip ir Teismo *nutarimų*. Ir, žinoma, toks sprendimas vestų prie to, kad ir išvados rezoliucinė dalis, kurioje formuluojama pati išvada, turi turėti privalomą teisinį statusą – juk ji grindžiama „privalomais“ motyvuojamosios dalies argumentais.

Kalbėdami apie Konstitucinio Teismo aktų galią apibendrintai, jau aptarėme, kad būtent Konstitucijos 107 str. norma, nustatanti, kad Teismo sprendimai klausimais, *kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai* yra galutiniai ir neskundžiami, šių aktų teisinę galią leidžia prilyginti pačios Konstitucijos galiai. Atitinkamų išvadų teikimas – pačioje Konstitucijoje nustatyta Teismo kompetencijos dalis. Vadinasi, Teismo išvadoms, kaip ir jo nutarimams, turėtų būti priskiriama vienoda – aukščiausia – teisinė galia. Tačiau šiandien oficiali konstitucinė doktrina Konstitucinio Teismo išvadų teisinės galios atžvilgiu yra suformuluota ganėtinai aptakiai, tad mūsų tikėjimas, kad Seimas, remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, *galutinai nuspręs* taip pat, kaip nusprendė Teismas, daugiausia gali būti grindžiamas Seimo narių „konstituciniu sąmoningumu“.

Aptariant Konstitucinio Teismo išvadų teisinės galios klausimą, ypatingai reikšminga yra Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada beprecedentinėje byloje „Dėl Lietuvos

¹¹⁷ Lapinskas, K. *Teisės šaltiniai ir konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai*. Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Tarptautinė konferencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Vilnius, 1998. p. 96.

Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitiktis Lietuvos Respublikos Konstitucijai“¹¹⁸. Minėta išvada Konstitucinis Teismas trimis punktais iš šešių kaltinimų pripažino Respublikos Prezidentą R.Paksą šiurkščiai pažeidus Lietuvos Respublikos Konstituciją¹¹⁹. Daugybei Lietuvos piliečių ši išvada tapo „klasikiniu“ teisingumo triumfo pavyzdžiu ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo autoriteto simboliu. Šios išvados reikšmė verčia suabejoti teiginiais dėl rekomendacinio, patariamąjo išvadų pobūdžio. Tačiau tuo metu, kai remdamasis Konstitucinio Teismo išvada Seimas turėjo priimti galutinį sprendimą, šalies visuomenei (matyt, ir Seimui) atrodė, kad šis sprendimas gali būti tiek teigiamas, tiek neigiamas ir visiškai priklauso nuo Seimo narių „nuotaikos“. Tai sąlygojo ir ta aplinkybė, kad nuo suformulavimo konstitucinės doktrinos, įtvirtinančios motyvuojamąsias *nutarimo* dalies (kaip ir rezoliucinės) privalomą pobūdį, buvo praėjęs santykinai nedidelis laiko tarpas. O apie Konstitucinio Teismo išvadų motyvuojamąsias dalies reikšmę iki aptariamąsios išvados atsiradimo nei įstatymų, nei konstitucinės doktrinos lygiu apskritai nebuvo kalbama. Taigi, kalbėti apie Konstitucinio Teismo išvadų privalomą pobūdį gal dar buvo kiek ir anksti.

Taigi, į klausimą, kokią įtaką Konstitucinio Teismo išvada turėtų daryti Seimui, kuriam Konstitucija priskiria tam tikrus išimtinis apkaltos vykdymo įgaliojimus, yra atsakęs pats Konstitucinis Teismas. Savo 2004 m. kovo 31 d. išvadoje¹²⁰ Teismas konstatavo: „Konstitucinio Teismo išvada, kad Respublikos Prezidento veiksmai prieštarauja (arba neprieštarauja) Konstitucijai, susaisto Seimą tuo atžvilgiu, kad pagal Konstituciją Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Konstitucinio Teismo išvada yra pagrįsta ir teisėta, - teisinį faktą, kad Respublikos prezidento veiksmai prieštarauja (arba neprieštarauja) Konstitucijai, nustato *tik* Konstitucinis Teismas“. Konstitucijos 107 str. nuostata, kuria Konstitucinio Teismo sprendimai (tame tarpe išvados) yra pripažįstami galutiniais ir neskundžiamais, kartu leidžia teigti, kad Seimas negali paneigti Teismo išvadoje nustatytų teisinių faktų. Pagal Konstituciją Seimas sprendžia tik vieną klausimą – pašalinti asmenį iš einamų pareigų ar ne. Ir šiuo atveju Seimo sprendimas nepakeičia Teismo išvados turinio ir teisinės reikšmės.

2004 m. gegužės 25 d. nutarime¹²¹ Teismas konstatavo, kad nors pagal Konstituciją tik Seimo nariai, laisvai balsuodami sprendžia, ar už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, nusikaltimo padarymą apkaltos proceso tvarka pašalinti Respublikos Prezidentą iš einamų pareigų, tačiau tai nereiškia, kad Seimo nariai, sprenddami, ar už šiurkštų Konstitucijos

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Respublikos Prezidento Rolando Pakso veiksmų“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 49-1600.

¹¹⁹ *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai*. Vilnius. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. T. 22. p. 325.

¹²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Respublikos Prezidento Rolando Pakso veiksmų“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 49-1600.

¹²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

pažeidimą, priesaikos sulaužymą apkaltos proceso tvarka pašalinti šį pareigūną iš einamų pareigų, nėra saistomi savo duotos Seimo nario priesaikos, kuri (pagal Konstitucijos 59 str. 4 dalį) įpareigoja Seimo narį savo veikloje vadovautis Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir nebūti varžomam jokių mandatų.

E. Šileikis, aptardamas Tautos atstovo sąžinės laisvės sampratą, nurodo, kad atstovo sąžinė netapatintina su Konstitucijos 26 str.1 dalyje nurodyta sąžine, kur „minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė yra nevaržoma“. Konstitucijos 59 str. 4 dalyje pateiktų imperatyvų eiliškumas (vadovautis Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine) ir sisteminis ryšys, anot E. Šileikio, „neleidžia atstovui pirmiausiai vadovautis savo sąžine, o tik paskui Konstitucija ir valstybės interesais. Veikiau manytina, kad Konstitucijos rengėjai ir jos leidėjas numato *sąžinę*, saistomą Konstitucijos ir valstybės interesų.“¹²²

Konstitucijoje įtvirtintas Seimo nario laisvas mandatas negali būti suprantamas tik kaip leidimas veikti vien savo nuožiūra, vadovaujantis vien savo sąžine ir ignoruoti Konstituciją (o taip pat Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, kuri šiandien turi būti suvokiama, kaip neatsiejama Konstitucijos dalis). Pagal Konstituciją tarp Seimo nario nuožiūros bei Seimo nario sąžinės ir Konstitucijos reikalavimų, jos saugomų ir ginamų vertybių negali būti atotrūkio. Nėra ir negali būti valdžios atstovams alternatyvos – laikytis Konstitucijos ar ne.¹²³

Taigi čia galima būtų kelti klausimą: kiek laisvas yra Seimas, priimdamas galutinį sprendimą (balsuodamas) Konstitucijos 105 str. 3 d. klausimais? Ar gali Seimas paneigti (šiandien įsivaizduojama, kad gali) Konstitucinio Teismo (kaip vyriausio konstitucingumo arbitro) išvados - galutinio ir neskundžiamo Teismo akto - diktuojamą valią ir priešpastatyti jai savo valią? Ar gali Seimas spręsti „už“, jei Konstitucinio Teismo išvada yra „prieš“ ir teigia, kad valstybės pareigūno konkretūs veiksmai *prieštarauja* Konstitucijai, ar, kad Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys *prieštarauja* Konstitucijai, o taip pat ir dėl Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimų įstatymo pažeidimo? Ar faktas, kad Respublikos Prezidentas savo veiksmais nevienkartiškai šiurkščiai pažeidė Lietuvos Respublikos Konstituciją (kas lygu Prezidento priesaikos sulaužymui) gali būti vertinamas tik kaip rekomendacinio pobūdžio išvada Seimo narių pamąstymui? Ar tokia išvada netalpina savyje imperatyvaus (pačia stipriausia prasme) turinio? Jeigu, kaip nurodo Konstitucijos 107 str. 3 d., galutinai šiuos klausimus sprendžia Seimas, ar tai reiškia, kad jis gali balsuoti „ir į kairę, ir į dešinę“, nors ir „remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis“? Tokia galutinio sprendimo teisė daro Seimą politinių žaidimų arena, kur gali „laimėti“ ne konstitucingumo kriterijai, o politinių grupuočių svorio jėgos. Taigi, tas žodelis „galutinai“

¹²² Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. p. 180-183.

¹²³ Jarašiūnas, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos. *Jurisprudencija*, 2006 Nr. 2 (80). p. 43.

Konstitucijos 107 str. antroje ir trečioje dalyse¹²⁴ įneša didžiausią „nesusipratimą“, kadangi ir Seimas sprendžia *galutinai*, ir *Konstitucinio Teismo* sprendimai (nutarimai ir išvados) yra *galutiniai ir neskundžiami*¹²⁵.

Taigi šia prasme, nors Konstitucijoje ir yra nustatyta, kad remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis atitinkamus klausimus galutinai sprendžia Seimas, tačiau konstitucinės doktrinos lygiu yra pabrėžiama (nors, kaip minėta, ir pakankamai aptakiai) Konstitucinio Teismo išvadų privalomas, o ne rekomendacinis ar patariamasis pobūdis. Ir šia prasme, kalbant apie išvadas kaip Konstitucinio Teismo aktų rūšį teisės šaltinio prasme, manytina, kad jos, kaip ir Teismo nutarimai, turėtų būti priskiriamos *konstitucijos teisės* šaltiniams. Tokia išvada darytina, visų pirma, remiantis tuo, kad pagal naująją konstitucinės teisės sampratą *konstitucijos teisės* šaltiniu laikoma Konstitucinio Teismo jurisprudencija, o šią, kaip žinome, sudaro visuma Konstitucinio Teismo suformuluotų doktrinų ir šiomis doktrinomis grindžiamų sprendimų. Teismo sprendimai (išvados) yra pagrindžiami oficialia konstitucine doktrina, o jų, kaip galutinių ir neskundžiamų, teisinę galią apsprendžia pati Konstitucija. Seimo nario (atitinkamai ir Respublikos Prezidento) priesaika įpareigoja šiuos asmenis veikti vadovaujantis Konstitucija ir atitinkamai konstitucine doktrina. Tai suponuoja privalomą Konstitucinio Teismo išvadų pobūdį, kalbant apie Seimo galimybes priimti galutinius sprendimus, remiantis Teismo išvadomis.

Kitas aktualus aspektas, kalbant apie Konstitucinio Teismo išvadų teisinę galią, sietinas su jų galiojimo asmenims klausimu. Pripažinus Teismo išvadą teisės šaltiniu, daugelio teisininkų pripažįstamas teiginys, kad Konstitucinio Teismo išvada saisto tik institucijas, kurioms Konstitucija suteikia įgaliojimus kreiptis į Teismą dėl išvados (Seimą, Respublikos Prezidentą), tampa svarstytinu. Klausimą galima būtų formuluoti ir taip: ar Konstitucinio Teismo išvadoje nustatytą Konstitucijos pažeidimo faktą gali paneigti, pakeisti ar panaikinti kita valstybės institucija ar kitas subjektas?

Konstitucija nustato, kad Konstitucinio Teismo sprendimai yra *galutiniai* ir neskundžiami. Tačiau šiuo požiūriu verta dėmesio yra situacija, kai po apkaltos dėl byloje vertintų pareigūno veiksmų iškeliama baudžiamoji ar civilinė byla. Čia gali kilti klausimas: ar teisiškai galima tokia situacija, kad konstitucinės justicijos byloje nustatyti faktai būtų paneigti baudžiamajame ar civiliniame procese? Ar gali ordinarinis procesas virsti netiesiogine Konstituciją pažeidusio asmens „reabilitacija“?

¹²⁴ Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami (Konstitucijos 107 str.2 d.); remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, Konstitucijos 105 straipsnio trečioje dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas (Konstitucijos 107 str. 3 d.).

¹²⁵ K. Lapinskas, vertindamas aptariamą konstitucinį reguliavimą, laikosi nuomonės, kad *galutinio akto* sampratą visiškai atitinka Konstitucinio Teismo *nutarimai*. Gi *išvada* šis apibūdinimas taikytinas tik sąlyginai, nes klausimą, dėl kurio teikiama išvada, galutinai sprendžia Seimas, ir „kas gali garantuoti, kad Seimo sprendimas visada sutaps su Teismo išvada?“ (Lapinskas, K. *Teisės šaltiniai ir konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai*. Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Tarptautinė konferencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Vilnius, 1998. p. 92-93).

Į šiuos klausimus labai pagrįstai atsako E. Jarašiūnas straipsnyje „Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos“:¹²⁶ „Konstitucijoje įtvirtinta konstitucio centrinė teisės samprata suponuoja, kad tarp konstitucinės, baudžiamosios, civilinės ar administracinės justicijos bylose nustatytos tiesos negali būti priešpriešos. <...> Pagal Konstituciją teisingumo vykdymas nėra ir negali virsti teisminių institucijų rungtynėmis dėl tiesos nustatymo. Skirtingi procesai nereiškia, kad pripažįstamas tiesų „daugybės kumas“. <...> Ordinarinis procesas negali virsti netiesiogine Konstituciją pažeidusio asmens „reabilitacija“, konstitucinės justicijos byloje nustatytų teisinių faktų paneigimu. <...> Tai, kad toks procesas vyksta pasibaigus apkaltai, nereiškia, kad Konstitucinio Teismo išvada yra neprivaloma. Priešingai, pagal Konstituciją Konstitucinio Teismo sprendimas vienodai privalomas ne tik teisę kuriančioms, bet ir ją taikančioms institucijoms. Taip pat ir toms, kurioms patikėtas teisingumo vykdymas. Konstitucinio Teismo byloje nustatytos faktinės aplinkybės yra *res judicata*“.

Kaip matome, Konstitucijos nuostata, kad Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami¹²⁷, suponuoja, kad Konstitucinio Teismo išvada, kurioje fiksuotas teisinis faktas, saisto ne tik Seimą ir Respublikos prezidentą – institucijas, kurios kreipėsi dėl Teismo išvados, bet ir visas kitas valstybės institucijas. Ir tai leidžia prilyginti Teismo išvadų teisinę galią jo nutarimų teisei galiai ne tik konstitucinės teisės šaltinių hierarchijos aspektu, bet ir laiko, erdvės bei subjektų atžvilgiu (nors formaliai Konstitucinio Teismo įstatyme tai ir nėra nustatyta).

3.3. Konstitucinio Teismo sprendimai ir jų teisinė galia

Konstitucinio Teismo įstatymo 22 str. 3 d. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas atskirais klausimais, dėl kurių byla neišsprendžiama iš esmės, priima sprendimus. Teismo sprendimai, kaip jau buvo minėta, paprastai yra procesiniai dokumentai, kuriais pažymimi svarbesni procesiniai veiksmai. Dažniausiai tai yra vienkartinio taikymo aktai, nedarantys jokios įtakos teisės sistemai. Todėl klausimas dėl jų vertinimo kaip teisės šaltinio apskritai nekylo. Tačiau Konstitucinio Teismo įstatymo normų analizė bei jų taikymo praktika rodo, kad ne visi Teismo procesiniai sprendimai yra vienodos galios.¹²⁸ Atsižvelgiant į jų turinį, Teismo sprendimus galime skirstyti į kelias grupes.

Pirmajai grupei priklausytų sprendimai, formalizuojantys tam tikrą procesinį veiksmą ir nesukeliantys žymesnių teisinių padarinių. Dažniausiai tai būna vienkartinio taikymo aktai,

¹²⁶ Jarašiūnas, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos. *Jurisprudencija*, 2006 Nr. 2 (80). p. 46.

¹²⁷ Konstitucijos 107 str. 2 d.

¹²⁸ Lapinskas, K. *Teisės šaltiniai ir konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai*. Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Tarptautinė konferencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Vilnius, 1998. p. 96-97.

fiksuojantys svarbesnių procesinių veiksnių seką ar išreiškiantys Teismo valią proceso dalyvių atžvilgiu. Tokie sprendimai būtų: sujungti prašymus į vieną bylą, skirti bylą nagrinėti Teismo posėdyje, atidėti ar atnaujinti bylos nagrinėjimą, skirti baudas ir pan.¹²⁹

Antrai grupei priskirtini sprendimai, kurie savo reikšme ir teisiniais padariniais priartėja prie baigiamųjų Teismo aktų. Tokie Konstitucinio teismo aktai yra:

1. Sprendimas priimti Respublikos Prezidento teikimą ar Seimo nutarimą, kuriuose prašoma ištirti, ar teisės aktas atitinka Konstituciją. Šio sprendimo priėmimo tvarka reglamentuojama Konstitucinio Teismo įstatymo 26 straipsnyje. Šis sprendimas yra dvejopo pobūdžio. Pirmiausia jis vertinamas kaip įprastinis procesinis aktas, fiksuojantis Teismo valią pradėti konstitucinio teisingumo bylą ar ne. Kartu tai yra išskirtinės papildomos juridinės galios aktas, nes jo pagrindu pradeda veikti Konstitucijos 106 str. 4 dalyje įtvirtinta nuostata dėl ginčijamo akto galiojimo sustabdymo. Todėl Konstitucinio Teismo įstatyme yra nustatytos specialios tokių sprendimų priėmimo taisyklės ir specialios procedūros ginčijamo akto galiojimui sustabdyti. Kaip jau žinome, sustabdytojo akto galiojimas atlikus teisminį tyrimą yra arba atstatomas, arba toks aktas yra šalinamas iš teisės sistemos. Taigi aptariamo sprendimo skiriamasis bruožas yra teisės akto veikimo sustabdymas, kas esmingai atspindi jo teisinę galią¹³⁰.

2. Sprendimas nutraukti pradėtą teiseną (Konstitucinio Teismo įstatymo 68 str.). Priežastys nutraukti pradėtą teiseną gali būti kelios: ginčijamo teisės akto panaikinimas (vienas paskutinių tokio pobūdžio sprendimų yra Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 25 d. priimtas sprendimas nutraukti teiseną byloje pagal Seimo narių grupės prašymą ištirti Vertybinių popierių rinkos įstatymo 19 straipsnio 1 dalies konstitucingumą¹³¹); Konstitucinio Teismo pirmininko sutikimu pareiškėjas atšaukia prašymą ar paklausimą, kol byla nepaskirta nagrinėti teisiniame posėdyje; paaiškėjus nežinomoms aplinkybėms, dėl kurių turėjo būti atsisakyta bylos nagrinėjimo.

Šis Konstitucinio Teismo sprendimas savo struktūra labai panašus į pagrindinį baigiamąjį aktą – nutarimą. Abiejuose po įvadinės dalies eina nustatomoji, konstatuojamoji ir rezoliucinė dalys. Konstatuojamojoje dalyje, kaip įprasta, pateikiama ginčijamo akto teisinė analizė, išdėstomi Teismo argumentai ir vertinimai¹³². Ir šia prasme sprendimo konstatuojamojoje dalyje išdėstyta konstitucinė doktrina teisės taikymo praktikai turėtų turėti tokią pačią išliekamąją vertę kaip ir Teismo baigiamųjų aktų konstatuojamoji dalis.

¹²⁹ Birmontienė, T., Jarašiūnas, E., Kūris, E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. p. 466.

¹³⁰ Birmontienė, T., Jarašiūnas, E., Kūris, E. ir kt., išnaša 129, p. 466.

¹³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 25 d. sprendimas nutraukti teiseną byloje pagal Seimo narių grupės prašymą ištirti Vertybinių popierių rinkos įstatymo 19 straipsnio 1 dalies konstitucingumą. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 24-875.

¹³² Lapinskas, K. *Teisės šaltiniai ir konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai*. Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Tarptautinė konferencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Vilnius, 1998. p. 97.

3. Sprendimas atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą. Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnyje nurodomi Konstitucinio Teismo atsisakymo nagrinėti prašymą ištirti teisės akto atitikimą Konstitucijai pagrindai. Jie iš esmės nesiskiria nuo pagrindų, kuriais vadovaujasi kiti teismai, priimdami analogiškus procesinius sprendimus (nutartis). Šie pagrindai yra tokie:

- a) prašymas paduotas institucijos ar asmens, neturinčių teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą;
- b) prašymo nagrinėjimas yra neteismingas Konstituciniam Teismui;
- c) prašyme nurodyto teisės akto atitikimas Konstitucijai jau buvo tirtas Konstituciniame Teisme ir tebegalioja tuo klausimu priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas;
- d) Konstitucinis Teismas yra pradėjęs nagrinėti bylą dėl to paties dalyko;

prašymas grindžiamas ne teisiniais motyvais.

4. Sprendimas ištaisyti Konstitucinio Teismo nutarimą. Jis reglamentuojamas Konstitucinio Teismo įstatymo 58 straipsnyje. Ištaisomi gali būti paskelbtame nutarime esantys netikslumai bei aiškios redakcinės klaidos. Inicijuoti taisymą gali Konstitucinis Teismas ar byloje dalyvaujantys asmenys. Nutarimo esmė šio akto metu negali pakisti.

5. Sprendimas išaiškinti Konstitucinio teismo nutarimą¹³³. Konstitucinio Teismo 61 straipsnyje nurodoma, kad Konstitucinio Teismo nutarimą oficialiai gali aiškinti tik pats Konstitucinis Teismas pagal dalyvavusių byloje asmenų, kitų institucijų ar asmenų, kuriems jis išsiųstas, prašymą, taip pat savo iniciatyva. Dėl nutarimo aiškinimo priimamas sprendimas – atskiras dokumentas, kuris yra išsiunčiamas ir skelbiamas Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka.

6. Sprendimas peržiūrėti Konstitucinio Teismo nutarimą. Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnyje nurodoma, kad Konstitucinio Teismo nutarimas gali būti peržiūrėtas jo paties iniciatyva, esant šioms aplinkybėms: 1) jeigu paaiškėjo naujų esminių aplinkybių, kurios buvo nežinomos Konstituciniam Teismui nutarimo priėmimo metu; 2) jeigu pasikeitė Konstitucijos norma, kurios pagrindu nutarimas buvo priimtas. Šiais atvejais Konstitucinis Teismas priima sprendimą bylą nagrinėti iš naujo. Šios rūšies sprendimai ypatingi tuo, kad jų pagrindu yra nutraukiamas Teismo baigiamųjų aktų – nutarimų galiojimas. Šie sprendimai (kaip ir sprendimas nutraukti pradėtą teiseną) turi išliekamąją vertę ir yra reikšmingi teisės praktikai dėl to, kad juose dažniausiai būna konstatuojamoji dalis, kurioje formuluojama konstitucinė doktrina (išdėstant Teismo motyvus bei argumentus), pagrindžianti priimtą Teismo sprendimą.¹³⁴

Taigi, matome, kad Konstitucinio Teismo sprendimai, priskirtini antrajai grupei, aiškiai skiriasi savo reikšme bei teisiniais padariniais nuo paprastus procesinius veiksmus žyminčių

¹³³ Vienas paskutinių tokio pobūdžio sprendimų – Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 1 d. sprendimas „Dėl Konstitucinio Teismo nutarimo nuostatų, susijusių su mokslininkų kvalifikacijos vertinimu, išaiškinimo“. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 15-520.

¹³⁴ Lapinskas, K. *Teisės šaltiniai ir konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai*. Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Tarptautinė konferencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Vilnius, 1998. p. 98-99.

sprendimų, priklausančių pirmajai grupei. Tačiau nebūdami baigiamaisiais aktais Teismo *sprendimai* nelaikytini ir teisės šaltiniu.

Apibendrinant trečiąją šio darbo dalį pabandyčiau pateikti svarbiausias jos išvadas.

Ne visi Konstitucinio Teismo aktai yra priskiriami teisės šaltiniams. Teismo aktų priskyrimas teisės šaltinių kategorijai priklauso nuo šių aktų rūšies, kuri lemia nevienodą jų reikšmę bei teisinę galią. Konstitucinis teismas priima trijų rūšių teisės aktus – nutarimus, išvadas ir sprendimus, iš kurių tradiciškai teisės šaltiniais yra laikomi Teismo *nutarimai*, kuriais teisės aktas yra pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai. Šio darbo autorės nuomone, teisės šaltiniams turėtų būti priskiriami visi baigiamieji Teismo aktai – *nutarimai (tiek su pozityvia, tiek su neigiamą rezoliucija) ir išvados*.

Remiantis Konstitucinio Teismo įstatymu Konstitucinio Teismo nutarimams, kuriais teisės aktas yra pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, priskiriama įstatymo galia.

Darbo autorės nuomone, visi baigiamieji Konstitucinio Teismo aktai (nutarimai, išvados) turi įstatymo galią, kai kalbama apie jų galiojimą erdvėje, laike bei institucijų, asmenų atžvilgiu. Tačiau kai kalbame apie Konstitucinio Teismo aktų teisinę galią vertindami šiuos aktus kaip teisės šaltinius teisės aktų hierarchijos kontekste, arba kai Teismas konkrečioje byloje nurungia konkretų teisės aktą, tai jų teisinė galia yra skirtinga, nei Konstitucinio Teismo įstatymo 72 str. prasme. Nes, laikantis konstituciocentrinės teisės sistemos sampratos, Teismo aktų (nutarimų, išvadų) teisinė galia prilyginama pačios Konstitucijos galiai. O tais atvejais, kai Teismas konkrečioje byloje nurungia konkretų teisės aktą, pati Konstitucija iškelia Konstitucinio Teismo nutarimą virš ordinarinės teisės aktų konstatuodama, kad negali būti taikomas joks įstatymas, Respublikos Prezidento, Vyriausybės aktas nuo tos dienos, kai Konstitucinis Teismas oficialiai paskelbia, kad šie aktai prieštarauja Konstitucijai.

Remiantis 2006 metų Konstitucinio Teismo nutarimuose formuluojama konstitucine doktrina darytina išvada, kad konkrečios bylos požiūriu, kalbant apie ginčijamo teisės akto taikymą, Konstitucinio Teismo nutarimas gali turėti aukštesnę teisinę galią ne tik už konkretų paprastąjį įstatymą, bet ir už konkretų konstitucinį įstatymą, Konstitucijos pataisą ar netgi už referendumu priimtą aktą, jei konkrečioje byloje Konstitucinis Teismas savo nutarimu tokį aktą pripažintų prieštaraujančiu Konstitucijai. Teisinė tokio pripažinimo pasekmė būtų tokia, kad formaliai toks aktas liktų galioti, tačiau jo galiojimas būtų fiktyvus, nes realiai teisės aktas, pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, nebegali būti taikomas.

Konstitucinio Teismo *nutarimų* teisinė galia sietina ir su jų įtaka šalies teismų veiklai. Konstitucinė teismo precedento doktrina, suformuluota 2006 m. kovo 28 d. nutarime nustato, kad teismo precedento, kaip bylų nagrinėjimo šaltinio turi laikytis jį sukūręs teismas ir visi kiti teismai, idant teismų veikla būtų prognozuojama ir būtų įgyvendinamas asmenų lygybės prieš teismą principas (panašios bylos turi būti nagrinėjamos panašiai). Pats teismo precedento fakto pripažinimas

Lietuvos teisėje, potencialiai griaunantis nusistovėjusią teisės teoriją, leidžia kalbėti apie Konstitucinio Teismo aktų galią nauju aspektu.

Požiūris į Konstitucinio Teismo *išvadų* reikšmę ir teisinę galią kito, priklausomai nuo Konstitucinio Teismo plėtojamos konstitucinės doktrinos. Teismo išvadų teisinės galios prilyginimas jo nutarimų teisei galiai pagrindžiamas konstitucine Teismo akto vientisumo doktrina. Tiek Teismo nutarimų, tiek jo išvadų struktūros analizė rodo, kad šių aktų rezoliucinės dalys yra grindžiamos motyvuojamųjų dalių argumentais. Teismo *išvadų* (baigiamųjų Teismo aktų) motyvuojamosios dalies, kurioje formuluojama konstitucinė doktrina, reikšmė ir teisinė galia turėtų būti prilyginta Teismo *nutarimų* motyvuojamajai daliai, kuriai pripažįstamas privalomas statusas.

Siekiant pagrįsti išvadų teisinės galios prilyginimą Teismo nutarimų teisei galiai, tikslinga palyginti abiejų Teismo aktų rūšių struktūrą. Išvada, kaip ir Teismo nutarimas, yra vientisas aktas, kurio rezoliucinė dalis yra grindžiama motyvuojamosios dalies argumentais. Todėl remiantis konstitucine Teismo akto vientisumo doktrina, būtų logiška įteisinti ir Konstitucinio Teismo išvadų (ne tik nutarimų) motyvuojamosios dalies privalomą „statusą“, nes išvadų, kaip ir Teismo nutarimų, motyvuojamojoje dalyje yra formuluojama konstitucinė doktrina. Išvados rezoliucinė dalis (kurioje formuluojama pati išvada), grindžiama „privalomais“ motyvuojamosios dalies argumentais, remiantis konstitucine Teismo akto vientisumo doktrina, taip pat turi turėti privalomą teisinį statusą.

Konstitucinio Teismo išvadų (kaip ir nutarimų) teisinę galią prilyginti pačios Konstitucijos galiai leidžia Konstitucijos 107 str. norma, nustatanti, kad Teismo sprendimai klausimais, *kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai* yra galutiniai ir neskundžiami. Atitinkamų išvadų teikimas – pačioje Konstitucijoje nustatyta Teismo kompetencijos dalis. Vadinasi, Teismo išvadoms, kaip ir jo nutarimams, turėtų būti priskiriama vienoda – aukščiausia - teisinė galia. Aukščiausią Teismo išvadų (kaip ir nutarimų) teisinę galią apsprendžia tai, kad jos yra pagrindžiamos oficialia konstitucine doktrina.

Konstitucijos nuostata, kad galutinį sprendimą atitinkamais klausimais remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis priima Seimas, nepaneigia išvadų teisinės galios. Seimo nario priesaika įpareigoja šiuos asmenis veikti vadovaujantis Konstitucija ir atitinkamai konstitucine doktrina. Tai suponuoja privalomą Konstitucinio Teismo išvadų pobūdį, kalbant apie Seimo galimybes priimti galutinius sprendimus, remiantis Teismo išvadomis.

Konstitucijos nuostata, kad Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami, suponuoja, kad Konstitucinio Teismo *išvada*, kurioje fiksuotas *teisinis faktas*, saisto ne tik Seimą ir Respublikos prezidentą – institucijas, kurios kreipėsi dėl Teismo išvados, bet ir visas kitas valstybės institucijas. Nes pagal Konstituciją Konstitucinio Teismo sprendimas vienodai privalomas ne tik teisę kuriančioms, bet ir ją taikančioms institucijoms.

Taip pat ir toms, kurioms patikėtas teisingumo vykdymas. Tas pat pasakytina ir apie Teismo išvados dėl tarptautinių sutarčių atitikimo Konstitucijai teisinės galios vertinimo. Konstitucinė doktrina, pagrindžianti šią Konstitucinio Teismo išvadą, turi būti vertinama kaip teisinis imperatyvas, į kurį Seimo nariai turėtų atsižvelgti vienareikšmiškai.

Išdėstyti argumentai leidžia prilyginti Teismo išvadų teisinę galią jo nutarimų teisei galiai ne tik konstitucinės teisės šaltinių hierarchijos aspektu, bet ir laiko, erdvės bei asmenų atžvilgiu (nors formaliai Konstitucinio Teismo įstatyme tai ir nėra nustatyta).

Konstitucinio Teismo *sprendimai* paprastai yra vertinami kaip procesiniai dokumentai - vienkartinio taikymo aktai, priimami klausimais, dėl kurių byla neišsprendžiama iš esmės ir nedarantys jokios įtakos Lietuvos teisės sistemai. Tačiau ne visi Teismo procesiniai sprendimai yra vienodos galios. Kai kurie Teismo sprendimai savo struktūra labai panašūs į Teismo baigiamuosius aktus – nutarimus, išvadas. Juose po įvadinės dalies eina nustatomoji, konstatuojamoji ir rezoliucinė dalys. Konstatuojamojoje dalyje, kaip įprasta, pateikiama ginčijamo akto teisinė analizė, išdėstomi Teismo argumentai ir vertinimai. Ir šia prasme sprendimo konstatuojamojoje dalyje išdėstyta konstitucinė doktrina teisės taikymo praktikai turėtų turėti tokią pačią išliekamąją vertę kaip ir Teismo baigiamųjų aktų konstatuojamoji dalis. Tačiau nebūdami baigiamaisiais Konstitucinio Teismo aktais sprendimai nelaikytini ir teisės šaltiniu.

IŠVADOS

Jeigu prieš kokių 13 metų mes dar negalėjome kalbėti apie Konstitucinio Teismo, kaip konstitucinės kontrolės institucijos, veiklos įtaką Lietuvos Respublikos teisės sistemai, negalėjome nei prognozuoti jo veiklos būsimo masto, tai šiandien galima teigti, kad su Konstitucinio Teismo institucijos atsiradimu 1993 metais turime sieti visą eilę reikšmingiausių permainų teisiniame valstybės gyvenime, o taip pat ir teisės moksle. Kalbant apie Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktų teisinę galią reikia pastebėti, kad pradiniame Teismo veiklos etape šiuo klausimu konstitucinė doktrina apskritai nebuvo suformuluota ir prognozės, atitinkančios šiandienos faktus daug kam būtų pasirodžiusios labai drąsios. Konstitucinis Teismas iš tiesų išplėtė savo jurisdikcijos ribas, lyginant su tuo, ką galima buvo įsivaizduoti Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatymo priėmimo metu (1992-1993 metais). Tačiau būsimų „prognozių“ idėjinis bei teisinis pagrindas visuomet glūdėjo Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, ir Teismo aktų statusas taip pat buvo aiškiai įtvirtintas tiek Konstitucijoje, tiek Įstatyme nuo pat jų priėmimo. Tačiau nežiūrint to, tik palaipsniui, augant Konstitucinio Teismo autoritetui atsiskleidė teisinė reikšmė jo kuriamos doktrinos, kuri leidžia nauju žvilgsniu įvertinti Teismo aktų teisinę galią bei kalbėti apie „veikiančios“ Konstitucijos įsivyravimą.

Pagal Konstitucinio Teismo statuso ir jo kompetencijos konstitucinę sampratą Lietuvos Konstitucinis Teismas užima ypatingą vietą valstybės valdžios sistemoje, ir ši jo statuso išskirtinumą sąlygoja konstituciniai įgaliojimai, įtvirtinti Konstitucijoje ir siejami su šio Teismo paskirtimi – Konstitucijos viršenybės ir konstitucinio teisėtumo užtikrinimu Lietuvoje.

Konstitucinio Teismo kompetencijos konstitucinė samprata apima ne tik jo įgaliojimus įtvirtintus Konstitucijoje – tikrinti įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai bei teikti atitinkamas išvadas, bet ir Teismo, kaip oficialaus Konstitucijos ir kitų teisės aktų interpretatoriaus funkciją. Šiandien turime pripažinti, kad Konstitucija tampa jurisprudencine – Konstitucijos esmė atskleidžiama interpretuojant jos normas oficialiojoje konstitucinės jurisprudencijos doktrinoje, kuriamoje Konstitucinio Teismo. Ir nors išimtinė Konstitucijos aiškinimo kompetencija *expressis verbis* nėra įtvirtinta Konstitucijoje, ji yra išvedama iš Konstitucijos, kadangi sprendamas konstitucinės justicijos bylas Teismas turi konstitucinius įgaliojimus panaikinti atitinkamų teisės aktų teisinę galią, jeigu jie prieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia Konstitucijai. Konstituciniai įgaliojimai oficialiai aiškinti ir tiriamus teisės aktus išplaukia iš Teismo konstitucinės paskirties – nustatyti ir priimti sprendimą, ar tiriami teisės aktai neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktams.

Konstitucinio Teismo aktų reikšmės ir teisinės galios klausimas – nevienareikšmis ir šiame darbe buvo analizuojamas bei vertinamas keliais aspektais:

1. Teismo aktai vertinti teisinės galios požiūriu kaip teisės šaltiniai *bendroje* Lietuvos teisės šaltinių hierarchijoje. Tradiciškai šiems šaltiniams yra priskiriami Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriais pripažįstama, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai ar įstatymams, tačiau dėl jų vietos hierarchinėje sekoje vieningos nuomonės tarp teisės mokslininkų nėra. Nėra vieningos nuomonės ir dėl nutarimų su pozityvia rezoliucija (ar jie vertintini kaip teisės šaltiniai). Magistrinio darbo autorės požiūrį į šį klausimą lemia konstituciocentrinė teisės sistemos samprata bei Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarime suformuluota doktrina dėl Konstitucinio Teismo akto, kaip *vientiso* dokumento, kurio tiek rezoliucinė, tiek motyvuojamoji dalis yra privalomojo pobūdžio. Teismo nutarimo motyvuojamosios dalies, kurioje yra aiškinamos Konstitucijos ar kitų teisės aktų normos (kitaip tariant, oficialios konstitucinės doktrinos) pripažinimas teisės šaltiniu (ką Teismas šiame nutarime konstatavo) leidžia naujai pažvelgti į Teismo aktus, vertinant jų, kaip teisės šaltinių statusą ir atitinkamai koreliuoja požiūrį į Teismo nutarimų su *pozityvia* rezoliucija vertinimą. Šie nutarimai, dėka juose (jų motyvuojamojoje dalyje) suformuluotos konstitucinės doktrinos (laikytinos teisės šaltiniu), konstitucinės Teismo akto vientisumo teorijos bei vadovaujantis teisine logika, darbo autorės nuomone, taip pat turėtų būti laikomi teisės šaltiniais. Konstitucinėje jurisprudencijoje formuluojama konstitucinė doktrina laikytina ne mažiau svarbiu konstitucinės teisės šaltiniu nei pats Konstitucijos dokumentas. Teismo *nutarimų* vietą bendroje teisės šaltinių sistemoje apsprendžia pati Konstitucija, nustatydamą nekvestionuotiną Konstitucinio Teismo sprendimų (plačiąja prasme) pobūdį, kas leidžia daryti pagrįstą išvadą dėl Teismo nutarimų *viršenybės* ordinarinės teisės aktų atžvilgiu, kuomet konkrečioj konstitucinės justicijos byloj yra teisiškai paneigiamas konkretus teisės aktas. Taigi Konstitucinio Teismo nutarimus (tiek su neigiama, tiek su pozityvia rezoliucija) siūloma laikyti teisės šaltiniais, turinčiais aukštesnę nei įstatymai teisinę galią.

2. Atskirai buvo aptarta Konstitucinio Teismo aktų reikšmė ir vieta *konstitucinės* teisės šaltinių sistemoje. Esminę reikšmę šiam grupavimui – konstitucinės teisės šaltinių sistemoje išskiriant *konstitucijos teisės* (konstitucinės teisės siaurąja prasme) šaltinius ir jiems priskiriant *tik* Konstituciją ir Konstitucinio Teismo aktus, jų teisinę galią prilyginant Konstitucijos galiai – turi šio Teismo veiklos įtakoje iškilusi nauja konstitucinės teisės samprata. Pagal šią sampratą, konstitucijos teisės šaltiniai – vieninteliai teisės aktai, kurių konstitucingumas nekvestionuotinas, ir šia prasme (kaip ir kalbant apie *bendrą* teisės šaltinių sistemą) Konstitucinio Teismo aktų teisinė galia prilyginama pačios Konstitucijos teisei galiai. Tuo tarpu konstitucinės teisės plačiąja prasme šaltiniai – konstituciniai įstatymai, LR ratifikuotos tarptautinės sutartys, įstatymai, Seimo statutas, poįstatyminiai teisės aktai – kaip potencialiai pavaldūs Konstitucinio Teismo kontrolei, laikytini žemesnės teisinės galios aktais. Šitokį skirstymą pagrindžia ir 2006 metų Konstitucinio Teismo nutarimuose suformuluota konstitucinė doktrina, pagal kurią konkrečios bylos požiūriu kalbant apie

ginčijamo teisės akto taikymą. Konstitucinio Teismo nutarimas gali turėti aukštesnę teisinę galią ne tik už konkretų paprastąjį įstatymą, bet ir už konkretų konstitucinį įstatymą, Konstitucijos pataisą ar netgi už referendumu priimtą aktą, jei konkrečioje byloje Konstitucinis Teismas savo nutarimu tokį aktą pripažintų prieštaraujančiu Konstitucijai. Teisinė tokio pripažinimo pasekmė būtų tokia, kad formaliai toks aktas liktų galioti, tačiau jo galiojimas būtų fiktyvus, nes realiai teisės aktas, pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, nebegali būti taikomas.

3. Galiausiai Konstitucinio Teismo priimamų aktų teisinę galią buvo siekiama atskleisti įvertinant kiekvienos teismo akto rūšies – nutarimo, išvados, sprendimo – ypatumus ir poveikį Lietuvos teisei sistemai. Šia prasme ne visi Teismo aktai yra priskiriami teisės šaltiniams. Vertinant Teismo aktus šiuo aspektu, tradiciškai teisės šaltiniams yra priskiriami *tik* Teismo nutarimai (su neigiama rezoliucija), jų teisinę galią, remiantis Konstitucinio Teismo įstatymo 72 str., prilyginant įstatymo galią. Įstatymo galios suteikimas šiems aktams, darbo autorės nuomone, yra teisingas, kai kalbama apie jų veikimą erdvėje, laike, institucijų bei asmenų atžvilgiu.

Požiūris į Konstitucinio Teismo *išvadų* reikšmę ir teisinę galią kito, priklausomai nuo Konstitucinio Teismo plėtojamos konstitucinės doktrinos. Vis tik tebevyrauja nuomonė, kad *išvados* turi tik patariamąją galią. Šio darbo autorės nuomone, Teismo išvadų teisinės galios prilyginimas jo nutarimų teisei galiai pagrindžiamas konstitucine Teismo akto vientisumo doktrina bei Teismo nutarimų bei išvadų struktūros lyginamąja analize. Tiek nutarimų, tiek išvadų rezoliucinės dalys yra grindžiamos motyvuojamųjų dalių argumentais. Teismo išvadų motyvuojamosios dalies, kurioje formuluojama konstitucinė doktrina, reikšmė ir teisinė galia turėtų būti prilyginta Teismo nutarimų motyvuojamajai daliai, kuriai pripažįstamas teisės šaltinio statusas. Išvada, kaip ir Teismo nutarimas, yra vientisas aktas, todėl, motyvuojamąją dalį laikant teisės šaltiniu, teisės šaltiniu tampa visas Konstitucinio Teismo aktas.

Konstitucinio Teismo išvadų teisinės galios prilyginimą nutarimų galią pagrindžia ir Konstitucijos 107 str. norma, nustatanti, kad Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai yra *galutiniai ir neskundžiami*. Nutarimai ir išvados – baigiamieji Teismo aktai. Atitinkamų išvadų teikimas – pačioje Konstitucijoje nustatyta Teismo kompetencijos dalis. Vadinasi, Teismo išvadoms, kaip ir jo nutarimams, turėtų būti priskiriama vienoda – aukščiausia – teisinė galia, kurią apsprendžia tai, kad šie aktai pagrindžiami oficialia konstitucine doktrina.

Šio darbo autorės nuomone, Konstitucijos nuostata, kad galutinį sprendimą atitinkamais klausimais remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis priima Seimas, nepaneigia nei išvadų teisinės galios, nei galimybės priskirti jas konstitucinės teisės šaltinių kategorijai. Seimo nario priesaika įpareigoja šiuos asmenis veikti vadovaujantis Konstitucija ir atitinkamai konstitucine doktrina. Tai suponuoja privalomą Konstitucinio Teismo išvadų pobūdį, kalbant apie Seimo galimybes priimti galutinius sprendimus, remiantis Teismo išvadomis.

Konstitucijos nuostata, kad Teismo sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami, suponuoja, kad Konstitucinio Teismo išvada, kurioje fiksuotas teisinis faktas, saisto ne tik Seimą ir Respublikos prezidentą – institucijas, kurios kreipėsi dėl Teismo išvados, bet ir visas kitas valstybės institucijas. Nes pagal Konstituciją Konstitucinio Teismo sprendimas vienodai privalomas ne tik teisė kuriančioms, bet ir ją taikančioms institucijoms. Taip pat ir toms, kurioms patikėtas teisingumo vykdymas. Tas pat pasakytina ir apie Teismo išvados dėl tarptautinių sutarčių atitikimo Konstitucijai teisinės galios vertinimo. Konstitucinė doktrina, pagrindžianti šią Konstitucinio Teismo išvadą, turi būti vertinama kaip teisinis imperatyvas, į kurį Seimo nariai turėtų atsižvelgti vienareikšmiškai. Manytina, kad išdėstyti argumentai leidžia prilyginti Teismo išvadų teisinę galią jo nutarimų teisei galiai ne tik konstitucinės teisės šaltinių hierarchijos aspektu, bet ir laiko, erdvės bei asmenų atžvilgiu (nors formaliai Konstitucinio Teismo įstatyme tai ir nėra nustatyta).

Konstitucinio Teismo sprendimai paprastai yra vertinami kaip procesiniai dokumentai – vienkartinio taikymo aktai, priimami klausimais, dėl kurių byla neišsprendžiama iš esmės ir nedarantys jokios įtakos Lietuvos teisės sistemai. Tačiau kai kurie Teismo sprendimai savo struktūra labai panašūs į Teismo baigiamuosius aktus – nutarimus, išvadas. Ir šia prasme sprendimo konstatuojamojoje dalyje išdėstyta konstitucinė doktrina teisės taikymo praktikai turėtų turėti tokią pačią išliekamąją vertę kaip ir Teismo baigiamųjų aktų konstatuojamoji dalis. Tačiau nebūdami baigiamaisiais Konstitucinio Teismo aktais sprendimai nelaikytini ir teisės šaltiniais.

Apibendrinant pateiktas išvadas šio darbo autorė siūlo *konstitucijos teisės* šaltiniais laikyti visus baigiamuosius Teismo aktus – nutarimus (tiek su pozityvia, tiek su neigiama rezoliucija) ir išvadas. Taip pat siūloma laikyti, kad visi baigiamieji Konstitucinio Teismo aktai (nutarimai, išvados) turi įstatymo galią, kai kalbama apie jų galiojimą erdvėje, laike bei institucijų, asmenų atžvilgiu. Tačiau, kai kalbame apie Konstitucinio Teismo aktų teisinę galią vertindami šiuos aktus kaip teisės šaltinius teisės aktų hierarchijos kontekste arba kai Teismas konkrečioje byloje teisiškai paneigia konkretų teisės aktą, tai jų teisinė galia yra skirtinga, nei Konstitucinio Teismo įstatymo 72 str. prasme. Nes šiuo atveju, laikantis konstituciocentrinės teisės sistemos sampratos, Teismo aktų (nutarimų, išvadų) teisinė galia prilyginama pačios Konstitucijos galiai.

SANTRAUKA

Konstitucinio Teismo priimamų aktų teisinės galios klausimą galime įvardinti ir kaip šio Teismo aktų poveikio Lietuvos teisinei sistemai klausimą, kuris atspindi pačią teisės konstitucingumo kontrolės esmę. Teisinėje literatūroje Konstitucinio Teismo aktų teisinę galią yra įprasta vertinti remiantis LR Konstitucinio Teismo įstatymu, pagal kurį Teismo *nutarimai* turi įstatymo galią. Darbo autorės nuomone, šis vertinimas yra teisingas, kai kalbama apie Teismo aktų galiojimą laike, erdvėje bei subjektų atžvilgiu.

Konstitucinio Teismo aktų teisinės galios vertinimo specifiką apsprendžia tai, kad jų statuso reglamentavimą, įtvirtintą Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme, papildo paties Konstitucinio Teismo formuluojama konstitucinė doktrina. Remiantis Konstitucija, konstitucine doktrina bei siekiant kuo visapusiškiau atskleisti Konstitucinio Teismo aktų teisinės galios klausimą šiame darbe bandyta Teismo aktus vertinti ir kitu – teisės šaltinio aspektu. Šia prasme teisinėje literatūroje šiandien nėra vieningos nuomonės nei dėl atskirų Teismo aktų rūšių (išskyrus Konstitucinio Teismo nutarimus su *neigiama* rezoliucija) priskyrimo teisės šaltiniams apskritai, nei dėl šių šaltinių vietos teisės aktų hierarchijoje. Todėl šiame magistriniame darbe Konstitucinio Teismo aktų teisinės galios klausimas analizuojamas keliais aspektais: 1. Teismo aktai vertinami kaip teisės šaltiniai *bendroje* Lietuvos teisės šaltinių hierarchijoje, siūlant teisės šaltiniais laikyti *visus* Konstitucinio Teismo nutarimus (tiek su pozityvia, tiek su neigiama rezoliucija), jų teisinę galią prilyginant pačios Konstitucijos galiai. 2. Atskirai vertinama Teismo aktų reikšmė ir vieta *konstitucinės* teisės šaltinių sistemoje, išskiriant joje *konstitucijos teisės šaltinius* ir jiems priskiriant *tik* Konstituciją ir Konstitucinio Teismo aktus, jų teisinę galią prilyginant Konstitucijos galiai. Konstitucijos teisės šaltiniais siūloma laikyti visus baigiamuosius Teismo aktus - *nutarimus ir išvadas*. 3. Galiausiai Konstitucinio Teismo priimamų aktų teisinę galią siekiama atskleisti įvertinant kiekvienos Teismo akto rūšies – nutarimo, išvados, sprendimo – ypatumus, atsižvelgiant į jų poveikį Lietuvos teisinei sistemai. *Bendra išvada:* baigiamieji Konstitucinio Teismo aktai (nutarimai ir išvados) turi įstatymo galią, kai kalbama apie jų galiojimą erdvėje, laike bei subjektų atžvilgiu. Tačiau kai Teismo aktai teisinės galios požiūriu vertinami teisės šaltinių hierarchijos kontekste, jų teisinė galia prilyginama pačios Konstitucijos galiai.

Summary

Legal Power of Acts Adopted by the Constitutional Court

Problem of legal power of acts adopted by the Constitutional Court can be described as the question of impact of acts of this Court on Lithuanian legal framework which reflects the very essence of the control of constitutionality. It is usual to analyze legal power of acts of Constitutional Court in legal literature on the grounds of Law on the Constitutional Court of the Republic of Lithuania according to which the *rulings* of the Court have the power of law. In opinion of the author of thesis this interpretation is correct when related to effect in time, area and in respect of subjects.

Particularity of interpretation of legal power of the acts of the Constitutional Court is determined by the fact that regulation of their status established in the Constitution and Law on the Constitutional Court is supplemented by the constitutional doctrine formulated by the Constitutional Court. This thesis was aimed at interpretation of acts of the Court by a different aspect of legal source with reference to the Constitution, constitutional doctrine and with an aim of thoroughly revealing the problem of legal power of the acts of the Constitutional Court. In this sense there is no unanimity in contemporary legal literature neither in respect of attribution of separate types of the acts of the Court (except rulings of the Constitutional Court with *negative* resolution) to legal sources in general, nor concerning the position of such sources in the hierarchy of legal acts. Therefore this master thesis the problem of legal power of the acts of the Constitutional Court is analyzed in several aspects: 1. Acts of the Court are interpreted as legal sources in *general* hierarchy of Lithuanian legal sources suggesting to consider *all* rulings of the Constitutional Court (both with positive and negative resolution) as legal sources, and by equating their legal power to the power of the Constitution itself. 2. Significance of acts of the Court and their position in the system of *constitutional* legal sources is evaluated separately by distinguishing *constitutional legal sources* and attributing *only* Constitution and acts of the Constitutional Court to them and by equating their legal power to the power of the Constitution. It is suggested to consider all final acts of the Court – *rulings and conclusions* – as constitutional legal sources. 3. Finally it is aimed at revealing legal power of the acts adopted by the Constitutional Court by evaluating specifics of each type of the act of the Court (ruling, conclusion, decision) with regard to their impact on Lithuanian legal framework.

General conclusion: final acts of the Constitutional Court (rulings and conclusions) have the power of law in the framework of their validity in area, time and in respect of subjects. However when the acts of the Court are interpreted in the context of hierarchy of legal sources with regard to their legal power, their legal power is equated to the power of the Constitution itself.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 6-120.
3. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 53-996; 2006, Nr. 143-5445.

Specialioji literatūra:

4. Birmontienė, T., Jarašiūnas, E., Kūris, E. ir kt. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
5. Jarašiūnas, E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūrio į Konstituciją pokyčiai. *Jurisprudencija*, 2002. Nr.33(25).
6. Jarašiūnas, E. Lietuvos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos. *Jurisprudencija*, Nr. 2, 2006 (80).
7. Kūris, E. Konstitucija ir jos aiškinimas. *Politologija*, 1999, Nr.2.
8. Kūris, E. *Konstitucijos aiškinimas, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija*. Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas: Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga. Vilnius, 2002.
9. Kūris, E. Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma. *Teisės problemos*, 2003, Nr. 3 (41).
10. Kūris, E. Konstitucijos dvasia. *Jurisprudencija*, 2002. T. 30 (22).
11. Lapinskas, K. *Teisės šaltiniai ir konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai*. Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Tarptautinė konferencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Vilnius, 1998.
12. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatos neprieštarauja Konstitucijai* [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Pranešimas žiniasklaidai, 2006 m. birželio 6 d. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/pranesimai/txt_2006/120060606.htm
13. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai*. Vilnius, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. T. 22.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas [interaktyvus]. Pranešimas žiniasklaidai apie Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimą [žiūrėta 2008-02-15]. Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/dokumentai/2003/sp_030530.htm
15. Pilaitienė, A. Tame pačiame teisme – dvejopi standartai. *Lietuvos rytas*, 2008 m. kovo 19 d.
16. Ragauskas, P. Konstitucinio Teismo vaidmuo įstatymų leidyboje [interaktyvus]. Vilnius, [žiūrėta 2008-03-25]. Prieiga per internetą: <http://www.teise.org/admin/docs/upload/2004%201%20Petras.doc>
17. Sinkevičius, V. Konstitucijos aiškinimas ir jos ribos. *Justicija*, 2004, Nr. 3 (51).
18. Spruogis, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų įtaka teisei. *Teisės problemos*, 2003, Nr.3 (41).
19. Statistiniai duomenys apie Konstituciniame Teisme gautus ir išnagrinėtus prašymus ir paklausimus 1993–2008 m. balandžio 1 d. [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas [žiūrėta 2008-04-02]. Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/Stat_bendra.html
20. Šileikis, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.

21. Vaičaitis, V. Biurokratinė valstybės tarnybos ir centralizuoto viešojo valdymo samprata bei Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimo argumentavimo stilius. *Justitia*, 2005. Nr.1(55).
22. Vaišvila A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000.
23. Žilys, J. Konstitucinio Teismo aktai teisės šaltinių sistemoje. *Jurisprudencija*, 2000. T. 17 (9).
24. Žilys, J. *Konstitucinio Teismo sprendimai – jų teisinė prigimtis ir galia*. Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų teisinės prigimties, galių ir realizavimo problemos (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo konferencijos medžiaga). Vilnius, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1997.
25. Žilys, J. *Konstitucinis Teismas ir Lietuvos teisės raida*. Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Tarptautinė konferencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Vilnius. 1998.
26. Žilys, J. Konstitucinis Teismas valstybės valdžios organų sistemoje. *Jurisprudencija*, 2000, T. 17 (9).
27. Витрук, Н. В. *Конституционное правосудие*. Москва, „Юнити“. 1998. стр. 30.
28. Лазарев, Л. В., Кряжков, В. А. *Конституционная юстиция в Российской Федерации*. Москва, Бек. 1998. стр. 245, 246.

Paktinė medžiaga:

29. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. liepos 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-553/2007.
30. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-100.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos“. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 126-2962.
32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo išaiškinimo“. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 4-100.
33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimą „Dėl savivaldos atstovaujамųjų ir vykdomųjų institucijų kompetencijos“. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-828.).
34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Telekomunikacijų, Operatyvinės veiklos įstatymų ir Baudžiamojo proceso kodekso“. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 93-4000.
35. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl savivaldybių tarybų rinkimų“. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 53-2361.
36. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 11 straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2004. Nr. 85-3094.
37. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „ Dėl valstybės tarnybos“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 181-6708; 2004, Nr. 186
38. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Respublikos Prezidento Rolando Pakso veiksmų“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 49-1600.
39. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis Teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 65-2400.

40. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą ir nutraukti pradėtą teiseną, taip pat dėl teismų finansavimo peržiūrėjimo“. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292;
41. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo“. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 111-4549.
42. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 1 d. sprendimas „Dėl Konstitucinio Teismo nutarimo nuostatų, susijusių su mokslininkų kvalifikacijos vertinimu, išaiškinimo“. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 15-520.
43. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 25 d. sprendimas nutraukti teiseną byloje pagal Seimo narių grupės prašymą ištirti Vertybinių popierių rinkos įstatymo 19 straipsnio 1 dalies konstitucingumą. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 24-875.

Kita medžiaga:

44. Sinkevičius, V. 2007 metų paskaitų kurso „Konstituciniai institutai“ medžiaga.
45. Šileikis, E. 2007 m. paskaitų kurso „Savivaldos teisė“ medžiaga.